

શ્રી ત્રીકમચરિત્ર

રચનાર તથા પ્રસિદ્ધ કરનાર
ઠક્કર પોપટલાલ ધારસી
નિવાસ : ચિત્રોડ-કચ્છ (વાગડ)

કિ. રૂ. ૧-૪-૦]

[કચ્છી કોરી ત્રણ

પુસ્તક મળવાનું ઠેકાણું :

ઠક્કર ધારસી કચ્છર
મુ. ચિત્રોડ, પો. લાકડીયા
કચ્છ (વાગડ)

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

(ગુજરાત કોપીરાઈટ વિભાગ)

અનુક્રમાંક ૧૫૬૧૬ ક્રમાંક ૧-૪-૦

ગ્રંથનામ પ્રીતિ યજ્ઞ

વર્ગાંક ૮૨૫૭

શ્રી મહા ગણાધિપતિ નમઃ

શ્રી શારદાજી એ નમઃ

ત્રીકમ ચરિત્ર

ચોપાઈ

ગુરુ વિના જ્ઞાન કે ભક્તિ ન હોય
જ્ઞાન ભક્તિ વિના મુક્તિ ન જોય
ત્રીકમ ચરિત્ર કર ફલ સોહી
ગુરુ ચરણમાં ભક્તિ હોઈ

કૌહરો

વેદ ઉદ્ધરી જિમ ગુરુ લખે, લાગે હુન સમાન
ખાંડર ગુરુ મુખ દ્વાર વહે, અમૃત સે અધી કાન

રચનાર તથા પ્રસિદ્ધ કરનાર

ઠકર પોપટલાલ ધારસી

નિવાસ ચિત્રોડ-કચ્છ (વાગડ)

કિંમત: રૂ. ૧-૪-૦

(કચ્છી ફોરી ત્રણ)

૧૯૩૧

પુસ્તક મળવાનું ઠેકાણું:—

ઠકર ધારસી કચ્છ

મુ. ચિત્રોડ વાગડ-કચ્છ (પો. સાકડીયા)

(કર્તાએ સર્વ હક સ્વાધીન રાખ્યા છે.)

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૫૮૯૬

આ પુસ્તક સૌરાષ્ટ્ર મુદ્રણાલય, રાણપુરમાં
અમૃતલાલ અ'ખાશ'કર દ્વેએ છાપ્યું.

[આવૃત્તિ ૧ લી
સં. ૧૯૮૭]

[પ્રત ૧૦૦૦
સને ૧૯૩૧.]

ૐ અર્પણ પત્રિકા

શ્રીગોપાલે પાવન કરનાર શાન્ત સુરતી કયાસીધુ ! તારી કૃપાથી
અનેક પતીત પણ પાવન થયા. એવા હે કૃપાલુ પરમા-
ત્મા ! હું તારો અણ બાલક છું. તારી કૃપા વડે મારી
અલ્પ બુદ્ધિથી તારા ભક્ત (માહાત્મા)ના ગુણનું
વર્ણન કરું છું. જગનીયંતા ! તારા શરણ રહી એજ
માથું છું કે સદ્બુદ્ધિ આપશે. હમેશાં
આપના ચરણકમળમાં પ્રિતિ રાખી
ભક્તોના ગુણનું વર્ણન કરવા ચાહના
ધરાવું એવો બુદ્ધિ આપશે. અત્યંત
પ્રેમપૂર્વક વિનતી સાથે આપને
વારંવાર નમસ્કાર કરી ચર-
ણકમળમાં આ પુરતક
અર્પણ કરું છું.
ભુલની ક્ષમા
ચાહું છું :

લી. આપના ચરણકમળનો સેવક,

પોપટલાલ ધારસીના

સાક્ષાત ઈંડવત પ્રણામ.

यं अस्मा वरुणेश्वरं रुद्रं भक्तैः
रुद्रं वन्दन्ति दिव्यैरतवे,
वैद्वत्सांगं यद्वक्त्रोपनिषद्
गीयन्ति यं सामगाः
ध्यानावहितं तद्वक्त्रेन मनसा
यद्वन्दन्ति यं योगिना,
यद्व्याप्तं न विदुः सूरासूराणां
देवाय तद्वन्दे नमः

પ્રસ્તાવના

ૐ તત્ સત્ ગુરુભ્યો નમઃ

આ પુસ્તક બનાવવાનો હેતુ એજ કે માહાત્માના ગુણગુણ, વર્ણન સુદ્ધ ભક્તિનો મહીમા. એટલે કે ગુરુ ભક્તિના પ્રભાવથી પરમપદને મેળવી શકાય ને નિજ સ્વરૂપ પણ જાણી શકાય આ વાત સત્ય એવું આ પુસ્તક પરથી વાંચનારને સ્પષ્ટ જણવામાં આવશે.

ત્રીકમ સાહેબ ગરવા યાત્રિમાં જનમ્યા હતા. છતાં પણ ગુરુ ચરણની સેવા વડે પરમ કૃપાળુ પરમાત્માની પુરી કૃપા મેળવી અંતે લોહાણાં યાત્રિના કુળગુરુ દરીયાપીરના સ્થાનને વિશે મહત્ ગુરુ શ્રી ભાણુસાહેબના શિષ્ય ખીમ સાહેબના ચરણમાં વાસ કર્યો. એટલે કે પોતાનો આત્મા ગામ ચિત્રોડ મધ્યે સમાવી ગામ રાહપુર ગુરુ ચરણમાં વાસ કર્યો. એટલું જ નહીં પણ ગુરુ પ્રતાપથી અને આશિરવાદથી ગુરુ શમાદ સાથે છે. છતાં પણ શ્રીફળ-છત્ર-ચાત્રા વિગેર ત્રીકમ સાહેબને ચઢે છે. આ પણ ગુરુ ભક્તિનો પ્રતાપ, જેમ પતિ વ્રતા સ્ત્રીને પતિ પાંગળો, મુંગો યા મુર્ખ ગમે તેવો હોય પણ પ્રભુ તુલ્ય ગણી તેની સેવા કરે તો તે સ્વર્ગની ભોક્તા થાય છે. તેમ શિષ્યને ગુરુ ગમે તેવો હોય પણ પોતાની ફરજ (ધર્મ) સમજી ગુરુ સેવા કરે તો તે શિષ્ય પણ સ્વર્ગનો ભોક્તા થાય છે. તેમાં સંશય નથી. ગુરુથીજ પ્રભુ ભક્તિ મળે છે ને ભક્તિથી જ પરમપદની પ્રાપ્તિ કરી શકાય છે. ગુરુની અવગણનું ફળ કેવું આવે છે તે સંબંધનો વિષય આ પુસ્તકમાં નાખવામાં આવ્યો છે. જુલો દ્રષ્ટાંત કાગજસંડળને માહાદેવજીનો આપ, તુલસીદાસજીનાં વચન, વળી શુકદેવજીને બ્રહ્મજ્ઞાન મળ્યું. પાંડુતન પરીક્ષત તથા

જનમેજનને બોધ આપીને મુક્તિ કરી તે સધળો પ્રતાપ ગુરુ
મહિમાનોજ છે.

શ્રી રામચંદ્રજી નિરંજન નિરાકાર છતાં પણ ગુરુ વશિષ્ઠજી
પાસેથી જ્ઞાન ગૃહણ કરી તેમની આજ્ઞા પાલતા હતા. જે વિષયનું
પુસ્તક યોગ્ય વાંચનના નામથી પ્રસિદ્ધ છે. યોગેશ્વર એવા શ્રી કૃષ્ણ
પરમાત્મા નિરાકાર સાકાર જેને કોઈ જાતનું કર્તવ્ય છેજ નહીં
તેમણે પણ સાંઘીપ ઝાંપને ત્યાં નિવાસ કરી ગુરુજ્ઞાન મેળવી સેવા
બજાવી હતી. માટે પ્રભુ ભક્તિમાં યા તો પરમપદ મેળવવામાં
ગુરુથી સાધન સર્વથી શ્રેષ્ઠ છે. માટે જેઓ સંસારમાં પોતાના
આત્માને અધોગતીએ ન પોંચાડવા ઇચ્છા હોય તો તેણે ગુરુ પર
શ્રદ્ધા રાખી પ્રભુ ભક્તિ કરવી.

(વસંતતિલકા)

ગુરુ સાચા દેવા, ગુરુ ગંગા ગોમતી;
દુઃખો સરવે કાપે સદાં આપે સુમતી.
ત્રીવિધી ને ટાળે, જાજરૂપે છે સદા;
સત્ય ગુરુને સમરો, કહે પોપટ સર્વદા.

ત્રીવિધીના તાપને ટાળનાર, સત્ય ગુરુના શરણમાં જઈ છું.

અનુક્રમણિકા

વિષય	પૃષ્ઠ
૧ મંગલાચરણ	૧
૨ ગણપતિ સ્તુતિ	૨
૩ શ્રી ત્રીકમ શુભવર્ણન	૩
૪ હરિયસ્થાનના કર્શન....	૧૧
૫ તિર્થાટન વર્ણન	૨૬
૬ ચિત્રોડમાં વાસ	૪૬
૭ રેદ્રાબટક સ્તોત્રમ	૭૦
૮ છઠ્ઠી ગાદીનું વર્ણન....	૧૦૬
૯ ત્રીકમ સાહેબનો સરૂખો	૧૨૧
૧૦ શુરે મહીમા	૧૨૫
૧૧ આશ્રયદાતાઓની નામાવલિ....	૧૨૬

गुरुर्भद्रा गुरुर्विष्णु गुरुर्देवो महेश्वरः
गुरुः साक्षात् परब्रह्म तस्मै श्रीगुरवे नमः

ત્રીકમચરિત્ર

ભાગ પહેલો

—:૦:—

મંગલાચરણ

રાગ ઠક્યાણ (અમાપ શક્તિ પ્રારનાર)

- પ્રણતપાલ સીયારામ, વરણવું શું તારાં કામ ?
વાસ તારો કામોકામ, વરણવું શું તારાં કામ ? ૧
- બહેવોને દીધાં માન, બક્તોનાં તેં કીધાં કામ;
ધનુષ્યધારણ સુદિરશ્યામ, વરણવું શું તારાં કામ ? ૨
- વિભીક્ષણને પ્રભુ લંકે દીધી, ચળરીને સનાથ કીધી;
અમુરને પોંચાડ્યા ધામ, વરણવું શું તારાં કામ ? ૩
- ધ્રુ, પ્રહલાદ, મીરાંબાઇ, પ્રભુથી જેની સાચી સગાઇ,
રાખ્યાં તેહનાં અમર નામ, વરણવું શું તારાં કામ ? ૪
- અનાથ છું હું શરણ આબો, દીન જાણી મને બચાવો;
રહો હૃદયમાં આઠે જામ, વરણવું શું તારાં કામ ? ૫
- શુન્દા ધણી કીધા છે નાથ, આબો શરણ જેડી હાથ;
પોપટની પ્રભુ પુરશે હામ, વરણવું શું તારાં કામ ? ૬

ગુણપતિ સ્તુતિ.

રાગ પીલુ (બ્રહ્મામૃત હું નારદ કહાણું.)

ગૌરીપુત્ર ગુણપતિરાય, કરતાં સ્તુતિ દીલ પૂરું હરખાય—ગૌરી.
કોડ તેત્રીશમાં આગેવાન, નમન કરી સૌ આપે માન—ગૌરીપુત્ર.
રિધિ સિદ્ધિના છે તમે દાતા, દરશનથી દુઃખ દાહિદ્ર જતાં—ગૌરીપુત્ર.
ધૂપદીપ ને ચડે ધૃત સિદ્ધાર, અખીલ ગુલાલ ને પુષ્પની ઠોર—ગૌરીપુત્ર.
બ્રહ્મા વિઞ્નુ મહેશ્વર દેવા, નિત્ય કરું સ્વામી આપની સેવા—ગૌરીપુત્ર.

મરાઠી શાખી

ગૌરીપુત્ર ગુણપતિ સમરૂં, સમરૂં સરસ્વતી માય;
વિધિ વિઞ્નુ શિવને સમરૂં, નમન કરીને કાય;
મુજ વિધ્નો હરો, ત્રિકમચરિત્ર પૂરું કરો—મુજ વિધ્ન હરો.

ગીતિ

પ્રજ્ઞને પ્રિતે નમો સૌ વિનયથી તમે કરોને કરજો.
પોપટ કહે છે બોલો રામ કૃષ્ણ ને જયજય શ્રી રણછોડ.

રાગ સોરઠ (પ્રિયા, દીપો રજ.)

પ્રેમે ત્રિકમના ગુણ ગાઉં, સરવે સાંભળો રે—પ્રેમે રે.
ગુણ તણો તો પાર ન આવે, કવિઓ કેતાં થાકી જાવે,
અદ્ય ભુદિથી સહેજે, વર્ણન હું કરું રે—પ્રેમે.
સર્વ દેવને નમન કરું છું, પ્રજા ચરણમાં શિશ કરું છું,
સરસ્વતી માતૃ સહાય સદા મારી કરો રે—પ્રેમે.

રાગ ધનાશ્રી (સતસંગનો રસ ગાખ.)

ગુરુ છે તારણહાર, બંધુ મારા ! ગુરુ છે તારણહાર—ટેક
ગુરુ ગુરુ તમે રૂઢીએ રટશો, ઉતરશો જવ પાર—બંધુ મારા.
ગુરુ ચરણમાં શિશ નમાવતાં, નહિ કદી જમ તણો માર—બંધુ મારા.
ગુરુ કૃપાથી ગોવિંદ મળશે, મળશે શાસ્ત્રનો સાર—બંધુ મારા.
પાય પડીને પોપટ કહે છે, નમો સૌ વારમવાર—બંધુ મારા,

અથ શ્રી ત્રિકમગુણનું વર્ણન

આકાશમાંનાં વાદળાંથી હાસ્ય વિનોદ કરી રહેલો, જેને ચાર તરફ સુવાસ ફેલાઈ રહી છે, પરમ દયાળુ યોગેશ્વર ગુરૂ દત્તાત્ર્યના આશ્રમ તળે રહેલો, મેરૂ સમાન મહા પવિત્ર, અસંખ્ય યાત્રાળુઓ જેને નમસ્કાર કરી રહ્યાં છે એવા અનેક પવિત્ર ઉપમાને લાયક અતિ સુંદર ગિરનાર પર્વતની તળેટી પર ચૈત્ર સુદી ૧૫ને દિવસે હજારો મહાત્માઓનો મેળો ભરાયો છે. તે દેવસભા સમાન દીપે છે. તેમાં કોઈ ઋષિ મહાત્માઓ ‘શિવોહ’ તો કોઈ ‘તત્ત્વમસિ’ ને વળી કોઈ ‘અહં બ્રહ્માસ્મિ’ એવા પવિત્ર શબ્દોના ઉચ્ચાર કરી રહ્યા છે. તે ઋષિમંડલ સામે ઉત્તર દિશા તરફ ગાઢ ઝાડી પ્રસરી રહેલી છે. તેમાંથી એક મહાન યોગી તપસ્વી ત્યાં બેઠેલા ઋષિઓ પાસે ચાહ્યા આવે છે. જેને જોતાં તે ત્રિકાળદર્શી હોય એમ સ્પષ્ટ જણાતું હતું. જેનો વર્ણુ ગૌર, અંગ પર વિભૂતી, યજ્ઞોપવિત, કોપીન તથા ત્રીપુંડ ધારણ કરેલાં હતાં; ને માથાનો અંખોડો છત્રપતિ રાજના મુકૂટ સમાન શોભી રહ્યો હતો. હાથમાં રૂદ્રાક્ષ મુદ્રા ધારણ કરી, ‘ૐ નમો શિવાય’ એવા પંચાક્ષર મંત્રનો ઉચ્ચાર કરતા કરતા તે ઋષિમંડળ પાસે આવી પહોંચ્યા. ત્યાં બેઠેલા સર્વ ઋષિઓએ ઉભા થઈ આ ઋષિવરને પ્રેમથી નમસ્કાર કરી યોગ્ય આસન આપ્યું. ‘ૐ’નો ઉચ્ચાર કરી બિરાજમાન થઈ, સર્વેને બેસવા આજ્ઞા આપી; ત્યારે સર્વ શાંતિથી ઋષિવર પાસે બેઠા. એ મહર્ષિઓની સભામાંથી એક ઋષિ ઉઠીને પધારેલા મહાત્મા પાસે જઈ, વિનયથી પ્રણામ કરી કહેવા લાગ્યા કે ‘હે મુનિવર ! આપ અમારા ગુરૂ છો. અહોભાગ્ય કે આપ જેવા મુનિવરનાં દર્શન થયાં. અત્રે પધાર્યા છો તો અમને સદુપદેશ કરશો એવી અમારી પ્રાર્થના છે.’

મુનિવર : ‘હે વત્સ તથા ઋષિમંડલ ! તમારાં વચનો સાંભળી અત્યંત આનંદ થયો છે. સાંભળો, તમને બોધના બે બોલ કહું છું તે એક ચિત્તે શ્રવણ કરો. આ દેહ ક્ષણજંતુર છે. આત્મા અમર છે. દેહની વાસનાને લઈ સુખ યા તો દુઃખ માન્યું છે. આત્માને નથી સુખ કે નથી દુઃખ. તે કોઈનો માર્યો મરતો તથા તેમ તેને કોઈ દુઃખ આપી

સકે તેમ પણ નથી. તે માટે શ્રી કૃષ્ણ પરમાત્માએ અભ્યુત્થાનને જોઈ કરતી વખતે કહ્યું છે કે—આત્માને સ્વચ્છ છેદી સકતાં નથી, અગ્નિ બાળી સકતો નથી, પવન શોષી સકતો નથી. માટે હે બાહ્ય-જો ! એવા આત્માનું શોષન કરવામાં ગુરુશરણુ શ્રેષ્ઠ છે. આપણે અજ્ઞાનથી પચ્ચૃતના દેહને આ મારો છે એમ માની બેઠા છીએ. તે અજ્ઞાન ટાળવાને તત્ત્વવેતા ગુરુ પાસે જઈ વિનયથી પ્રણામ કરી પૂછવું કે હું કેટલો ? ક્યાંથી આવ્યો અને ક્યાં જવાનો ? અને મારી ફરજ શી ? આવા દીનતાનાં વચનો ગુરુ સાંભળશે ત્યારે કૃપા કરી નિજ સ્વરૂપને ઝોળખાવશે. ત્યારે અહંભાવ ટળી સત્યાભાસ થશે. માટે ગુરુશરણુમાં જવા સિવાય શાંતિનો વખત મળવો કઠિન છે. હું પણ દેશદેશાન્તર ફર્યો છું ને ગુરુકૃપાથી મેં શાઓનો પણ અનુભવ મેળવ્યો છે. સર્વ ઠેકાણે ગુરુ, ગુરુ ને ગુરુજ શબ્દો સાંભળવામાં આવ્યા છે તે માટે એક ગુરુશરણુનું ગીત કહું છું તે સાંભળો :

રાગ: મીઠાં મહી વેચું—મહી વેચું—એ ચાલ

કાંઈ ભવ તરવાને બાધ્યો રે ગુરુનું શરણુ લ્યો—શરણુ લ્યો
કાંઈ મનથી મમતા ત્યાગો રે, ગુરુનું શરણુ લ્યો—શરણુ લ્યો
પ્રેમે જાઓ ગુરુની પાસે, દુઃખ દાક્ષિણ્ય સરવે નાસે,
સમિધદાનંદ રૂપ બાસે રે, ગુરુનું શરણુ લ્યો—શરણુ લ્યો
જેણે ગુરુને ભજ્યા બાવે, તેને યમનું તોડું નાવે,
રહેજે અમરાપુરમાં જાવે રે ગુરુનું શરણુ લ્યો—શરણુ લ્યો
ગુરુ જીવિંદથી બોટો કરાવશે, તેની કૃપાથી રહેજે તરાવશે,
કામ, ક્રોધ, લોભ નિશ્ચે મરશે રે, ગુરુનું શરણુ લ્યો—શરણુ લ્યો

માટે હે બાહ્યો સંસારસમુદ્ર તરવામાં ગુરુશરણુ હંમેશાં પ્રવેશ કરો

શિષ્ય—હે મહારાજ ! આપનાં અમૃત તુલ્ય વચન સાંભળી થયો જ આનંદ થયો છે. ફરી પણ તે પ્રમાણે કૃપા કરી કાંઈ મહા-ત્મા જેણે ગુરુકૃપા મેળવી ભક્તિ કરી નિજસ્વરૂપને ઝોળખ્યું હોય તેવા સંતનું વર્ણન સંભળાવી આપના શિષ્યોને કૃતાર્થ કરશે એવી આશા છે.

ઋષી—હે શિષ્ય ! તમારાં વચ્ચનોથી મને ધણો જ હર્ષ થયો છે. મારા મનમાં પણ ધણા વખતથી એવા મહાત્માના ગુણનું વર્ણન કરવા ઉત્કંઠા થઈ રહી હતી. આજે ઠીક પ્રશ્ન કર્યો. સાંભળો :

કચ્છ—વાગડમાં ચિત્રોડ નામનું એક સુંદર અને સુશોભિત ગામ છે. તેની અંદર ત્રીકમ સાહેબ નામના મહાત્મા પુરૂષ થઈ ગયા છે. તેમનો જન્મ ચિત્રોડથી દશ ગાઉ ઉપર રામવાવ નામના ગામ મધ્યે ગરોવા જ્ઞાતિમાં થયો હતો. રામવાવથી બે ગાઉ ઉપર કાગનોરા નામનો દેવી પર્વત છે. તે પર્વતને વિષે રામગરજ નામના મહાત્માના ચરણ પૂજ્યા. ત્યાંથી રાપર નામના શહેરને વિષે સત્યગુરૂ ખીમ સાહેબ પાસે લોહાણના દરિયારથાન વિષે બોધ ગ્રહણ કરી શિષ્ય થયા. ત્યાંથી (એટલે રાહપરથી) પાંચ ગાઉ પર ચિત્રોડ આવ્યા. ત્યાં આશ્રમ બાંધી નિવાસ કર્યો ને પોતાનો આત્મા સફળ કર્યો. ધણો સમય વ્યતીત થયા બાદ આત્માને શમાવી છેવટે રાહપુર મધ્યે ગુરૂચરણમાં સમાધિસ્થ થયા. તેનું વર્ણન એક ચિત્રે શ્રવણ કરો :

(રાગ—ત્રિતાળી ચોપાદ)

કચ્છ—વાગડમાં ચિત્રોડ ગામ, ત્યાં છે ત્રીકમ સાહેબનું ધામ;
કીધી પ્રજા તણી પુરી ભક્તિ, સાધી ભોગ સમાધિની યુક્તિ.
બલકુળમાં જનમીઆ આપ, તેહ દરશનથી જન્ય પાપ;
દયા દૃષ્ટિ કરી ધણા તાર્યાં, માયા—જળથી કઈક બચાવ્યા.
આપ્યા પરચા મેગબ્યા શ્યામ, રહ્યું અવનીમાં અમર નામ;
પ્રજા સ્થાપી બળ્યા જુગદિશ, કરી કરણી મેળવી આશીશ.
તેમના ગુણ પ્રેમથી ગાઓ, કહી—સાંભળી કૃતાર્થ થાઓ;
પોપટ કહે રાખો પૂરી હામ, ત્યારે પોચો સાહેબને ધામ.

ત્રીકમ સાહેબનો જન્મ થવાને લગભગ બસો વર્ષ થયાં છે. તેમના પિતાને ખેતીનો ધંધો તેમજ હાથવણાટનો ધંધો પણ હતો. ત્રીકમ સાહેબ પૂર્વના સંસ્કારી હોઈ નાની ઉંમરમાં હૃદયને વિષે ભક્તિની જાણ પડી હતી. ઉમરલાયક થયા ત્યારે મૂઢસ્થાશ્રમ ચલાવવા માટે માતૃપિતાએ તેમનું લગ્ન કર્યું. અને પછી તેમને

એક પુત્રી થયાં. તેમનું નામ બીનાબાઈ હતું. સંસાર પર ખરેખર અચ્છી છે. આઠે પ્રહર પ્રભુભક્તિમાં વખત ગાળે છે. તેમનાં ખેતરો કાગનોરા પાસે હતાં. તે જગોએ પોતાનું રહેઠાણ રાખી ખેતરોની તેમજ વણાટની કામગીરી કરતા. તેમનું નામ ત્રીકમ હતું.

એક વખતે વણાટનું કામ ચોમાસાની ઋતુમાં કરતા હતા; તેવામાં સામેથી એક મહાન યોગીને ‘અલખ અવિનાશી’ એવા અબ્દોનો ઉચ્ચાર કરતા આવતા જોયા. તેમનાં દર્શન થવાની સાથે જ ‘પૂર્વનું’ જ્ઞાન યાદ આવવાથી હૃદય ભરાઈ ગયું, પ્રેમાશ્રુ આવી ગયાં, રૂએ રૂએ સ્નેહ વ્યાપી ગયો ત્યાંથી જીડી યોગી પાસે જવા લાગ્યા, પણ નિહાળતાં ફરી તે યોગી જોવામાં આવ્યા નહિ. એ ક્યાં ગયા તે પણ જાણી શકાયું નહિ. ત્રીકમ સાહેબ ત્યાંથી ચાલી કાગનોરા પર્વતની આસપાસ શોધવાં લાગ્યા. શોધતાં શોધતાં તે પર્વતની તળેટીમાં એક ગુફા (ભોંયડું) જોવામાં આવી. તે ગુફાની પાસે એક સુશોભિત ફૂતરો જોવામાં આવ્યો. તેને જોઈ વિચાર થયો કે અહીં આવો ફૂતરો ક્યાંથી હશે ? માટે પાસે જઈ તપાસ કરું. ત્યાં આવી ગુફાની અંદર જુએ છે તો સામે એક ધુણી અને તેની પાસે ચીપીઓ પડેલો જોવામાં આવ્યો; અને ત્યાં મહાત્મા ધ્યાનમાં બેઠાલા તે જોવામાં આવ્યા. તે મહાત્મા પોતે જ રામગરજ. તે યોગીને જોતાંની સાથે જ ત્રીકમ સાહેબને તીવ્ર વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો. તેમને હંડવત પ્રણામ કરી ચરણમાં મસ્તક નમાવી, ખેસી રહ્યા પણ રામગુરૂ ધ્યાનમાં આરૂઢ થએલા એટલે કાંઈ બોલ્યા નહિ. ત્રીકમ સાહેબ પણ પ્રભુસ્તુતી કરવા લાગ્યા કે ‘હે દયાળુ પ્રભુ ! હજી મને કોઈ સંત કે ગુરૂ મળ્યા નથી, ત્યાં સુધી હું મુંઝાઉં છું. માટે કૃપા કરો. ’ આમ કહી પ્રભુભજન કરવા લાગ્યા.

ભજન

રાગ : અવસર તેરો પલ પલ જાવે

સમય મારો સંત વિના જાવે, દુનિયા તણા ભોગ નહિ લાવે.—ટેક
મિત મારું ચડીને પ્રભુમાં જાવે, શામળીયાજી કરજો મારી સ્થાય:
સરવે સગાં સ્વારથનાં કેવાય, જમડાં આવ્યે જુજવાં નાશી જાય. ૧

પ્રભુ ! તમે રાખજો નજરો પાસ, મને તારી ખરેખરી છે એક આશ; નથી સુખવું શું કરવો ઉપાય, ગુરૂ મળે તો સૌ દુઃખડાં ટળી જાય. ૨
પ્રેમે મળવા હરજીને છે ધણી આશ, ન મળ્યા ગુરૂ મનમાંહે છે ત્રાસ; કરી કૃપા આ દાસને બચાવ, સાહેબારી બૂધરા તું થાવ. ૩
રંગ લાગ્યો રામના નામથી ખરે, નિરખ્યાં સંત નેણો મારાં હરે; આવા સંત ઉતારશે જવ પાર, શરણે જતાં થાશે મારો નિસ્તાર. ૪

ત્રીકમ સાહેબ બજન કરી, બે હાથ જોડી, ગુરૂચરણમાં મસ્તક નમાવી બેઠા છે; ત્યાં થોડા વખતમાં રામગુરૂ સમાધિમાંથી જગૃત થઈ ‘ઠઠ ઠઠ’ એવા શબ્દોનો ઉચ્ચાર કરતા સામે જુએ છે તો ઠાઠ શરણે આવેલ પ્રજામ કરી બેઠેલ જોવામાં આવ્યો.

ત્રીકમ સાહેબ રામગુરૂને જગૃત થયેલા જણી સામે ઉભા રહી બે હાથ જોડી સ્તુતિ કરવા લાગ્યા :

ત્રીકમ—

રાગ : આશાગોડી

આપથી બેટા કરાવ્યો, પ્રભુએ મને આપથી બેટા કરાવ્યો—ટકું
ધણો અકળાઈને ફરતો હતો હું, શાંતિનો સમય હવે આવ્યો—પ્રભુએ.
તમ દરશનથી આનંદ થયો છે, સંત સમાગમ લાવ્યો—પ્રભુએ.
દયા કરીને શરણમાં રાખો, ત્રીવિધીએ ધણો મને તાવ્યો—પ્રભુએ.
જવસાગરથી હાથ મઢાવો, પૂરો બરોસો આવ્યો—પ્રભુએ.

ઉપરનાં વચન સાંભળી રામગુરૂ અતિ પ્રસન્ન થયા. પણ ત્રીકમ સાહેબની પરીક્ષા કરવા માટે નીચે પ્રમાણે કહ્યું.

રામગુરૂ—હે બાળક, તારાં વચનો પરથી મને ધણો આનંદ થયો છે. માટે હે બચ્ચા, સુખી રહેજો. આવાં મારાં આશીર્વાચનો છે. પણ હવે આંહીથી જાઓ. કારણ કે આ જોગીના સ્થાન વિષે સંસારીને વધારે વખત રહેવા અધિકાર નથી. માટે તારા સ્થાન વિષે જા.

ત્રીકમ—દયાલુ ! આ દાસને દરશન આપી હવે ક્યાં તરછોડો છો ? હે મહારાજ ! જેમ જલ વિના મચ્છી તેમ આપના દરશન

વિના આ દાસને જાણવો. આપનાં ચરણુ છોડી કું ક્યાંય જવાનો નથી. મારો યા તારો, પણ ખીજે જવાનો નથી.

રામચુડ—અચ્ચા ! તમે ગૃહસ્થી. બાલબચ્ચાં, કુટુંબકપીઓ તમારી રાહ જોતાં હશે. વાસ્તે અહીંથી જાઓ અને મારી શુભાશીષથી સુખે સંસાર ભોગવો. બહો વખત આ સ્થળે રહેવાથી પ્રાણની હાની જેવું છે. માટે મારું કહેવું મળી અહીંથી સત્વર જાઓ તો સારું છે.

ત્રીકમ—મહારાજ ! આપના ચરણમાં રહેતાં પ્રાણની હાની થશે તો વિશેષ આનંદ. કારણ આ ક્ષણભંગુર દેહને ખોટો ખપ કરવાની જરૂર નથી. મારા માતપિતા ને કુટુંબ તે આપનામાંજ છે. સર્વ સ્વાર્થનાં સર્ગાં છે અને મોહબંધનમાં નાંખનાર છે. આપ જેવા ઇલાળુ ગુરૂને શરણે આવી, ફરી મોહપાશમાં બંધાવા કું ઇચ્છા રાખતો નથી. માટે હે મહારાજ ! આપને છોડી હવે ક્યાંય પણ જવાનો નથી.

એ સાંબળીમે રામચુડએ કોષ કરી પાછા ખસેડ્યા. છતાં પણ તેઓ શરણમાં પડ્યા. ત્યારે રામચુડ કહેવા લાગ્યા :

રામચુડ— રાગ હૃદય (જીવન બચાવી જા)

જીવન બચાવી જા, મુરખા ! જીવન બચાવી જા—ટેક.
માતપિતા તારી રાહ જોતાં હશે, કહું તે માની જા—મુરખા ૧.
અમે જોગી એકાંત વસનારા, સંસારમાં સુખી થા—મુરખા ૨.
પ્રાણ તારાની થાશે નક્કી હાની, મનમાં સમજ જા—મુરખા ૩.
બૂખ્યા તરસ્યા પડી રહેવું અહીં, શીદને દુઃખી તું થા—મુરખા ૪.

ત્રીકમ—

અમૃત ફળ કું ખાઉં, ગુરૂ અમૃત ફળ કું ખાઉં—ટેક.
માતપિતા પ્રભુ આપ છે મારા, અમૃત મૂકી નહિ જાઉં—ગુરૂ ૧.
એકાન્તમાં સદા આનંદ માનીશ, ભક્તિથી સુખી થાઉં—ગુરૂ ૨.
પ્રાણ મારાની પરવા નથી કંઈ, પ્રભુની પાછળ ધાઉં—ગુરૂ ૨.
બૂખ તરસ આપ કૃપાથી ટળશે, આપો આશીષ સુખી થાઉં—ગુરૂ ૪.

ત્રીકમ સાહેબે એટલું કહેવાની સાથે રામગુરુએ અદ્ભુત ભય-
કર સિંહનો દેખાવ કર્યો. છતાં પણ ત્રીકમ સાહેબ ત્રાસ ન પામતાં
સરભર્મા જમ કહેવા લાગ્યા કે :

ત્રીકમ— (રાગ : ભોળ રે ઉતારો રાજ ભરથરી)

સંત જાણી શરણે આવીયો, કરો દયા મહાનાજી,
ધન્ય જીવન મેં જાણીયું, આગ્યો સમય સારો આજી—સંત.
દાસ જાણી દરશન આપશો, આવું ઘટે નહિ અપારજી—સંત.
છું સેવક તમ ચરજનો, પ્રાણની નથી દરકારજી—સંત.
પ્રભુ પ્રેરનાથી અહીં આવીયો, મળ્યું છે રતન અમૂલ્યજી—સંત.
અમારા ગુન્દા સામું નહિ જોશો, માફી કરો મહારાજી—સંત.
તમ દરશનથી આનંદ થયો, હવે છોડી ક્યાં જઈ જી—સંત
મારો યા તારો તમે, આપ સંગાથે આવું જી—સંત.

રામગુરુ—(મળ સ્વરૂપમાં) વાહ ત્રીકમ ! ધન્ય તારી મનોવ્રતિને
અને દ્રઢતાને તારાં વચનો સાંભળીં મને અતિ આનંદ થો. છે તારી
પ્રજ્ઞા એવી છે તો ભક્તિ અહીં થોડો વખત રહી પ્રભુભજન કર.

(મરાઠી સાખી)

સંત શરણમાં રહેજો હમેશાં, પ્રભુની કરજો ભક્તિ,
જ્ઞાન ધ્યાન કરી રહેજો આનંદે, સાધજો યોગની મુક્તિ;
રહેશે બ્રહ્મમાં મન, હરનિશ ઓળખીશ ચિદાનંદ—રહશે

(ગીતી)

ત્રીકમ—થયો આપ આભારી, કૃપા કરીને કીધો લીલાહરે,
આજ્ઞા શીર ચડાવું, સદા રાખજો ગરીબ દાસ પર મહેર.

એ પ્રમાણે ત્રીકમ સાહેબ હમેશાં આનંદથી રહી, સંતસેવા
ને પ્રભુભક્તિ કરવા લાગ્યા.

એક વખત મહાત્મા રામગુરુને જુનાગઢથી સંત મેળાવા માટે
આમંત્રણ આવ્યું. ત્યારે તે ત્રીકમ સાહેબને કહેવા લાગ્યા:

(મરાઠી સાખી)

રામગુરુ—

આવ્યું આમંત્રણ ગઢ જુનાનું, નિશ્ચે મારે જવું,
ધૂણી જગૃત રાખજો કહું છું, સંત મેળાવો કરી આવું,

રાખજે તું સંભાળ, નહિ તો તુંજને ચડશે આળ—રાખજે.

હે ત્રીકમ ! જુનાગઢમાં સંત મેળાવો કરી, તુરત તારી પાસે
આવીશ. ત્યાં લગી ધૂણી જગૃત રાખવાની સંભાળ બરબર રાખજે.

ત્રીકમ—મહારાજ ! ધૂણી માટે હરકત નહિ આપ વેલાસર
પધારશો અને આ દાસની એક વિનતી લક્ષમાં લેશો :

(મરાઠી સાખી)

આપનો હુકમ શીર ચડાવું, નિરલપ કીધો દાસ,
કૃપા જરીને મારે માટે, લાવજો સાધુ પ્રસાદ;
એ છે વિનતિ, હૃદીઆમાં છે પ્રેમ અતિ—એ છે વિનતી.

મહારાજ ! મારા માટે સાધુ સંતોનો પ્રસાદ લાવવા કૃપા કરશો,
એવી આ દાસની નમ્ર અરજ છે.

આમ કહી ગુરૂને નમસ્કાર કર્યા. રામગુરૂ સારૂ કહીને તે ભોંયરાની
અંદર દત્ત—વીર ડગલાં ચાલ્યા, પાછળ અદૃશ્ય થઇ ગયા. ક્યાં ગયા
તે જાણી શકાયું નહિ. ત્રીકમ સાહેબ પ્રભુમજન કરતા ધૂણી પાસે
બેઠા. પ્રાતઃકાળ થયો ત્યારે ‘અલખ—અલખ’ એવા શબ્દોનો ઉચ્ચાર
થતો ત્રીકમ સાહેબના સંભળવામાં આવતાંની સાથે તે જુએ છે તો
રામગુરૂજી ચાલ્યા આવે છે. તેમણે ઉઠી દંડવત પ્રણામ કર્યા.
રામગુરૂએ સંતો પાસેથી લાવેલ પ્રસાદ ત્રીકમ સાહેબને આપ્યો.
ત્રીકમ સાહેબ ખુશીથી લઇ, તે શિર પર ચડાવી, જમી ગયા. પ્રસાદ
જમતાંની સાથે સંત પ્રતાપે તેમનાં અંતર્યક્ષુ ખૂલી ગયાં, અજ્ઞાન-
તાનું અધારું ટળી ગયું ને નિજ સ્વરૂપને ઓળખ્યું તીવ્ર વૈરાગ્ય
હિત્તન થતાંની સાથે એ હાથ જોડીને ગુરૂની સ્તુતી કરવા લાગ્યા:

ત્રીકમ—

(રાગ જુજંગી છંદ)

દયાલુ ગુરૂ ! દાસ તારો ઉગારો, પ્રેમે આપની ભક્તિને ધ્વંષનારો,
અમી દૃષ્ટિથી શરણુ આવ્યો બચાવો, ગૃહી બાંધને દાસની વારે ધાવો.
તમારી દયાથી મળ્યું જ્ઞાન સારું, ટળ્યું દાસનું લક્ષ ચોરાસો બારું,
ગુરૂ માત ને તાત છો આપ મારા, લખી રાખ્યા મેં આપના શબ્દ સારા.
હવે મુજને લેશ ના તલસાવો, મૂકી હાથ ને સદગુરૂ આપ થાઓ.

રામગુરુ-હે બચ્ચા ત્રીકમ ! તારાં વચનો સાંભળી હું અત્યંત ખુશ થયો છું. તને આશીષ આપું છું કે સદા સર્વદા પામ કૃપાળુ પરમાત્માની તારા પર કૃપા રહેાં તું બ્રહ્મજ્ઞાન મેળવીશ, તારાં બોલેલું વચન મિથ્યા થશે નહિ, તને સર્વ નમસ્કાર કરશે ને અંતે ગુરુશરણમાં વાસ કરજે. હવે આજા આપું છું કે તું ગામ (રાપર) ના અને દરિયાસ્થાન વિષે સત્ય ગુરુ બાણુ સાહેબના શિષ્ય ખીમ સાહેબ તને સદુપદેશ કરી, ગુરુ થાશે ને તારો સઘળો સંશય તે ટાળશે. મારે હવે તરત સમાધિસ્થ થવું છે, માટે જલદી જા.

ત્રીકમ-મહારાજ ! આ દાસને શરણે રાખી, બાંધ મૂકી, હવે આપ ક્યાં પધારશો ? જ્યાં આપ ત્યાં આ સેવક. મને આપનો પુરણ ભરોંસો છે. આપનાં ચરણ છોડી હું ક્યાંય પણ જવાનો નથી.

રાગ : ભેખરે ઉતારો.

શરણે આયો છે બાલકો, રાખો આપની પાસળ,
નિરભય કરો હવે નાથળ ! પૂરો મન તણી આશળ--શરણે.
વચન અતીશે આનંદકારી, થોડો સૂણી મન પ્રેમળ,
ભવસાગરથી કિગારીઓ, ચોટયુ ચિત્ત તમ માંહીળ--શરણે
આપને છોડી હવે ક્યાં જવું ? આવાં ન બોલો વચનળ,
સાંભળતાં સુખ નાસીઉં, દુઃખથી બળે મારું તનળ--શરણે

હે મહારાજ ! આ દાસ આપનાં ચરણ છોડી ક્યાંય પણ જવાનો નથી. વળી આપ કહેા છે કે દરિયાસ્થાન વિષે ખીમ-સાહેબ બોધ આપી ગુરુ થશે; તો તે બનવું અશક્ય છે. કારણ કે હું મરોવા જ્ઞાતિમાં જન્મેલ છું, એટલે દરિયાસ્થાન વિષે જવા પામી શકીશ નહિ. તો પછી ખીમસાહેબ ગુરુપદ પધારણ કરી બોધ આપે એવું માની શકતો નથી. માટે,

(ગીતી)

દાસ પરે ક્યા લાવો, કરો ગૃહેર ને સુધારો જન્મારો;
અંત છે ધણી આજા, થાઓ ગુરુ ને ભય દીલનો ટોરો.

માટે હે મહારાજ ! આપ મારા ગુરુ થઇને આ દાસને સનાથ કરો, એવી આપના ચરણમાં મારી વિનયપૂર્વક પ્રાર્થના છે.

રામગુરુ—ત્રીકમ ! તત્ત્વજ્ઞાનીને જાતીભેદ હોતો નથી, ખીમસાહેબજ્ઞાની મહાત્મા છે, એટલે તે તારો અનાદર કરશે નહિ; અને તારો પ્રેમ જોઈ તને બોધ આપશે. અમારું વચન છે. તો પણ ઓળખાણની ખાતર સાથે એક હજુરીઓ (અંચળો) આપું છું તે લઈને જા. તારી મનેચ્છા તૃપ્ત કરશે.

(મરાઠી સાખી)

આ દેહનો હવે અંત આવ્યો છે, જા તું ખીમ ગુરુ પાસે, ગુરુ થઈ તને બોધ એ કરશે, પુરશે સઘળી આશ; શુભ કાર્ય થશે, સંશય તારો ટળી જશે—શુભ કાર્ય થશે.

આમ કહી રામગુરુ ત્યાંથી અદશ્ય થઈ, ફાટર નામના શહેરને વિષે જગ્યા બાંધી, સત્સંગીઓને સદુપદેશ કરી, રંગપુર—લીંબડી નામના શહેરમાં ગયા અને ત્યાં પણ થોડો વખત રહી પોતાનો આશ્રમ બાંધ્યો. ત્યાં જગત અવલુન ઉપદેશ આપી, પોતે સમાધિરથ થયા. તે મહાત્મા (રામગુરુ) હજી લગણુ સર્વ ઠેકાણે પ્રખ્યાત છે.

બોલો લાખઓ, સૌ રામ—કૃષ્ણ દેવની જય.

ત્રીકમ અને રામગુરુ મેક્ષાપ નામનો વિષય પહેલાં સમાપ્ત.

(દોહરો)

પુણ્ય થયો ત્રીકમ ને રામગુરુ મેક્ષાપ,
પોપટ કહે સૌ પ્રેમથી જપો હરિના જાપ.

હરિયાસ્થાનનાં દશન

હવે ત્રીકમ સાહેબે રામગુરના વચન પર શ્રદ્ધા રાખી, ગુફામાંથી બહાર નીસરી, પોતાનાં માતપિતા પાસે આવી, તેમને નમન કરી, ખીમ ગુર પાસે જવાની રજા માગી.

(રાગ : લાવણી-મુજ હપર ગુજરી)

ધણે ભાવ ધરીને ત્રીકમ ચાલ્યા જાય,

આવ્યા સઘળું કુટુંબ જ્યાં પિતા ને વળી માય.

કયું માત પિતાને નમન રૂડી રીતે,

ગણે પણ તુલ્ય તેમાં અંતર નહિ કંઈ બીતે,
કહે પિતા પ્રેમથી ક્યાં રોકાયો બાલ ?

તુજ પાછળ રખડી થઈ જાત યમકાળ;

કહે ત્રીકમ પિતાજી પ્રભુ તુલ્ય છે આપ,

હું જઈ ગુરની પાસ ટાળવા પાપ.

છે ક્ષણભંગુર આ દેહનો ધાટ ખોટો,

જે અભિમાની તે કહેવાય સર્વથી મોટો;

માટે હું જઈ છું મેળવવા ભુગદિશ,

છે છેલ્લા પ્રણામ પિતા સાંભળજે ને ઇશ.

મન્યું મન ભક્તિમાં અભ્યાસમાં પ્રિત,

કહે પોપટ તો એ પાળે નીતિની રીત.

ત્રીકમ સાહેબનાં આવાં વચન સાંભળી, માત પિતા તથા તેમનાં પત્ની સર્વ કંઈપાંત કરી કહેવા લાગ્યાં :

(રાગ માઠની ચાલ-વીરા વેશ્યાના યારી)

મારા પુત્ર ન જાશે, છે ઘણી આશો, હમણું રહો મારા બાલ-ટેક
અમને નોધારાં કરો નહિ બેટા, તરછોડી નવ જાઓ,
ચેર બેઠા પ્રભુભજન કરોને, કહેવું માનીને આવરે—મારા પુત્ર.

તુજ વિના નથી આશ્રય કોનો, જીવતર એજે જાય,
શું કરવું તે સૂઝે ન કાંઈ, સરવે ખાવાને ધાય રે—મારા પુત્ર.

ત્રીકમ સાહેબ કહે : સાંભળો માતપિતા ! આ દુનિયામાં સરવે
સ્વાર્થનાં સગાં છે. અંતે કાંઈ કાંઈનું નથી, આપ વાત્સલ્ય પ્રેમને
લપ્ત મને જવા મનાઈ કરો છો તે બરાબર છે, પણ મને ખરેખરા
સત્યગુરનો ભેટો થયો છે; એટલે આ દુનિયાના સંજોગ કાંઈ પણ
રૂએ તેમ નથી, વળા હે પિતાશ્રી ! આ સંસાર રૂપ સમુદ્રમાંથી
જહાજ રૂપ ગુરૂ મારો ઉદ્ધાર કરશે, તે જોઈ આપને તો ખુશી
થવાનું છે, ને તમે પણ પ્રભુભક્તિ કરી જીવન ગાળશો. સાંભળો.

(રાગ દક્ષિણી લાવણી : તાલ દાદરો)

કરી પ્રભુ ભજન, સુખથી દિવસ ગાળો રે,
મેળવવા શ્યામ, રાખો હામ. જપો નામ, સદા તમે;
યમ તણો જાય ટાળો રે—કરી પ્રભુ ભજન.
સત્ય શ્રી હરી, બીજી ખોટી આશરે
રામ ભજો, મોહ તજો, એવો મજો છે નહિ,
જ્ઞાનથી નિહાળો રે—કરી પ્રભુ ભજન.

મતુખ્યાદેહઅમૃત મળ્યો છે. તેમાં આત્મારૂપી દેહ જોળખી
પરમ પદની પ્રાપ્તિ કરવી એજ આપણું ખરું કર્તવ્ય છે. મને ગુરૂ-
કૃપાથી સત્ય વસ્તુનો અનુભવ થયો છે. હું હવે જાઉં છું, પ્રણામ.
આમ કહી ત્યાંથી ચાલતા થઈ રસ્તામાં ભજન કરવા લાગ્યા.

(ભજન) તમે પેરો ને સુવાગણુ ચુડીયાં એ રાગ
મને પ્રભુ શરણુ ખરું છે એક તારું રે—મને પ્રભુ. ટેક,
સત્ય ગુરૂ મળ્યા હવે સંશય ટળિયા,
મટી ગયું લક્ષ ચોરાસીનું બારું. મને પ્રભુ. ૧
સત્ય ગુરૂ ખીમને જઈ પ્રેમથી મળશું,
રામગુરૂ પ્રતાપે સરવે થાશે સારું મને પ્રભુ. ૨
આનંદ થયો છે અતિ બ્રહ્મા મનમાં,
પ્રેમ સાગરમાં ઝીલ્યું મન મારું મને પ્રભુ. ૩

એમ આનંદ વચનો કહેતા ચાલ્યા જાય છે. ચાલતાં ચાલતાં રાપર ગામે દરિયારથાનની નજીક પહોંચી આવ્યા. પાસે આવી જુએ છે તો ચાર તરફ સુવાસ ફેલાઈ રહી છે. અવલોકન કરતાં જ આનંદ થાય એવું રમણીય સ્થળ જોઈ, ખુશ થઈ કહેવા લાગ્યા: “વાહ ! ધન્ય રામ ગુરૂ.”

ત્રીકમ—(રાગ: બિલાસ-સત્યના પ્રકાશી જગો, અગ્નિદેવા)

કૃપા કરી રામગુરૂએ શુભ સ્થળ બતાવ્યો—કૃપા કરી. ટેક
નિરખીને સુખ થયું, દુઃખ સર્વે ટળી ગયું,
ગુરૂ હવે મ્હેર કરો, નિશાની હું લાવ્યો— કૃપા કરી. ૧
સંશય મારા તનના ટળીયા, સત્ય ગુરૂ ખીમ મળીયા
આપનો આભારી થયો, પ્રેમ અતિ લાવ્યો— કૃપા કરી. ૨
દયા દિલે લાવો, તમે સત્ય શબ્દ કહાવો,
શિરે હાથ લઈ, લહુ જીંદગીનો લ્હાવો— કૃપા કરી. ૩

આવા પવિત્ર સ્થાનને ધન્યવાદ આપતા ચાલ્યા જાય છે. તે સીધા દરિયારથાનની બાજોળે ગયા. ત્યાં જઈ જુએ છે તો સામે દરિયારથાનની અંદર એક સુંદિર પક્ષંગ જેવામાં આવ્યો. તે પર સ્વચ્છ ગાદી તકીઓ કીનખાળ ફારવાલાં બિઝાવેલ હતાં. તે પર ખીમ સાહેબ પોઢ્યા છે. તેમણે પોશાક કાઢી રાજકુમાર જેવો ધારણ કરેલ હતો.

વળી તેમનાં પત્ની પણ નમન કરી સામે ઉભેલાં હતાં. આ દેખાવ જોઈ ત્રીકમ સાહેબ વિચાર કરવા લાગ્યા કે ‘અહીં મહા-ત્માઓના સ્થાન વિષે આ રાજકુમાર કોણ હશે ? પાસે વળી કોઈ દેવી પણ ઉભાં જેવામાં આવે છે ! પૂછી ખાતરી કરું.’

ત્યાં કોઈ આવતા જતા માણસને પૂછ્યું કે “ સામે પક્ષંગપર સૂતેલ માણસ કોણ છે ? ” ઉત્તર મળ્યો કે “ સત્યગુરૂ બાણ સાહેબના બાલકા ખીમ સાહેબ. ” શબ્દ સાંભળી ત્રીકમ સાહેબ સ્તબ્ધ બની ગયા કે “અહીં માયા બરાબર જણાય છે. હું તો માયાથી મુક્ત થવા અહીં આવ્યો છું. ” શું કરવું તે વિચારવા લાગ્યા. જેમ રાજ જનકના દરબારને દરવાજો સુખદેવજીની દશા, તેમ આ સ્થળે ત્રીકમને જરા બ્રાન્તિ થઈ. તે બોલવા લાગ્યા :

(રાગ : પ્રિયુને તમવનાર વેરી અલંકાર)

માયા અહીં દીસે ખરી, મારે શું કરવું ?

રૂએ નહિ દુનિયા હરિ, ભક્તિએ તગ્વું. ૧

રામગુરૂએ રસતો મતાબે, માની આવ્યો અહો,

આવું જે મેં જાણ્યું હત તો રે'ત હું તો ત્યાં. ૨

જાણું કે રે'વું અહોયા રે સજે નહિ ઉપાય;

નિચાર કરું તો મારી કમ્પે છે આ કાય. ૩

વચન પર શ્રદ્ધા રાખું કારજ તો સરે,

જોગીની અદ્ભુત લીલા અલૌકિક ખરે ૪

રામગુરૂ જેવા મહાત્માના વચન પર ભરોસો રાખવાથી સર્વ સાફ થશે. યોગીઓની લીલા અલૌકિક હોય છે. તેને દુનિયા કળી શકે નહિ માટે જલદી ખજર મોકલુ. ”

શિષ્ય-હે ઋષિવર ! હવે તે વાત પછીથી ચત્તાવજો. એક વખત સુખદેવજી તથા જનક રાજાનું શું વ્યાખ્યાન છે તે કૃપા કરી અમોને સંભળાવો તો સાફ.

ઋષિવર-હે વત્સ ! તે સાંભળવા તમારી ઇચ્છા છે તો સાંભળો.

(રાગ : ત્રિતાલી ચાપાઘ)

એક વાર નારદજી વિચારે, કૈલાસમાં જવાને મારે:

કયું વિષયુ પ્રભુનું ગાન, આવ્યા જગતજનુનીને સ્થાન.

દેવીએ દીધું આદરમાન, ભણે પધાર્યા દીઓ અમ જ્ઞાન;

આપ દાઠે થયો આનંદ, જેસો આસન ધ્રુવાના તન.

છે કાંઈ અમ સરીખું કામ, રાખશો નહિ રૂદીએ હામ.

એક વખત વિષયુ પ્રભુના ભક્ત દેવર્ષિ નારદજી કૈલાસપુરી વિષે જગતજનુની ઉમૈયાજી પાસે ગયા. નારદજીને જોઈ માતૃશ્રી પ્રસન્ન થઈ નારદજીનો સત્કાર કરી, યોગ્ય આસન આપી, કહેવા લાગ્યાં કે હે દેવર્ષિ આપ પ્રભુના અનન્ય ભક્ત છો. આપને જોઈ અમે ઘણાં ખુશ થયાં છીએ. અમ સરખું કામ હોય તે જણાવશો.

નારદજી--

ગીતિ

હું આવ્યો તમ સાફ, ગુપ્ત બેઠી વાત કહેવા માટે;

જ તમનુની દેવી, અમ મરુતક છે તમ દરશન સાટે.

હે જતજનુની માતૃ ! આપ તો ચૈદ્ર ખલાડને પવિત્ર કર-
નાર છો ને આનંદનું જ સ્થાન છો. દેવી ! હું આપને શુભ વાત
કહેવા માટે આવ્યો છું.

દેવી --

(ગીતી)

ભલે પધાર્યા નારદજી. વિશ્વંબ ન કરશે વાત કરે જલ્દી,
સાંભળવા મન ચાહે શત વર્ષ સમ નિમષ છે અરધી.

માટે જે હોય તે જલદીથી કહેા.

નારદજી—ત્યારે સાંભળો.

(દોડી)

મમ તાત તુલ્ય શિવજી ભોળાનાથ,
તે રહે છે માતૃ, સદા તમારી સાથ,
હજી રાખી છે તમેથી શુભ વાત. મમ તાત. ૧
આપ આગ્રહ ધણો છે તો હું કહાવું,
કહી આપને ને જલ્દી હું તો જાઉં,
કરે ક્રોધ ભોળો તમેને હું સમજાવું. મમ તાત. ૨
એક મંત્રથી જરા ને મન્યુ જાવે,
વળી મુક્તિનું અભય સ્થાન પાવે,
એ પ્રતાપે કદિ સ્વપને દુઃખ નાવે. મમ તાત. ૩
મંત્ર સજીવન છે નામે દુઃખહારી
એહ નામ પરે જાઉં હું બહિહારી,
તેહ સાંભળો તો થાઓ મુખહારી. મમ તાત. ૪

એ મહામંત્ર વડે કરી સર્વ કાર્ય સિદ્ધ થાય છે. તે મનુષ્ય
યોનિમાં જન્મ મરણનો ફેરો ટાળનાર ને સર્વ પ્રકારે સુખ આપનાર છે.

આવો એ મહા મંત્રનો પ્રભાવ છે. ભોળાનાથે હજી તમારાથી
જ્ઞાન્તિ રાખી તે મંત્ર તમને આપ્યો નથી.

ઉમૈયાજી—નારદજી ! બહુજ સાઈં કયું. હવે તે મંત્ર લેવા
માટે હું તરત ઉપાય કરીશ.

નારદજી—માતૃ ! ત્યારે હું રજા લઉં છું, એમ કહીને તે પલા-
યન થયા.

કર્તા—

રાગ : શિયાનો કનરો

સાંજ થઇ શિવ આવીયા સિધા, સતિએ આદરમાન ન દીધાં. ટેક,
કોષ કરીને સામું ન જોયું, મુખનાં તેજ હટાવી લીધાં—સાંજ થઇ.
રાત્રિ થઇ તોય સતિ નવ ઉઠ્યાં, દીક્ષની વાત નથી કાંઇ કેતાં—સાંજ.
એક હાથ દેવી અવનીપેં ધારી, દુનિ કર લમણે દઇ બેઠાં—સાંજ.
આફત જણે આવી હોય અતીશે, કાષ્ટના સામું જરા નથી જોતાં—સાંજ.

શિવજી—સતિ ! આજે કેમ ઉદાસ છો ?

રાગ દક્ષિણી લાવણી : તાલ દાદરો

કેમ ઉદાસ છો ? શું પડ્યું છે દુઃખ રે ?

ના સમજાય, શું કહેવાય, મન મુંઝાય,
હીકર થાય, જલદી કહોને વાત રે—કેમ ઉદાસ છો. ૧

શું વિચાર કરો ? સમજું હું કંઈ સાર રે,

કોને ધેર, કયું છે વેર, સમજું પેર,

મારું ઠેર, કરું તેનો સંહાર રે—કેમ ઉદાસ છો. ૨

સતી— (અચાનક આ શો કોપ કીધો કીરતાર એ રાગ)

દુઃખ કેણે દીધું નથી, કોનો નથી દોષ,

મારાથી જુદાઇ જાણો, એ છે અફસોસ.

અદભુત એક મંત્ર, દીધો નહિ તમે,

એવા કારણે કરી, દુઃખ વેડીએ અમે.

મારા પર પ્રેમ પુરો, કહો સાચી વાત,

બોળા સંભળાવો એહ, ભાંગે મમ બ્રાંત.

સાયંકાળનો સમય થતાં બોળોનાથ પધાર્યા. આવી જુએ છે
તો સતિને કોધાવેષમાં બેઠેલાં જોયાં. તે જોઇ શિવજી પૂછવા લાગ્યા
કે હે સતિ ! કેાઇ દિવસ નહિ ને આજે આટલું શું છે ? તમને
કેણે દુઃખાવ્યાં છે ? તે સત્વરથી કહો તો તેનો હું નાશ કરું.

ત્યારે સતિ કહે છે કે હે બોળોનાથ ! મને કેાઇએ કાંઈ પશુ
કહ્યું નથી, માત્ર આપના જ માટે રિસાઇ બેઠી છું. કારણ મોઢાથી
મીઠું બોલો છો. પશુ જે સત્ય વસ્તુ (મહામંત્ર) છે તે કેાઇ વખત
પશુ આપતા નથી.

શિવજી-સતિ ! હું બરાબર સમજ્યો છું કે આ વાત કરનાર નારદજી છે. પણ તેમના બોલવા ઉપર લક્ષ રાખશો નહિ. ઠીક સાંભો.

આમ કહી ભોજોનાથ તથા સતિ ઉમૈયાજી એક અધોર અરણ્યના વિષે આવ્યાં. ત્યાં આવીને.

(રાગ ગીતિ)

તાળી ત્રણ ત્યાં નાખી જૂત પ્રેત ને મનુષ્ય ગયાં નાસી,
પશુ પક્ષી સૌ નાહાં, તો પણ તેમાં બની એક હાંસી.

(રાગ : મરાઠી સાખી)

‘ૐ સોહ મ’ના કીધા શબ્દો, શુક બચ્યું સેવાયું.

શિવજી સતિને બોધ કરે છે ઉડી ને ત્યાં આવ્યું,

ખીજ્યા ભોજોનાથ, લીધું ત્રિશક્ત હાથ-ખીજ્યા, ભોજો નાથ.

શિવજીએ જંગલમાં આવી ત્રણ તાળી નાંખતાં મનુષ્ય, પશુ, પક્ષી, જૂત, પ્રેત વગેરે સર્વે નાસી ગયાં મુઝદાંએ સજીવન થઇ ચાલવા લાગ્યાં. ત્યારે શિવજી સતિને ઉપદેશ કરવા લાગ્યા. પણ તે સમયે એક શુક (પોપટ) નું બચ્યું સેવાઇ મત્રપ્રતાપે શિવજી પાસે આવ્યું. બચ્યાને જોતાની સાથે મહાદેવ એવા શિવજીને ક્રોધ વ્યાપ્યો. ત્રિશક્ત ધારણ કરીને બચ્યા પાસે જવા લાગ્યા. તે બચ્યાએ ત્યાંથી ઉડી ભગવાન વેદ વ્યાસજીનાં પત્ની પાસે શરણે જઇ, જળ દ્વારા તેમના ઉદરમાં પ્રવેશ કર્યો. તે જોઇ શિવજી ધૂણી નાંખી, વેદ વ્યાસજીના આશ્રમ પાસે બેસી રહ્યા. અને સતિ ઉમૈયાજી કેલાસપુરી વિષે પધાર્યાં. હવે અહીં શિવજી બાર માસ સુધી બેસી રહ્યાં પણ તે બચ્યાનો જન્મ થયો નહિ. ત્યારે ભોજોનાથ ઉપદેશ કરી કહેવા લાગ્યા કે હે મુરખ ! માતૃશ્રીને દુઃખ ન આપ. જન્મ ધારણ કર.

બચ્યું—(માતાના ઉદરમાંથી) હે ભોજોનાથ ! આપ તો સર્વનું કલ્યાણ કરતાં છો. વળી સર્વજ્ઞ છો, એટલે સર્વ જાણતા જ હશે. છતાં પણ મારા પર કૃપા કરી ઉપદેશ કર્યો. તો હું ઉત્તર આપું છું કે હું મારી માતૃશ્રીને દુઃખ કરતાં નથી. નહિ તો પૃથ્વીને તપાસ કરો. માફ નામ સુખદેવ એટલે કાષ્ઠ પ્રકારે દુઃખ કરતાં નથી. છતાં

પણ જન્મ ધારણ કરે છું. પરંતુ આપના અમૃત તુલ્ય બોધથી ને મહામંત્રના પ્રભાવથી તીવ્ર વૈરાગ્ય કૃત્ત્વન થયો છે. માટે દયા કરી એક વચન આપો.

ત્યારે શીવજી કહે : માગ-માગ, તારા પર હું પ્રસન્ન થયો છું. માટે ઇચ્છાનુસાર માગ.

સુખદેવજી—મહારાજ ! જો આપ વચન આપો છો તો એટલું જ માગું છું કે ગાયના શિંગ પર રાધનો દાણો ટકે એટલો વખત આપની માયાને શમાવો, તો હું જન્મ ધારણ કરે (બહાર આવું).

લોગોનાથ—તથાસ્તુ ! તથાસ્તુ ! જા એમ થશે.

આમ કહી શિવજીએ માયાને શમાવી. તે વખતે સુખદેવજીએ જન્મ ધારણ કર્યો ને બીજા પૂર્વના સંસ્કારીઓનો તે વખતે જન્મ ધારણ થયો, તે નવનાથ ચોરાસી સિદ્ધ વગેરે તત્ત્વજ્ઞાની ને માયાથી વિરક્ત થયા. સુખદેવજીએ જન્મ ધારણ કર્યો કે તુરંતજ આર સહિત તે ચાલવા લાગ્યા. ત્યારે ભગવાન વેદ વ્યાસજી કહે છે કે હે સુખદેવ ! સિધા કેમ ચાલ્યા ?

સુખદેવજી—પિતાશ્રી ! આપને પ્રણામ કરે છું. મને આ સંસારના ભોગ રચતા નથી. માટે હું જંગલમાં જઈ એકાંત ભક્તિ કરી, પ્રભુને શરણે જઈ, મારો દેહ નિર્ગમન કરીશ

વ્યાસજી—સાંભળ. બન્ને ખુશીથી જા, પણ એક વચન કહું છું તેમ કરજે.

સુખદેવજી—પિતાશ્રી ! આપની આજ્ઞા મસ્તક પર ચડાવું છું. જે આજ્ઞા આપશે તે પ્રમાણે કરીશ. પણ સંસારના વૈભવ ભોગવવા મારી ઇચ્છા નથી.

વ્યાસજી—સાંભળ,

[રાગ હૃદય ગરબીના]

નહિ આલું નંદના લાલ રે મહીડાં મારાં રે
સુણો સૂત કહું એક વાત, સિખામણ સાચે રે,
રાખો બ્રહ્મ માંહે એક મન, માયા નહિ રાચે રે,

બલે ખાઓ પીઓ ને આંહી, દુઃખ નહિ રેશે ર,
 સુખ દુઃખ તે વાસના જાણ-સંશય જે લેશે ર
 રાખો અદૈત ભાવ હમેશ, આત્મા જાણો ર,
 એવો આતમ સૌમાં દેવ, પ્રદ ભાવ આણો ર.
 કદિ જાઓ આકાશ પાતાલ, મન નહિ મરશે ર,
 રેશે જન્મ મરણનું શૂળ, ચોરાશી નહિ ટળશે ર.
 તે ટાળો ચોરાસીનું શૂળ ગુરૂ કરો જ્ઞાની ર,
 તે કૃપાથી સહેજે તરાય, લેજો તમે માની ર.
 છે અદૈત ભાવમાં એક, જનક વિદેહીરે,
 તેને શરણે જતાં તત્કાલ લેશે કર ગ્રહીને ર.
 છે જનક પુરીનો રાજ. કહું તેમ કરજો ર.
 ત્યારે શાન્તિ થાશે અપાર, મનમાંહી ઠરજો ર.

સુખદેવજી (રાજ ઉપરનો)

પિતા આપની આજ્ઞા આજ, માથે ચઢાવું રે;
 ગણું પ્રભુ તુલ્ય હું આપ, જનકપુર જાઉં રે.
 કહું વિદેહીને ગુરૂરાજ, વચન હું પાળું રે.
 આપ આધથી થશે આનંદ, સુખ હું ભાળું રે.
 હવે છે છેલ્લા પ્રણામ, કૃપા તમે કરજો રે.
 છે માતૃશ્રીને નમસ્કાર, હૃદયમાં ધરજો રે.

વ્યાસજી—હે પુત્ર! જંગલમાં જાઓ કે પાતાળમાં કે આકાશમાં
 જાઓ, પણ જ્યાં સુધી મન રૂંધાયું નથી, ત્યાં સુધી ક્યાંય પણ
 શાન્તિ નથી. મન સર્વ ઠેકાણે નવી સૃષ્ટિ ઉત્પન્ન કરે છે. માટે
 બલે અહીં જેઠા વાસના છોડી બ્રહ્મમાં મન જોડવું. આત્મા સર્વમાં
 ગણી પરમ પદ માટે પ્રયત્ન કરવો, વાસનાનો ત્યાગ કરવો. સુખ યા-
 તો દુઃખ વાસનાને લઈને જ છે. પણ ઠીક, તમારી એવી ધમ્મજા છે તો બલે
 સુખેથી જાઓ પણ મારું એક વચન માનજો તે એ કે વિદેહી જનકને
 ગુરૂ કરજો કારણ કે ગુરૂ સિવાય વાસના ટાળનાર બીજો કોઈ સમર્થ
 નથી. માટે મારું કહેવું માની તે પ્રમાણે કરજો.

સુખદેવજી-પિતાશ્રી ! આપની આગા શિર પર ચડાવું છું. આપના કહેવા મુજબ વરતીશ. હવે છેલ્લા પ્રણામ છે. માતૃશ્રી આપને નમસ્કાર છે. આમ કહી તે ત્યાંથી ચાલતા થયા.

ચાલતાં ચાલતાં રાજા જનકના દરબાર નજીક પહોંચ્યા. પણ મનમાં શંકા ઉત્પન્ન થઇ કે અહો મારે તો માયાથી મુક્ત થઇ ભક્તિ કરવી છે; ને અહીં તો રાજપાટ ચલાવનાર રાજા જનકને ગ્રહ કરવા ! તે મને મુક્ત શી રીતે કરશે ? કારણ કે પોતે પણ આવું મોટું રાજ્ય ચલાવે છે. વળી મારા પિતાએ 'જનક વિદેહી' આવા શબ્દો કહ્યા. પણ તે તો રાજા છે ! રાજા ને વિદેહી એ બન્ને જોડે કેમ બની શકાય ? પણ પિતાનું વચન તો અવશ્ય પાળવું. એવો વિચાર કરી રાજદ્વાર પાસે અનેક સેવકો ઉભેલા છે, તેમાંથી એક અનુચર સાથે ખબર મોકલ્યા કે રાજા જનકને કહો કે આપની પાસે આવવા મારી ઇચ્છા છે.

અનુચરે જઇ રાજાને કહ્યું કે કાંઇ એક અદ્ભુત યોગી નવન સ્વરૂપે બહાર ઉભેલા છે ને તે આપની પાસે આવવા ઇચ્છા થરાવે છે.

એવું વચન સાંભળી રાજા મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યા કે સુખદેવજી પહોંચ્યા. પણ હજી તેમના મનને શંકા છે. માટે દ્રઢતા જોવી. આમ ધારીને કહ્યું કે ભાઇઓ ! જુઓ, આજે આવવા તેમને મનાઇ કરો. એમ એક અઠવાડિયું અંદર આવવા મનાઇ કરી. એક અઠવાડિયા સુધી રાજાના હુકમ પ્રમાણે અંદર આવવા રજા ન આપી. નવમે દિવસે આવવા રજા મળી, ત્યારે સુખદેવજી અંદર જઇ જૂએ છે તો રાજા જનક પલગ પર તેમનાં પત્ની સાથે પોઢ્યા છે ને એક હાથ પત્નીના હૃદય પર ને બીજો હાથ પાસે શગડી એટલે અગ્ની બળતો રાખેલ તેમાં ! આ જોઇ સુખદેવજી તો સ્તબ્ધ બની ગયા. તે વિચારવા લાગ્યા. જ્યારે કાંઇ સમજ ન પડી ત્યારે કહેવા લાગ્યા.

સુખદેવજી— રાગ આશા (વિનવું વિનવું અંજે ભવાની) શું કરું સજે ન કાંઇ, પિતાનો પ્રેર્યો આવીએ આંહી, ટેક રાંચ રાગમાં રચ્યા પડ્યા છે, માયા ને અગ્નિ કગાય ન ભાઇ-શું કરું.

એક જોવું તો માયા અતીથે, બીજું જોવું તો એ 'વ કેવાશે-શું' કરે. વિચાર કરીને હું હવે ચાક્યો, સેવકની સાથે શામળા ધાઓ-શું' કરે.

એમ વિચાર કરીને ચાક્યા. એક તરફ જોઈ છું તો મામાથી ભરપૂર, બીજી તરફ દેવી કામ. આમાં મારે શું સમજવું ? હે દયાલુ પરમાત્મા ! હું કાંઈ પણ કળી શકતો નથી. એમ પ્રભુને યાદ કરે છે, ત્યાં એક આશ્ચર્યકારણ અન્યું.

રાજા જનકના અંદરના ખારણા વયોવય સુખદેવજી ઉભા છે ત્યાં તેમને સ્વપ્ન થયું. તેમાં એવું જણાયું કે તે નવયૌવન સ્ત્રી સાથે પરણ્યા અને સંતાન પણ થયાં. એક વખત બાલકોને સાથે તેડી જંગલમાં ગયા ત્યાં એક સુશે લિન ફેરી (આંખા)નું વૃક્ષ ઉભેલું હતું. તે સ્થળે ઉભા રહ્યા ત્યારે વૃક્ષ ઉપરની ફેરી જોઈ બાલકો કહેવા લાગ્યાં કે અમને ધણી ક્ષુધા વ્યાપી છે. માટે ઉપરની ફેરી અમને ઉતારી આપો. ત્યારે સુખદેવજી હાથ લંબાવી જાણે ખરેખર ફેરી લેવી જ હોય તેમ ઉભા થયા. એમ ચતાંની સાથે જ ખારણાના ઉપરનો ભાગ મસ્તકપર વાગવાથી એકદમ જાગૃત થઈ જૂએ છે કે આશું ?

રાજા જનક—કેમ બાપ સુખદેવજી ! ફેરી ન લઈ શક્યો કે

સુખદેવજી—મહારાજ ! આપનું વૃતાંત જોઈ મને આનંદ થાય છે. આપની કળા મારાથી જાણી શકાતી નથી. ક્ષમા કરશો ને ઉપદેશ કરી કૃતાર્થ કરશો. હવે મારા મનનો સંદેહ ટળી ગયો છે.

રાજા જનક—સુખદેવજી ! તમારા પિતાએ જે તમને તત્ત્વ-જ્ઞાનનો ઉપદેશ કર્યો છે તે સત્ય છે. તમારા પિતા ભગવાન સ્વરૂપ છે. તેમનાથી મોટે ગુરૂ ત્રણ લોકમાં કોઈ પણ નથી. તો હું વિશેષ શા રીતે થઈ શકું ? પણ તમને મારી પાસે મોકલ્યા છે; તો બહે, જમી પરવારો. મનનું સમાધાન બરાબર થશે ત્યારે તમારી મેળે સમજી શકશો. આમ કહી સુખદેવજીને રાણીવામમાં જમવા જવા માટે એકાએક મોકલ્યા.

અંદર એવી ગોઠવણ કરેલી હતી કે મને તે પુરૂષ જાય તો પણ વિષયવાસના ઉત્પન્ન થયા સિવાય રહે નહિ.

સુખદેવજી અંદર જઈ ચારે તરફ ફરી વળ્યા, પણ પૂર્વ-જન્મના શિવજી જેવા ગુરૂને પ્રભાવે તેમનું મન કાંઈ પણ બંધ નમાં પડ્યું નહિ. રાણીવાસમાં થઈ સીધા રસોડા પાસે જમવા ગયા. જમવા માટે ઉત્તમ જાતનું ભોજન તૈયાર કરેલું હતું. પણ એવી એક યુક્તિ રચેલી હતી કે સુખદેવજીને જમવા બેસાડ્યા ત્યાં તેમના બરાબર ઉપર જળરજ્જ સિલા કાચા તારથી બાંધેલ હોય તેવો દેખાવ કર્યો હતો. સુખદેવજી તેની નીચે જમવા તો બેઠા, પણ વિચાર થયો કે આ કાચા દોરથી બાંધેલી શિલા તુટશે તો કચરધાણ વાળશે. એટલે તે ધાસ્તીમાં ને ધાસ્તીમાં નજર શિલા તરફ રહી ને જલ્દી જમી ત્યાંથી ઉઠી રાજ જનક પાસે ગયા.

રાજ જનક—સુખદેવજી! તમે જમ્યા ?

સુખદેવજી—હા માહારાજ .

રાજ—કાંઈ સમજી શક્યા કે ?

સુખદેવજી—હું કાંઈ સમજી શક્યો નથી.

પછી જનક રાજએ સુખદેવજીને પોતાની પાસે બેસાડ્યા ને આખું શહેર શબ્દગાર્ધ. એટલે ગલીએ પણ તોરણ, ધ્વજ, પતાકા, વગેરે બધાવી રજાનામ્ કરી. પછી બંધીવાનો (કેદીઓ)ને પોતાની પાસે બોલાવી, કટોરા (પ્યાલા) બે મગાવી તેમાં દુધ બરાબર એટલે કાંઠા સુધી ભરાવી તે કેદીઓના હાથમાં આપ્યા ને ચાર પોલીસ સિપાઈને બોલાવી ખૂંટી સમશેર હાથમાં આપીને કહ્યું કે જાઓ આ કેદીઓને તમારી સાથે તેડી આપ્યા શહેરમાં ચારે તરફ ફેરવી આવો. પણ કટોરાની અંદરનું દુધ બધું છે તેમાંથી એક છાંટો બહાર પડવો નહિ, તે બરાબર ધ્યાન રાખવાનું છે. જો કદિ અંદરથી એક છાંટો બહાર પડશે તો સમશેર વડે મસ્તક ઉડાવજો. આમ કહી શહેરમાં મોકલ્યા. સુખદેવજીને પણ સાથે મોકલ્યા. શહેરની ચારે તરફ ફરી વળ્યા પણ મારી નાખવાની ધાસ્તીને લઈ કેદીઓએ ક્યાંય એક છાંટો પણ દુધ પડવા આપ્યું નહિ. એ પ્રમાણે ફરી વળી સર્વેએ દરબારમાં આવી રાજ પાસે કટોરા મૂકી, સર્વ જણાએ નમન કર્યું.

રાજા-કહો, દુધમાંથી છાંટો પડ્યો હતો કે નહિ ?

કેદીઓ-અરે અન્નદાતા ! દુધમાંથી છાંટો પડે, તો અમે મો-
લના ભોગી થઈએ. કારણ કે અમારી પાછળ બમે તલવારોવાળા
ખુલ્લી તલવારોથી ચાલ્યા આવતા હતા.

રાજા-કહો, ત્યારે શહેરમાં શી શી રૂશનાઈ જોવામાં આવી ?

કેદીઓ-સાહેબ ! શહેરની રૂશનાઈ અમે જોઈએ તો કટારા-
માંનું દુધ ઢોળાય અને અમારે મૃત્યુને આધીન થવું જોઈએ. વાસ્તે
અમારાથી આગળ પાછળ કાંઈ પણ જોવાઈ શકાય નહિ. આ બિના
સાંભળી સર્વેને રજા આપી.

ત્યારબાદ રાજા જનક સુખદેવજી પ્રત્યે કહેવા લાગ્યાઃ જીઓ બાપ
સુખદેવજી ! સંસારમાં રહી રાજપાટ ભોગવાયે છીએ. પણ સર્વ
નાશવંત ગણી બ્રહ્મ સત્ય જાણી, આ સર્વ વૈભવમાં આસક્ત થતા
નથી. તેનો દાખલો તમને પ્રત્યક્ષ કરી બતાવ્યો. જીઓ, કેદીઓને
મોકલ્યા તેનો આશય એવો કે કેદીને ઠેકાણે માયા ગણો. એટલે માયા-
રૂપી જ્ઞેષ્ઠાનાનું ગણો. તેમાં ઉપજરૂપી વૃત્તિ ગણો. દુધરૂપી પરબ્રહ્મ
ગણો ને દુનિયાના વૈભવરૂપી શહેરની શોભા અથવા તો રૂશનાઈ
ગણો. આપણે દુનિયારૂપી કેદખાનામાં પડ્યા છીએ. તેમાં ભ્રમ-
રૂપી દુધમાં નજરરૂપી વૃત્તિ જ હમેશાં રાખીએ. તેમાં વળી
બ્રહ્મને ભૂલી જવાનું પરિણામ કે દુધ બાહાર પડશે તો યમદૂતો
બમે તલવારોવાળા સાથે છે, એટલે માયારૂપી શોભામાં નજર
(વૃત્તિ) ખેંચવી નહિ. વળી તમને જન્મવા મે કહ્યા ત્યાં શિક્ષાનો
દેખાવ કરવાનું કારણ સમજવું શિક્ષારૂપી કાળ ગણો ને જન્મવા-
રૂપી વિષયવાસના ગણો. વાસના ભોગવતાં ઉપર કાળરૂપી શિક્ષા
ગણી તેમાં આસક્ત થતા નથી. આ અમારો સિદ્ધાંત છે.

સુખદેવજી—મહારાજ મારો સંશય ટળી ગયો. હવે ઉપદેશ
કરો. ત્યારપછી રાજા જનક વિદેહીએ સુખદેવજીને બ્રહ્મજ્ઞાનનો
ઉપદેશ કર્યો ને શાંતિ પમાડી. તે જ્ઞાનના પ્રતાપે કરી સુખદેવજીએ
તત્ત્વજ્ઞાની થઈને પાન્ડુપુત્ર પરીક્ષતને ભાગવતની કથા સંભળાવી.
સદુપદેશ કર્યો તથા પરીક્ષતસૂત જન્મેજન્યને મહાભારતની કથાનો

ઉપદેશ કરી બ્રહ્મહત્યા ઉતારી. મોક્ષ પામ્યા. એ સમજાવે પ્રભાવ ગુરૂનો જ છે.

શિષ્ય—મહારાજ ! આપના વચનથી અમારો પણ સંજ્ઞ ટળી ગયો. હવે ત્રીકમ સાહેબનું વર્ણન કૃપા કરી સંભળાવો.

ઋષિવર—ત્યારપછી ત્રીકમ સાહેબે એક સાધુને પ્રણામ કરી કહ્યું કે, મહારાજ ! કૃપા કરી સત્યગુરૂ ખીમ સાહેબને પ્રણામ સાથે જણાવો કે આપના દર્શનની ઇચ્છા માટે આપનો દાસ ઉભો છે. કૃપા કરી આજ્ઞા આપો તો દર્શન કરી કૃતાર્થ થવા આશા છે.

સાધુએ જઇ ખીમસાહેબને ખબર આપ્યા કે મહારાજ કોઇ સાધુ આપનાં દર્શન માટે અત્રે આવેલ છે. બહાર ઉભેલા છે. આજ્ઞા આપો તો અંદર આવે. ખીમસાહેબે વિચાર કર્યો કે ત્રીકમ આ ખાતાનો જીવ છે. પણ તેની દ્રઢતા જોવી. એમ ધારી કહ્યું કે આજે આવવા મનાઇ કરો. અને આજે તો ઠીક પણ બીજા ત્રણ દિવસ સુધી આવવા રજા આપશો નહિ. સાધુએ આવીને કહ્યું કે આજે આવવા મનાઇ કરી છે. એમ ત્રણ દિવસ સુધી હમેશાં આવવા ના કહી. જ્યારે ત્રણ દિવસ આવવા રજા ન મળી, ત્યારે ત્રીકમ સાહેબ પ્રભુસ્તુતિ કરવા લાગ્યા કે હે જગન્નિયંતા પરમ દયાલુ પરમાત્મા ! મારી મનોવૃત્તિ શુદ્ધ હોય તો જલ્દી ગુરૂનાં દર્શન થાઓ. એમ કહી સ્તુતિ કરવા લાગ્યા.

સ્તવન મંજરી રાગ (બાલકના બેલી થાળે રે રધુપતિ)

દાસની વારે ધાળે રે—સારંગપાણી ટેક.

મીરાંબાઇની વારે ધાયા, ગરલ પીધું પોતે,

પ્રેમે પાયના ભક્ત આપી, સમાયા જોતમાં જોતે,

પાંડવનું પ્રતિપાલન કીધું કૌરવનું કથું મોત—સારંગ.

વિલિખણને પ્રભુ લંક દીધી વાનર કીધા મિત્ર,

પાણી ઉપર પથરા તાર્યા એવા કીધા ચરિત્ર,

સર્વે સ્થાને રમી રહ્યા છે કરો અશ્વમેધ પવિત્ર—સારંગ.

એમ સ્તુતિ કરતાંની સાથે જ ખીમ સાહેબે આજ્ઞા આપી કે ત્રીકમને બોલાવો. હુકમ થતાંની સાથે જ ત્રીકમ સાહેબ પ્રેમથી

હોડ્યા. અંદર જઈને જુએ છે તો ખીમ સાહેબની ઢોલણી ધર-
તીથી એક હાથ અધર જોવામાં આવી. ત્રીકમ સાહેબને જોઈ ખીમ
સાહેબ કહેવા લાગ્યા: ત્રીકમ ! સંશય થયો ? હાવ, હાવ રામ-
ગુરૂની નિશાની.

હિપરના શબ્દો અને વળી ઢોલકીઆનો દેખાવ જોતાંની સાથે જ
ત્રીકમ સાહેબનો સંશય ટળી ગયો. તે જઈને ચરણમાં પડ્યા. હંડવત
પ્રણામ કર્યા. પ્રણામ કર્યાની સાથે જ ત્રીકમ સાહેબનો નિશ્ચય જોવા
માટે ખીમ ગુરૂએ એક ચાખડી મોઢા પર જોરથી મારી. એથી લોહી
નીકળ્યું. તે જોઈ ત્રીકમ સાહેબ ધણી ખુશી થઈ, પ્રણામ કરી, કહેવા
લાગ્યા કે હે ગુરૂ ! ધન્યભાગ્ય કે આજે આપના શરણમાં આવતાં જ આ
દાસને શિક્ષારૂપી બોધ મળ્યો. વાહ દયાલુ ગુરૂ !

આવા શબ્દો સાંભળી ખીમસાહેબ અતિ પ્રસન્ન થઈ કહેવા
લાગ્યા કે હે ત્રીકમ ! ધન્ય તારી દ્રઢતાને, શાખાશ ! આમ કહી
પોતાની પાસે બેસાડ્યા,

પછી ત્રીકમ સાહેબ ગુરૂ સ્તુતિ કરવા લાગ્યા :

(રાગ : જય જય નિર્ગુણ અવિનાશી)

જય જય ગુરૂ મમ હૃદય વસ્યા, નિજ દાસ તુષ્ટી હવે સુધરી દશા,
છે સત્ય શરણુ ગુરૂ એક ખરું, ખરા સંત જોઈ મુજ મન ઠયું. ટેક.

તુજ વિશુ દેખું તિમિર સદાય, ટળ્યાં દુઃખ ને સુખ લેવાય,
અકળ કળા તારી ન કળાય, પુરો આશ પરમેશ્વરા-જય જય.

શીઠ તલસાવો મન મુંઝાએ, મૂકો હાથ તો સુખડાં ચામ,
આપ બોધની છે ઇચ્છાય, ખીમ ભણુ ગુરૂ રવિરાય-જય જય.

લક્તિના હિદગારો સાંભળી ખીમસાહેબ પ્રસન્ન થયા. હાથ મુકી
જ્ઞાન સાથે ધ્યાનનો બોધ કર્યો. ત્રીકમ સાહેબનાં અંતર્યક્ષુ ખુલી
ગયાં હતાં. તેમાં વળી સત્ય ગુરૂ ખીમસાહેબની દયા થવાથી એકદમ
હૃદય ખુલી ગયું. સત્ય ગુરૂ ભાણુસાહેબ તથા રવિસાહેબ, ખીમ-
સાહેબને પ્રણામ કરી કહેવા લાગ્યા :

(સાખી)

ત્રીકમ ત્રંબાળુ ગાજીઆં, નામ તણાં નિશાન,
અગમ ધર ઉપરે, મળી હીરાની ખાણુ.
સાખી બોલીને સાથે ભજન બોલવા લાગ્યા :

(ભજન)

ખીમ ભાણુ રવિ સાંયા, આંજી ગોલી હો બાંની આસે: ખીમ. ૧
નેચળ પરચો ગુરૂ નામ તમારું. વિશ્વાસે વેચાયાં રે: ખીમ. ૨
ભવસાગરમાં બૂડતો તાર્યો ગુરૂ, તુરત પકડી બાંયા રે: ખીમ. ૩
સત ગુરૂ સાહેબ સ્યામ પધાર્યા, તો નીત ગંગા મેં નાયા રે: ખીમ. ૪
દાસ જાણીને દયા આણી, પલ્લપલ દરશન પાયા રે: ખીમ. ૫
ત્રીકમ સાહેબ ખીમનાં ચરણાં, હેતે હરિના ગુણુ ગાયા રે: ખીમ. ૬

ત્રીકમ સાહેબનાં નમ્ર વચન સાંભળી સરવે ખુશી થયા અને
ત્રીકમ સાહેબ ગુરૂસેવા સાથે પ્રભુભક્તિ કરી આંહો આનંદથી
રહ્યા છે.

(રાગ ચૌપાદ)

ખીમ શરણુ પ્રભુ ત્રીકમ જ્ઞાની, કીધા ગુરૂ દુઃખ ગયાં સૌ વામી,
કહે પોપટ પછી બની શું ખીનામ, આગળ કહું પ્રભુને પડી પાય.

ખીમશરણુ-શાંત નામનો વિષય ર જો

સમાપ્ત

તિર્થાટન વર્ણન

એક વખતે ત્રીકમ સાહેબ ધ્યાનથી પરવારી શાન્ત મનથી બેઠા હતા. બેઠાં બેઠાં વિચાર થયો કે મારા પર ગુરૂની કૃપા સારી છે. માટે જો રજા આપે તો થોડો વખત તિર્થાટન કરી સંત સમાગમ કરું તો સારું. આમ ધારી ગુરૂ પાસે આવી વિનયથી બે હાથ જોડી કહેવા લાગ્યા :

ત્રીકમ—

(રાગ દંડી)

ગુરૂ આશ : એક અંતર જમી.

આપો આપ આજ્ઞા તો નથી કાંઈ ખામી—ગુરૂ. ટેક
મારે જાવું તિર્થાટન કરવા કાળે, લખશ લાભ સાધુ સંતનો હું આજે,
હૃદય નામ ગુરૂ આપનું સંભાળું—ગુરૂ આશ એક. ૧

સાધુ સંતને મળીને જલ્દી આવું, શિષ આવી આપ ચરણમાં નમાવું,
માટે કરો હુકમ હે દયાલુ દેવા—ગુરૂ આશ એક. ૨

ખીમ સાહેબ અને રવિ સાહેબ—

(રાગ ઉપરનો)

અમેા ચાલશું ત્રીકમ તુજ સંગાથે,

છે અંતર પ્રેમ ધણો તારે માથે—અમે ટેક:

તુજ ભક્તિથી થયા અમે બહુ રાજ,

પ્રેમે વિદુર તણી જમ્યા પ્રભુ લાજ,

માટે રાખું હું હમેશા મારી પાસે,
 અમે આશયું ત્રીકમ તુજ સંગાથે,
 જશું દારિકામાં રણુછોડીની પાસ,
 ધણા ભક્તો તણી પુરી પ્રભુએ આશ.
 સર્વ સંગાથે જતાં આનંદ ધણો થાશે,
 અમે આલીશું ત્રીકમ તુજ સંગાથે.
 ત્રાંકમ—વાહ ગુરુ ધન્ય : આમ કહી તે સ્તુતિ કરવા લાગ્યા.

(રાગ ખનજરો)

ધન્ય ધન્ય ગુરુ ભારા, મને પ્રાણ થકી છો પ્યારા;
 મન મગ્ન થયું બહુ મારું, લાગ્યું વચન આપતું પ્યારું,
 દીસે દિવસ આજની સારા, મને પ્રાણ થકી છો પ્યારા. ૧
 કૃપા કરીને થાઓ તૈયાર, હું આણું નથી કંઈ વાર,
 સદ્ભાગ્યે મળ્યા ગુરુ સારા, મને પ્રાણ થકી છો પ્યારા. ૨
 ગુરુ સાથે ગોવિંદ ગુણ ગાશું, મીઠાં ભક્તિ તણાં ફળ ખાશું,
 મળે જ્ઞાન સર્વનાં સારાં, મને પ્રાણ થકી છો પ્યારા. ૩
 ખીમ સાહેબ—સારૂં, ત્યારે ચાલો, આમ કહી સર્વ ત્યાંથી
 તૈયાર થયા.

રાગ : લાવણી (મુજ ઉપર ગુજરી)

જાય દારિકાં રસ્તે સર્વ સાધુ સંગાથ,
 ગુરુ ખીમ, રવિ ને ત્રીકમ તેની સાથ;
 છે પ્રભુ ચરણની સૌને આશા મન,
 સદા ગુરુ ચરણમાં અરપે છે એ તન;
 મુખ જય જય શબ્દો ધનુષ્યધારી શ્રી રામ,
 પ્રભુ દીન દયાળુ ખરે સુખના ધામ;
 કરતા બૂધરભક્તિ પોઆ સાગર તીર,
 જેની માંહી ભર્યાં છે સુંદર નિર્મલ નીર;

આમ પ્રભુભજન કરતા કરતા દારિકાંપુરીનો રસ્તો કાપતા
 દરિયા કીનારે જઈ પહોંચ્યા ત્યાં કને એક ઢોડું પડેલું છે. તેની

અંદર ફાંદ રાજકુટુંબ તથા આકર્ષણ બેઠેલા બેયા. ત્યાં કને રવિ સાહેબ તથા ખીમ સાહેબ પણ બેઠા. ત્રીકમ સાહેબ બેસવાની તૈયારી કરે છે. સાથે તે બજન કરવા લાગ્યા.

(બજન)

સદાય રેવે ગુલતાની રે, લાગી પ્રીત નહીં છાની રે.

અનહદ નાદ મગન ધુન ગાળે, ઝીલરી વાગે ઝીણી રે—લાગી.

અપરંપાર અગમ ધર આગે, નીગમ ભરે જલ પાની રે—લાગી.

આગે હતી સો સખમેં પાછ, પુરણ પ્રીત પિછાની રે—લાગી.

ત્રીકમદાસ સંત ખીમને ચરણે, વારે વારે કુલ બાની રે—લાગી.

બજન પુરું થયું કે ત્રીકમ સાહેબે બેસવા તૈયારી કરી. તે હોડીમાંના બેઠેલા માણસોમાં એક ત્રીકમ સાહેબને ઓળખીતો આકર્ષણ હતો. તે કહેવા લાગ્યો ને બોલી ઉઠ્યો કે આ મેધવાલ (ચમાર) છે. તે સરવેને વટલાવશે. માટે બેસવા દેશો નહિ. તે સાંભળી સર્વે કહેવા લાગ્યા કે હે મેધવાલ ! આની અંદર બેસવાથી અમને વટલાવીશ. માટે બેસીશ નહિ. છોટા નીકળી જા.

તે સાંભળી ખીમ સાહેબ તથા રવિ સાહેબ કહેવા લાગ્યા કે હે બાપડો ! પ્રભુભક્તમાં કે આત્મજ્ઞાનીમાં જાતીભેદ હોતો નથી. તે હમેશાં પવિત્ર હોય છે. માટે સાધુની અવગણ કરી સુખી થશો નહિ. અમારું કહેવું માની બેસવા દો. તે અમારો શિષ્ય છે. જૂઓ, પ્રભુભક્ત માટે મહાત્મા તુલસીદાસજીએ પ્રથમ કહેલ છે તે સાંભળો.

(બજન)

ચાર વર્ણસેં હિંચે હરિજન, ચાર વર્ણસેં હિંચે—ટેક

જો ન પતીજો તો સાખ પુરાવું, બીલડી કે બોર પાય પ્રભુજી—હરિજન.

રાજ યુધીષ્ઠિરે યજ્ઞ રચ્યો હે. શાખ ન વાગ્યોં સલાહી ખીચે,

સ્વપત્ન ભગત કું આન જમાયા, વાગ્યો શાખ સલાહી ખીચે—હરિજન.

વળી કહ્યું છે કે :

(દોહરો)

ભક્ત ખીજ પક્ષે નહિ, ભુમ વહી જાય અનંત

હિંચ નીચ ધર અવતરે, તોય સંતનો સંત

જાતી ચંડાળ એ તો માત્ર કહેવાનું જ, પણ કર્મ ચંડાળ છે. તે માટે એક રાજાનું દષ્ટાંત કહું તે સાંભળો.

(દષ્ટાંત)

ખીમ સાહેબ—એક રાજાને ક્રોધ નીકળ્યો હતો. તે ઘણા પીડાવા લાગ્યો. તે શહેરને પાદરે ક્રોધ મહાત્મા ધુરૂષ કરતા કરતા આવ્યા. રાજાને ખબર મળતાં મહાત્માની ગામ વિષે પધરામણી કરી, પોતાનું દુઃખ નિવેદન કર્યું. મહાત્મા પોતે ઘણા દયાળુ હતા. એટલે રાજાનું દુઃખ જોઈ દયા લાવી, રાજાના મનને શાન્તિ આપીને કહ્યું કે ભાઈ ! જા, ક્રોધ ચંડાળને ત્યાં જમી આવજો. એટલે તારું દુઃખ મર્યાદામાં જાય.

આમ કહી મહાત્મા જવા લાગ્યા. રાજાએ ઘણા આગ્રહથી થોડો વખત રોકાવા આજીજી કરી. રાજાના અતિ આગ્રહથી મહાત્મા રોકાયા. રાજાએ વિચાર કર્યો કે હું રાજા છું. આંહી ચંડાળને ત્યાં જમીશ તો મારું અપમાન થશે. એવું ધારી ત્યાંથી બહાર જવા વિચાર કરી, એક દૂર દેશાવર ગયા. તપાસ કરતાં એક પ્રભુના ભક્ત મહા પવિત્ર એવા ચંડાળને ત્યાં જઈ જમ્યા પણ દુઃખની શાન્તિ ન થઈ. ત્યારે વળી વિચાર કરવા લાગ્યા કે આ તો જીવન થયો. ચંડાળને ત્યાં જમ્યો, દેહ ભ્રષ્ટ કર્યો, છતાં દુઃખ ટળ્યું નહોતું. હવે શું કરવું ?

આમ વિચાર કરતા કરતા ચાલ્યા આવે છે. રસ્તામાં ચાલતાં વરસાદ ઘણો થયો. રાજા ઘણું દુઃખ પામી ત્રાસી ગયો. અતીશય ભૂખ લાગી. પાસે ખાવાનું કંઈ પણ ન હતું. તે અરસામાં સામેથી એક પાલણી હળ હાંકી ચાલ્યો આવે છે. બળદ શરોરમાં બહુ દુખળા છે ચાલી શકતા નથી. ત્યારે તે પાલણી મોઢાથી દાંત વડે બળદની ચામડી તોડી, દુઃખ આપી હાંકતો આવે છે. ચામડી વખતો વખત તોડવાથી તેનું રૂધીર (લોહી) મોઢામાં આવી જાય છે. તે હળખેડુ પાલણી રાજાની નજીક આવ્યો, ત્યારે બળદને છોડી નાંખી, એક ઝાડ તળે ખેસી જમવા લાગ્યો. રાજાને પણ પાસે ખેસાડી, થોડું ભોજન આપ્યું. રાજા ભૂખથી

આકુળ હતો. એટલે તે જમ્યો. જમતાંની સાથે જ કોઠ મટી ગયો અને પીડાની શાન્તિ થઇ ગઇ. રાજા વિચાર કરવા લાગ્યો કે મહાત્માએ બૂલ ખવરાવી ને નકામો ચંડાળને ત્યાં જમાડ્યો. ત્યાં કનેજ બ્રાહ્મણને ત્યાં જમ્યો હતો તો આટલું રક્ષણવું થાત નહીં ને દેહ પણ બચે થાત નહીં. ત્યાંથી ચાલી પોતાના શહેરમાં આવી મહાત્માને મળી સર્વ હકીકત કહી સંભળાવી

ત્યારે મહાત્મા કહેવા લાગ્યા કે હે રાજા ! તું ચંડાળને ચંડાળ સમજીશ નહીં. તેનું કર્મ ચંડાળનું ન હતું. તે તો આચાર અને વિચાર-પૂર્ણ પ્રભુભક્ત હતો. જેથી તારો દેહ બચે થયો એમ જાણીશ નહીં. પણ પેલા બ્રાહ્મણનું અન્નોદક લેવાથી તારો દેહ બચે થયો ને કોઠ પણ તેનાથી જ મટ્યો. માટે તેને જ કર્મચંડાળ જાણવો. જાતીચંડાળથી કર્મચંડાળ વધારે અશુદ્ધ ગણાય છે. માટે હે રાજા ! તારા મનની અંદર જરા પણ શંકા કરીશ નહીં.

આ શબ્દો મહાત્માના મુખથી સાંભળી રાજાના મનની શંકાનું નિવારણ થયું. માટે જાણ્યો ! આવા પ્રભુભક્તને અપવિત્ર ગણી અનાદર કરશે તેનું પરિણામ સારું આવશે નહિ.

હોડીમાં બેઠેલા મનુષ્યો—હે સાધુઓ ! અમને તમારા ઉપદેશની જરૂર નથી. અમે આચારી બ્રાહ્મણો અને વળી સાથે રાજકુટુંબ. શું મેધવાલને અહીં બેસવા દઇએ ? તે કાંઈ કાળાંતરે પણ બનવાનું નથી. તમારે બેસવું હોય તો બેસો, નહીંતર તમે પણ ઉતરી જાઓ. અમારે કંઈ જરૂર નથી.

આ સાંભળી ત્રીકમ સાહેબ કહેવા લાગ્યા કે હે સતગુર ! એ લોકો અજ્ઞાન છે, તો તેમની સાથે વિવાદ ન કરશો. આપની અવજ્ઞા મારાથી સહન થતી નથી. કારણ કે શાસ્ત્રમાં પણ એક ઠેકાણે કહ્યું છે કે પતિવ્રતા સ્ત્રીએ પતિની નિંદા, પુત્રે પિતાની અને શિષ્યે ગુરૂની નિંદા થતી હોય અથવા અવજ્ઞા થતી હોય તો અટકાવવી. છતાં ન અટકાવી શકાય તેમ હોય તો ત્યાંથી ચાલ્યા જવું.

ત્રીકમ સાહેબ—

(ભજન)

ત્રેમે વીંધાણા પ્રાણ, સતગુરૂજીએ અમને મારેલ જાણનાં બાણ-ટેક
માન સરોવર મુક્તા મોતી, મરજવા ચડે મેરાણ રે—સતગુરૂજી. ૧

બાવન અક્ષરથી બારાજ બોલે, નહીં થોડે પોતી કે પુરાણુ રે—સત. ૨
ઓહમ્ ઓહમ્ અલખ બિરાજે, બિતર પ્રગટયા રવિગુરુ બાણુ—સત. ૩
ત્રીકમ સાહેબ સત્ય ખીમનાં ચરણાં, મારાં નેતુંમાં ગડહડે નિશાન—સત. ૪

વળી હે મહારાજ ! આપ કૃપા કરી આગા આપો તો આપની
સંગાથે જ ચાલું. મારી કાંઈ શક્તિ નથી. પણ ગુરુશરણના
પ્રતાપે ચાલીશ. ગુરુની અવગ્રા હું સહન કરી શકતો નથી. પણ મૂર્ખ
માણસને ઉપદેશ કરવો એ નકામો છે. ઠીક, જેવો જેનો બાવ
તેવું તેને ફળીભૂત થશે. ચિંતા નહિ.

આમ કહી સંગાથે ચાલવા માટે ગુરુ પાસે ફરી રજા માગી,
ત્યારે ગુરુ ખિમસાહેબ તથા રવિ સાહેબે કહ્યું : બહે ત્રીકમ ! તારી ઇચ્છા.

આમ કહેતાંની સાથે જ હોડું ચાલતું થયું. એટલે ત્રીકમ
સાહેબે ગુરુનો આપેલ અંચળો દરિયામાં પાણી પર ખીજાવી ગુરુનું
શરણુ તથા પ્રભુભક્તિ હૃદયમાં ધારણુ કર્યાં અને તે ખીજાવેલા
અચળાપર ખેસી ગયા. ખેસતાની સાથે જ ભજન કરવા લાગ્યા :

ત્રીકમ—

(ભજન)

ઓહ્યા વાણુવટી ! ખેડલી હંકાર, મારે ખેટ જાવું ટેક
ખેટ જાવું છે, મારે ગોમતી નાવું છે ઓહ્યા વાણુવટી ખેડલી હંકાર.
મેં જાણ્યું ગુરુ જનમસંગાથી, છોડી ચાહ્યા વનની વાટે—ઓહ્યા.
હિભી હિભી દાસી અરજી કરે છે, એક અરજ મારી સુણતો જ—ઓહ્યા.
ત્રીકમ સાહેબ સંતો ખીમના ચરણા, સંતોના ચરણોમાં રાખતો જ—ઓહ્યા.

ભજન કરી રહ્યા બાદ તુરત જ સમુદ્રને સામે કાંઠે પહોંચી ગયા.
દારકાપુરીમાં જઈ, ગોમતીજીમાં સ્નાન કરી શ્રી. રણછોડરાયજીના
દેવળમાં જઈ સાણંગ દંડવત પ્રણામ કરી બે હાથ બેડી કહેવા લાગ્યા કે
હે પ્રભુ, આપ તો નિરંજન નિરાકાર છો. હું આપને અવધપતિ
શ્રી, રામચદ્રજીના સ્વરૂપમાં હિભા બેઠું છું. એમ કહી સ્તુતિ
કરવા લાગ્યા :

સ્તુતિ—લાવણી (શ્રી. બ્રહ્મનાથ વિશ્વભર : એ રાગ)

જય પ્રણતપાદા, દીનકમાલા, ભક્ત ઓધારણુ શ્યામજી;
રામજી મારી, વિશ્વિષણુ સ્થાપ્યો, રધુકુળ મણી શ્રી રામજી.

પ્રહલાદની પ્રજ્ઞા રક્ષા કીધી, ક્યો સ્થંભમાં વાસજી;
 નહોર વધારી હીરણ્યકંસ માર્યો, રઘુકુલમણિ શ્રી રામજી.
 મણિમુગટ શિરપર, કાને કુંડલ, અંગ પિત વિભુષણ;
 સ્યામ અંગ સુશોભિત વર્ણ, રઘુકુલમણિ શ્રી રામજી.
 ધનુષ્યબાણ સોહિત દોય કર, અસુર દુષ્ટ નિકંદન;
 સુર કારણ વનગમન કીતો, રઘુકુલમણિ શ્રી રામજી.
 શેષ શારદ રટત નિશદિન, ધરત ધ્યાન શિવ સદા;
 નિગમ નેતી કહી ગાવત, રઘુકુલમણિ શ્રી રામજી.
 ગોકુલ પ્રગટયા બૂભાર હરવા, ભક્તોનાં ક્યાં કામજી;
 વસુદેવ દેવકીને સુખ આપ્યાં, રઘુકુલમણિ શ્રી રામજી.
 પરિબ્રહ્મ રૂપ અનુપ સુંદર સ્યામ, મુગ્ધ અંતર વસ્યા;
 કામ કોષથી પાવન કરો, રઘુકુલમણિ શ્રી રામજી.
 સીયારામ લઘુમન ભરત શત્રુધન, અંજનીસુત હનુમાનજી;
 શરણ રાખો દીન જાણી, રઘુકુલમણી શ્રી રામજી.

(સોરઠો)

કરૂણા કરો કીરતાર, કૌશલ્યા સુત અવધપતિ,
 ચરણ કમલમાં પ્રીત, સદા રાખો એવી મારી મતિ.

(દોહરા)

મંદ ભુદ્ધિ છું શામળા, આગ્યો તારી પાસ,
 બુડતાં ખાંભ પ્રહાવજે, એવી મારી આશ.
 ચૌદ બૂવનનો નાથ તું, સર્વ દેવનો દેવ,
 શિવ વિરચી શક્તિ સહિત, કરે તમારી સેવ.
 અકળ ગતિ છે બૂધરા, શ્રીપતિ સુંદર સ્યામ,
 નામે અધિક એધારીઆ, જમજમ જય સુખધામ.
 નિરાકાર સાકાર તું, તારો સધળે વાસ,
 કરે ભજન જો તાહરું, મીઠે જનમોકા ત્રાસ.

સીયાવર રામચંદ્ર હી જય ! વૃંદાવન કૃષ્ણચંડી જય !

એ પ્રસાદે દારિકાધીશ રણછોડરાયની સ્તુતિ કરી જોમતીજીને
 કઠિ આવી શાન્ત મિતે ભજન કરવા લાગ્યા :

ભજન (રાગ : મરવો દાતર ગીરનારી)

એદ ભરમના મારી ભાગી રે, મનુવો મારો વેરાગી રે વેરાગી-૧
કુટુંબ કખીલાની કુડી છે માયા રે, તુરત મેં જોયું જાગી રે-મનવો.
ત્રિવેણી ઉપર તાર મેલાયા, જલમલ જોતમાં જાગી રે,
ઇંગલા પીંગલા સુષમણા ઉપરે, અનહદ નોખત વાગી રે-મનુવો.
ખીમ ને ભાણુ રવિ રમતા રામા, અરસપરસ અનુરાગી રે,
ત્રીકમદાસ સંત ખીમનાં ચરણાં ચરણકમલમાં લે લાગી-મનુવો.
હવે સમુદ્રમાં હોડું ચાલ્યું આવે છે. તેની સ્થિતિ શું થઇ તે
સાંભળો.

ન્યારે મધ્ય સમુદ્રે હોડું ચાલ્યું, ત્યારે સાધુની અવજ્ઞાથી કુદરતી
કાપ થયો. વા-વટોળ થઇ તોફાન થયું, ત્યારે અંદર બેઠેલા
માણસો ત્રાસ પામવા લાગ્યા. સર્વના મનને થયું કે આજે પ્રાણુની
હાની થશે. વિચાર કરે છે, પણ કંઈ સુઝતું નથી. ત્યારે તેમાં
એક પ્રભુભક્ત હતો તે કહેવા લાગ્યો કે હે ભાઈઓ ! માનો યા
ન માનો, પણ સાધુઅવજ્ઞાનું આ ફળ છે. સાંભળો ત્યારે, રાવણે
તેમના ભાઈ વિલિષણુ (લકનરાજ) જેવા તથા મહાવીર હનુમાનજી
જેવાનું કહેવું નહીં માનતાં, ઉલટું તેમનું અપમાન કર્યું તેનું શું
ફળ આવ્યું તે શ્રવણ કરો.

(મહાત્મા તુલસીદાસજીનાં વચન)

કાહો—

સાધુ અવજ્ઞા કર ફલ એહી.

જરહીં નગર અનાથ કર જેહી

જેમકે લંકાપુરી કાષ્ઠ અનાથ નગરની બેઠે બળવા લાગી. માટે
હે ભાઈઓ ! પ્રાણુનો બચાવ કરવો હોય તો બેઠેલા સાધુ પાસે
જઈ ક્ષમા માગો. આ વચન પરથી સમજાવો એકઠા થઇ ન્યાં
મહાત્મા (સાધુ) રવિ સાહેબ બેઠેલા છે ત્યાં આવી હાથ જોડી
માફી માગવા લાગ્યા.

(રાગ બનજરો)

સંતો આજ અરજ ઉર ધારો, અમને સમુદ્ર પાર ઉતારો—ટેક
અશ્વત્થુદિથી કંઈ નવ જાણ્યું, હાથે કરી આ મૃત્યુ આણ્યું,
હવે આવ્યો કુબ્યાનો વારો, અમને સમુદ્ર પાર ઉતારો—સંતો ૦

કરો કૃપા અમે અજ્ઞાન હવે મૂક્યું મન અભિમાન,
 ગુરૂ મારો કે લલે તારો, અમને સમુદ્ર પાર ઉતારો—સંતો.
 કદિ કરશું નહિ સાધુ અવજ્ઞા, મળી શિષ્યામણુ થયા મગ્ન,
 હવે ક્રોધ આપ નવારો, અમને સમુદ્ર પાર ઉતારો—સંતો.
 એમ માફી માગી સર્વે જણાએ નમન કયુ. ત્યારે સંતોને
 દયા આવીને તે કહેવા લાગ્યા.

ખીમસાહેબ તથા રવિસાહેબ—હે ભાઇઓ! પ્રભુએ
 નારદજીને ઉપદેશ કરતી વખતે કહ્યું છે કે,
 સંતસે અંતર મોહે નાંહી નારદજી! સંતસે અંતર મોહે નાંહી.
 તો તેવા સંતની તમો નિંદા કરવા લાગ્યા. તેનું આ ફળ
 મળ્યું. હવે તમો સુખેથી જાઓ. ગુરૂ કૃપાથી સર્વે સાફ થશે.

(રાગ ગીતી)

સુખ રૂપે સૌ જાઓ, રામ નામ ને કૃષ્ણ મુખે કહેશો,
 કાર્ય સર્વનાં સરશે, ગુરૂકૃપાએ પાર ઉતરશે
 આવાં આશીર્વાચનો સાંભળી સર્વ સંતોષ પામ્યા ને પોત-
 પોતાને સ્થળે બેઠા. પ્રભુકૃપાથી ને મહાત્માના વચનથી સુખરૂપે
 સામે કાંઠે પહોંચ્યા. નીચે ઉતરી ગામતીજીમાં સ્નાન કરવા જાય છે,
 ત્યાં ત્રીકમસાહેબને બજન કરતા જોયા. સર્વ મનુષ્યોએ આવીને
 નમસ્કાર કરી માફી માગી.

ત્રીકમ—ભાઇઓ! ગુરૂ પાસે ક્ષમા માગો. સર્વ પ્રતાપ
 એમનો જ છે.

ખીમ સાહેબ તથા રવિ સાહેબ—ત્રીકમ! ધન્ય તારી ભક્તિને.

ત્રીકમ—મહાગજ! ધન્ય ગુરૂના ચરણને.

એમ ગુરૂને ઉપમા આપી સર્વે સંતો બજન કરતા ચાલ્યા
 જાય છે.

દારિકાંધીશ રણછોડરાયનાં દર્શન કરી એકાદ રોજ ત્યાં રોકાઇ,
 ગિરનાર તરફ જવા નીકળ્યા. ગુરૂગાનનું વર્ણન કરતા કરતા ગિર-
 નાર પહોંચ્યા. દામોકુંડ, રેવતીકુંડ વગેરેમાં સ્નાન કરી ગિરનાર પર
 મહાત્મા યોગેશ્વર, ગુરૂ દત્તાત્રયના દર્શનાર્થે ચાલ્યા જાય છે. જતાં
 જતાં ત્રીકમ સાહેબ ગિરનારના મહીમાનું વર્ણન કરવા લાગ્યા:

(ભજન)

તારો ભરોસો મને ભારી, ગરવો દાતા ગીરનારી રે ગીરનારી-ટેક.

ઉંચો છે ગરવો ને, નીચે છે જમીપલ,

વચમાં ભાવેશ્વર ભારી—એવો ગરવો.

નીલીછં ને પીળાછં પીર ધમધું ફરે,

ધોળી ધળ પર જાછં વારી—એવો ગરવો.

અઢાર ભાર વનસ્પતિ ખિરાળે,

ફેરે દીઝે છે કુંભવાડી—એવો ગરવો.

દેશ પરદેશના યાત્રાળુ આવે,

નમણું કરે છે નરનારી—એવો ગરવો.

ત્રીકમદાસ સંત ખીમને ચરણે,

ચરણ કમલ બલિહારી—એવો ગરવો.

એમ ગિરનારની લીલાનું વર્ણન કરતા કરતા તળેટી પર
ગુરના ચરણમાં જઈ પહોંચ્યા. સર્વ સંતોએ સ્તુતિ કરવાનો
આરંભ કર્યો :

દાસનો તારણહાર, યોગેશ્વર દાસનો તારણહાર.

પ્રીતિ થકી તારે શરણે આવે તો, તારી ઉતારો બવ પાર—યોગેશ્વર.

હિન્દુ મુસલમાન સર્વે નમે છે, મહીમા અપરંપાર—યોગેશ્વર.

વિધી વિષ્ણુ શિવજી દેવા, તેહ તથા છો અવતાર—યોગેશ્વર.

સદ્બોધ કીધા સર્વ ઠેકાણે, સમજાવ્યો શાસ્ત્રનો સાર—યોગેશ્વર.

સર્વે સ્તુતિ કરીને શીતલ છાયા તળે બેસી ધ્યાનમાં આરૂઢ
થયા. પછી ધ્યાનથી મુક્ત થઈ બેઠા. પણ ત્રીકમ સાહેબના જોવામાં
આવ્યું કે મારા દેહનો અંત નજીક આવ્યો છે, પણ મેં મુસ્તક
ગુર દ્વારમાં એટલે રાહપર મધ્યે દરિયાસ્થાન વિષે અર્પણ કરેલ
છે. માટે મારે રાહપર મધ્યે સમાધીસ્થ થવું જોઈએ. હે પરમાત્મા !
ધર્મસંકટ પડ્યું. તારે શરણે છું. આમ કહી ગુરને કલ્પને વિષે
યાદ કરી, સ્તુતિ કરવા લાગ્યા :

(ભજન)

મારી કાયા બેઠી કણક્યા લાગી રે, ગુરજી મને તમે પાર ઉતારો;
ખીમ ને ભાણુ, રવિ નામ ગુરજી, ગુરજી જાનું મિલક તમારું—મારી.

હેતે કરીને હરિરસ હિપજ્યો, ગુરુજી એસો ધર્યો અવતારો;
 પવન પાણીમાં ગુરુ તમે પરમેશ્વર, સૌને સરજનહારો—મારીં
 સ્થાવર જંગમમાં ગુરુ જળસ્થ રહો છો, સરોવર ભરીએલ સારો;
 કરતા હરતા ગુરુ જળસ્થ રહો છો, સ્વામી સરવથી ન્યારો—મારીં
 કાલા ભરો છો ગુરુ ભર્યા ઢોળો છો, અકળ ખેલ છે તમારો;
 પતીત પાવન અધમ ઓધારણુ, સાચો શરણુ તમારો—મારીં
 ગુરુમાં ગોવંદને ગુરુમાં દેવા, અરસપરસ એક તારો;
 વચન સ્વરૂપી સ્વામી હમારા, ઘટોઘટ ખોલણુહારો રે—મારીં
 કાળને ક્રોધ માંહી જોર કરે છે, ગુરુજી દુઃખ દેણુને વારો;
 હઠીઆ ખીચ અધર આતમો, તમે મારે મોલ પધારો—મારીં
 આદિ પુરૂષ તમે અવિનાશી, રોમે રોમે રણુકારો,
 ત્રીકમ સાહેબ ખીમનાં ચરણાં, ગુરુજી અબકી વેળા ઉગારો—મારીં
 ભજન પુરુ થયું કે હૃદયમાંથી અવાજ થયો કે જ્ઞાન્તિ કર,
 ગુરુચરણમાં વાસ કરીશ.

એ પ્રમાણે ચતા શબ્દો સાંભળી ત્રીકમ સાહેબ બહુ જ ખુશી
 થયા. તે ભવેશ્વરમાં ગુરુ ખીમસાહેબ તથા રવિ સાહેબ સાથે બેસીને
 શાંતિથી ભજન કરે છે:

ભજન

આવીને અક્ષય જગાયો,
 અમારે મોલે ઉતર દિશાથી એક રમતો જોગી આવ્યો જી—૨૬
 હારે વાલા સત ફરી સુષ, શબ્દ કેરા ધાગા જી-જી.
 ખલકો ખૂબ બનાવ્યો,
 અમારે મોલે ઉતર દિશાથી એક જૂનો જોગી આવ્યો જી-૧
 હાં રે વાલા ખીમ ને ભાણુ, રવિ રામ કખીરા-જી-જી
 અરસ પરસ દરશયા રે,
 અમારે મોલે ઉતર દિશાથી એક રમતો જોગી આવ્યો જી-૨
 ગુરુજી મારા પીળાં રે પિતામ્બર, વાધા સોષએ-જી-જી
 કેસરી તીલક ખીરાજે રે,
 અમારે મોલે ઉતર દિશાથી એક જૂનો જોગી આવ્યો જી-૩.

વાલા મારા ભરમ ગુફામાં, આસન વારીઆં રે-૭-૭
 અનહદ નાદ સૂનાયો,
 અમારે મોલે ઉત્તર દિશાથી એક બાલુડો જોગી આવ્યો-૭-૭-૪
 વાલા મારા ધ તો જોગીડાને, જરા મરણ નાંહી રે-૭-૭
 નથી આવ્યો ને નથી જોયો રે,
 અમારે મોલે ઉત્તર દિશાથી એક રમતો જોગી આવ્યો-૭-૭ ૫
 વાલા મારા ત્રીકમદાસ, સંત ખીમનાં ચરણાં રે-૭-૭
 હરખી નિરખી ગુણ ગાયો રે,
 અમારે મોલે ઉત્તર દિશાથી એક જૂનો જોગી આવ્યો રે-૭-૬

ભજનની ધુન લાગી રહી છે. હજારો માણસો એકચિત્ત શ્રવણ કરે છે. સંતો ખેડેલ હતા ત્યાં એક આંખલી હતી તથા ઓટો હતો, જે આજે પણ ત્રીકમ સાહેબના નામથી પ્રસિદ્ધ છે, ને જગ્યા બંધાઈ છે. ત્યાં મેળો પણ થાય છે.

ભજન પુરૂ થયું. પ્રસાદી લઈ ગુરૂ દત્તાત્ર્યને નમસ્કાર કરી ત્યાંથી આલી રાહપર પહોંચ્યા. ત્રીકમ સાહેબ હમેશાં તનમનથી ગુરૂની સેવા કરે છે:

(રાગ: ત્રીતાલી ચોપાઈ)

સેવા કરે છે ગુરૂની હમેશ, કામકોષ તો નથી જોને લેશ;
 પાય પલોટે છે રૂડી રીતે, અભિજ્ઞાન મેળવવામાં પ્રીતે.
 પ્રભુમાં ભક્તિ છવાઈ છે પૂરી, ગુરૂ કૃપાથી નથી કાંઈ અધુરી
 કરતાં ભજન દિવસ ચાલ્યા જાય, તેથી સંતોનાં મન હરખાય,
 ટલ્યું અજ્ઞાન તણું તો અંધારું, સૂઝ્યું મુક્તિ તણું એક આરું;
 વ્યાખ્યો હૃદયમાં અતીશે પ્યાર, કરવા ધુન થયા તૈયાર.

ગુરૂ રમરણ તથા પ્રભુભક્તિના પ્રતાપે અજ્ઞાનતાનું અંધારું ટળી ગયું. જ્ઞાનરૂપી સુર્ય પ્રગટ થયો, હૃદય ખુલી ગયું. પ્રેમમાં આવી પાછા ભજન કરવા લાગ્યા:

(ભજન)

ધરરે અધરસે અવાજ કેમ હોનાજી, ખીન દાંસે ઉડાનારે-ધરરે-અધર
 નહીં બંદુક વાકું ગજ પણ નોતાજી, ધિના ગોલીએ મારી લેતારે-ધરરે-અધર

કેવળ નર ભરતા ગુરૂ કોન ઉડાના, કોન નિશાન ઠેરાતા હે—ધરરે—અધર
 એક ભરતા ઘાતા સોહં છડાતા હે, નીરબે નિશાને ઠેસતા હે—ધરરે—અધર
 એનો અવાજ કોઇ જાની નર સુનતા હે, સમજ સમજ સુખ પાતા હે—ધરરે
 ત્રીકમદાસ સંતો ખીમ કરાં ચરણાં રે. અનુભવસેં એળખાતા હે—ધરરે

આવી વાણી ત્રીકમ સાહેબના મુખની સાંભળી ગુરૂ ધણા ખુશી
 થયા ને કહેવા લાગ્યા : હે ત્રીકમ ! તારી વાણીથી અમો સંતોષ
 પામ્યા છીએ. તેં ગુરૂસેવા બરાબર બજાવી છે. તેમાં જરી પણ
 નુનતા રાખી નથી. માટે જ, સર્વે સ્થળે ફરી ભકતોને સદુપદેશ
 કરજો ને સ્થાન બાંધજો.

ગુરૂ ખીમસાહેબ—સાંભળ.

(રાગ : લાવણી દક્ષિણી)

ધન્ય ત્રીકમ તને, ધન્ય તારી ભક્તિ રે
 કરશે સેવા મળશે મેવા, સુખ દેવા, મુક્તિ લેવા
 આપું છું આશીશ રે—ધન્ય ત્રીકમ તને. ૧

અન્તે આવીને, કંજે આંહી વાસ રે,
 ન પડે દુખ થાય સુખ. શીભે કુખ, કહું છું મુખ,
 અંતરની છે આશ રે—ધન્ય ત્રીકમ તને.

ગુરૂના પ્રેમ સાથે આનાર્વચ્યનો સાંભળી ત્રીકમ સાહેબ સંતોષ
 પામી કહેવા લાગ્યા :

(રાગ લાવણી : મુજ ઉપર ગુજરી)

સુણી અતી શિખામણ, થયો છું નિર્ભય મન,
 કરે સંત ચરણની સેવ, આપને ધન્ય.
 મળ્યું આપ કૃપાએ, ભક્તિનું પુરું જ્ઞાન,
 કરી કૃતાર્થ દાસને, જણાવીયું નિજ નામ.
 આજ્ઞા આપની સારી, શિરે ચડાવું મારે,
 પુરા પ્રેમ ભાવથી આપો છું ચરણ તુમારે.
 એક પ્રજા પૂછું છું, જો આજ્ઞા હોય તમારી,
 કંઈ જગોએ બાંધવું સ્થાન, સદા સુખકારી.

મહારાજ ! આપે આપેલી આજ્ઞા અને આશીશ હું મારા શિર પર ચડાવું છું. પણ મારે લક્તિ માટે આશ્રમ કયે સ્થળે બાંધવો, તે કૃપા કરી જરા જણાવો તો સારું.

ખીમ સાહેબ-ત્રીકમ ! સાંભળ.

(ગીતી)

ગામે ચિત્રોડ જાળે, મલશે તુજને ત્યાં દૈવી શંખ,
આશ્રમ ત્યાં જન્મ કરજે, માયાનો ત્યાં નહીં રહે અંશ.

બહુ સારું. એમ કહી સાષ્ટાંગ દંડવત પ્રણામ કરી ગુરૂ આશીશ લઈ મહાત્મા રવિ સાહેબ પાસે રજા લેવા ગયા પ્રણામ કરી રજા માગી.

રવિ સાહેબ—ત્રીકમ ! ગુરૂસેવા કરી પ્રભુસ્મરણમાં શાન્તિથી વખત ગાળજે. માયાનો લેપ થશે નહીં. હું આશીશ આપું છું.

આમ કહીને વળી કહ્યું કે હે ત્રીકમ ! હું બોધના બે બોલ કહું તે સાંભળ :

(સાખી)

સત ગુરૂ કા પરતાપ સે, બોળે પિંડ પરમાણુ,
પરમ શૂન્ય મેં પરમ તત્ત્વ હે, દરસ્યા 'ગુડા હે નિશાન.

ખીમ સાહેબ—હે ત્રીકમ ! તને પ્રભુલક્તિનો પૂરો પ્રભાવ છે. એટલે લક્તિના પ્રતાપે માયા બાધ કરી શકશે નહીં. હમેશાં નિરભિમાની રહી લક્તિ કરવી, એ સાધુનો ખરો ધર્મ છે, તે મારેનું લજન કહું તે સાંભળ :

(લજન)

માન બડા મેવંતા, માન સખકું મારે—ટેક.

માને રાવણ રાજ ગૂમાયા, માને દુર્યોધન દુઃખ પાયા,
માને હીરણ્યાકંસ અથડાયા, જનમ અફળ એ હાર્યા—માન-૧
માને મરખ ફરે મતિહીણા, સેવા સમરણ કહ્યું એ ન કીના,
મોહ માયાસે રહત આધીના, તેને સતગુરૂ કેમ તારે—માન.

માન ન કીજે બાલક મેરા, તાસે કાજ સરે નહિ તેરા,
તબ તેરા નિસ્તારા હોગા, એક નામ નિરધાર-માન.
માને કેંક કલંધર હાર્યા, કાષ્ટ કાષ્ટ હંસનીકસ બર્યે નારા,
બાણુ સંતગુરૂ દીની સંભારા, ખીમ કહે અબ આયા આરા-માન.

હે શિષ્ય હવે વિશેષ કહેવઃ કંઈ જરૂર નથી. એમ કહી તે બંધ થયા ત્યારે ત્રીકમ સાહેબ ગુરૂથી જુદા પડતા જાણી બે હાથ જોડી ગુરૂ ખીમ સાહેબને તથા રવિ સાહેબને વિનયથી નમન કરી કહેવા લાગ્યા.

ત્રીકમ સાહેબ..... (રાગ : ખીતાળ આ કોપ)

ગુરૂજી અમારા પ્રણામ છે આજ, ફરીને આવું ક્યારે દરશન કાજ,
તમ ચરણની ધણી મને આશ, દીન જાણી કરશે કુબુદ્ધિનો નાશ.
અવગુણ મારા ન ધરશે મન, છોડીને જતાં આપને કમ્પે છે તન,
માગું વચન સદા રહેશે પાસ, રૂદીએ રૂદી મમ પુરશે આશ.
આપી બોધ ઉગાર્યો આ બાળ, નિત્ય લેશે આ સેવકનો સંભાળ,
સદા પ્રીતથી આપ સેવા કરું, આપો ગુરૂ આજ્ઞાને શિર પર ધરું.

મહારાજ ! આપના ચરણથી છૂટો પડતાં આ દાસને ધણી દીલગીરી થાય છે. પણ આપની આજ્ઞાનુસાર વરતવું એ મારી ફરજ છે. આપે આજ્ઞા કરી તે હું માથે ચડાવું છું ને જગન્નિયંતા પરમેશ્વર પાસે એટલું જ માગું છું કે આપ મહાત્માઓનાં દરશન મને વારંવાર થાઓ એવી મારી પ્રાર્થના છે. એટલું જ નહીં પણ અંતે ગુરૂચરણમાં વાસ કરું:

આમ કહી તે ગુરૂચરણમાં પડ્યા. ગુરૂ ખુશ થયા અને આશીશ આપી કે તારી ધારેલી મુરાદ ગુરૂકૃપાથી સધળી પુરી થશે. અમારું વચન છે.

ગુરૂ ખીમ સાહેબ તથા રવિ સાહેબ—

(રાગ : સુણો દશરથ અમારી વાત)

તને આશીશ આપીએ બાપ, માયાનો લેપ ન લાગે કાંઈ-ટેક
રાખીશ મન દ્રઢ તો સદા પાસ, દયાલુ પ્રભુ પુરે તુજ આશ,

કહું ગુરૂલકતનો મહીમાય, બોલેલું વચન મિથ્યા નહીં થાય.
સમરણ તારૂં થશે નકી જણ્યુ, તે તો પામશે પદ નિરવાણ-તને.
અંતે જમજા તું મોક્ષને દાર, હૃદય ધરજો સદ્ગુરૂનો સાર.

ત્રીકમ સાહેબ—ધન્ય મહારાજ ! દાસ પર આવી દયા જોષ
હું અત્યંત આપનો આભારી થયો છું, અને તેવી જ કૃપા રહેવા
પરમ દયાલુ પરમાત્મા પાચે મારી સદાને માટે પ્રાર્થના છે.

ત્રીકમ સાહેબ—

(રાગ: નાથ કેસે ગજકો બધ છુડાયો)

ગુરૂએ આપી આશીશ નિર્ભય કીધો, બળતા દવથી ઉગારી લીધો—ગુરૂ. ટેક
પ્રેમ વચન સુણ્યા આપનાં જ્યારે, મઝન થયું મન મારૂં,
સંત શિરોમણી ગુરૂ છો દયાલુ, ટાળ્યું લક્ષ ચોરાસીતું ખાડું—ગુરૂ.
પરોપકારી છો અદ્ભુત જોગી, અકળ કળા છે તમારી,
અમે અજ્ઞાની છીએ આપનાં બાલક, મતિ નહિ પેંચે અમારી—ગુરૂ.
સંતની કૃપા થઈ જોને પૂરી, તેને કરે શું યમરાજ,
માટે ગુરૂનું શરણુ ગ્રહાવો, બીજાં સર્વે મૂકી કાજ—ગુરૂ.
મ્હેર કરી મુજ ઉપરે પૂરી, રાખી નથી હવે ખામી,
સંજળ લેજો સદા સેવકની, નમું છું હું મસ્તક નામી—ગુરૂ.

બીમ તથા રવિ

(નાગ ગીતિ)

મ્હેર કરશે દીનોનાથ, તારી વૃત્તિએ સુધરશે સૌ કાજ,
દીનોનાથ દયાલુ, ગરીબ સેવકની સદા રાખશે લાજ.

ત્રીકમ સાહેબ દંડવત પ્રણામ કરી ત્યાંથી ચિત્રોડ તરફ ચાલવા
લાગ્યા. રસ્તે ચાલતાં જનન કરવા લાગ્યા.

(ભજન)

લખી દીઆ પરવાના, મેરા સંતગુરૂ લખી દીયા એસા પરવાના,
તેરા અગમ પંથ નિરવાણા, મેરા સાહેબ લખી દીયા એસા પરવાના, ૧
નાબીકમલથી ઉલટયો આવે વાલા, ગગન ધુન ધર જના—મેરા.
ધંગલા પીંગલા સુષમણા સાધી વાલા, ત્રીવેણી તાર મિલાયા—મેરા.

નામ નિરંજન તેજ અપારા વાલા, ટકીઆ ત્યાં જઈ ઠરાણા—મેરા.
 ખીમ બાણુ રવિ રમતા વાલા, અરસ પરસ દરશાના—મેરા.
 સંતગુરુ સન્મુખ સામા મળીઆ વાત્રા, સેજે શ્વનમાં સમાણા—મેરા.

(મરાઠી સાખી)

ખીમ ગુરુનો ઉપદેશ લખને, કીધું તીર્થાટન,
 વિના જહાજે પાર ઉતરીઆ, બાબ્યા સંતોને મન,
 દેશ વિદેશે માન— પામ્યા શાન્તિ સ્થાન.

તિર્થાટન વર્ણન નામનો વિષય ડાળે

: સમાપ્ત :

ચિત્રોડમાં વાસ

આમ ભજન કરતા કરતા, રાપર અને ચિત્રોડ વચ્ચે વિથરાઇ કરી ગામ છે, તેના પાદર આવી પહોંચ્યા. ત્યાં કને એક ભણવા જેવો બનાવ બન્યો તે સાંભળો:

(રામ લાવણી)

આંહી ભક્ત એક છે પૈસાપાત્ર ભરવાડ,
કરે પ્રભુની ભક્તિ મેલી માયાનો ભળ;
ચળી સ્ત્રી પુરુષને ભજે છે શ્રી ગોપાલ,
સાય શામળીયો છે, આંગણે એક છે બાલ,
એક સમય સાધુઓ જમાડવા કીધું મન,
આપી ભોજન દિવરધી ઘણું ખરચીને ધન.
કરી ઉત્તમ રસોઇઓ સારાં બનાવ્યાં શાક,
શીરા પુરી શેવડી સાથે સુંદર દુધપાક.
થઇ ભોજન તૈયારી સૌને આનંદ મન,
સૌ ભેળા થઇને ભગતને કહે ધન્ય ધન્ય.

આંહી કને પ્રભુ ભક્ત એક પૈસાપાત્ર ભરવાડ રહેતો હતો. બન્ને માણસો ઇશ્વરભક્તિમાં વખત ગાળતાં. ઇશ્વરકૃપાએ તેમ ઘેર એક દસ વર્ષનો પુત્ર હતો. એક વખત તેણે સાધુઓને ગામ તથા બહારથી બોલાવી જમવાનું આમંત્રણ આપ્યું. સાધુઓ સર્વે આવી ગયા. ઉત્તમ પ્રકારની રસોઇ બનાવી છે. ભગત સ્નાન કરવા માટે બહાર ગયા. તળાવ પાસે જુએ છે તો ત્રીકમ નામના સાધુ ચાલ્યા.

આવે છે. સાધુને જોઈ ભગત ખુશી થયા. પ્રણામ કરી કહેવા લાગ્યા કે :

ભરવાડ— (રાગ : દક્ષિણી લાવણી)

સાધુ બલે મલ્યા, પધારો મમ ઘેર રે,
મારે મન, થયો આનંદ, ધન્ય ભાગ્ય માહેરં,
કરો કૃપા માહારાજ રે—સાધુ બલે મલ્યા. ૧
નિરખી આપને, અંતર હરખાયું રે,
થયું સુખ, ગયું દુઃખ, ભાંગી ભૂખ ભવતણી.
નિરખી તમ દેદાર રે—સાધુ બલે મલ્યા. ૨
વિલખ નવ કરો, ભોજન છે તૈયાર રે,
દાસ સ્થાપો, વચન આપો, કષ્ટ કાપો બાળનું,
હૃદયમાં છે પ્રેમ રે—સાધુ બલે મલ્યા. ૩

હે મહાત્મા ! આપના દરશનથી મને ધણો આનંદ થયો છે. આપની મુખાકૃતિ જોતાં કાંઈ ખરા મહાત્મા હો એવું જણાય છે. આ દાસ પર દયા લાવી પતીતનું ધર પાવન કરવા પધારો. મારે ત્યાં આજે સાધુઓને જમવાનું આમંત્રણ છે. રસોઈ તૈયાર છે. એટલે સત્તર પધારો તો સારું.

ત્રીકમ સાહેબ—હે બાપ ! હું તો ચમાર લોકોનો સાધુ છું.

ભરવાડ—હે મહારાજ ! મારે આપ કંઈ જ્ઞાતિના છો તે જણવાની જરૂર નથી. ગમે તે હો, પણ તમે કાંઈ પૂરા પુરૂષ છો તેવું જણાય છે. માટે કૃપા કરી 'પધારો.

ત્રીકમ સાહેબ—બલે બાપ, ત્યારે જેવી તારી ઇચ્છા.

આંહી ત્રીકમ સાહેબ તથા ભરવાડ ઘેર જવા તયારી કરે છે ને ભરવાડને ઘેર તેના પુત્રને ઓચિંતી વાયુની ચકરી આવવાથી તે નીચો ઢળી પડ્યો. પડતાંની સાથેજ પ્રાણ નીકળી ગયા પુત્રની દશા જોઈ તેની માતૃ કલ્પાંત કરવા લાગ્યાં. થોડીવાર થઈ ત્યાં ભરવાડ તથા સાધુ ત્રીકમ સાહેબ આવી પહોંચ્યા. જુએ છે તો આ અંદર રૂદન કરે છે. તે જોઈ ભગત અંદર જઈ પૂછવા લાગ્યા : હે આ ! કેમ રૂદન કરે છે !

શ્રી—હે સ્વામીનાથ ! દૈવી કૌપ અર્થે. આપણો પ્રત્ન રમતો રમતો ભોંય પર પડી ગયો ને ઓચિંતો પરલોકને પામ્યો. હાંથ હાથ, હવે શું કરવું ?

ભગત—હે શ્રી, આ સમય રૂદન કરવાનો નથી કારણ કે સંતસેવાનો લાભ મેળવવો મુશ્કેલ છે. તેનો અને આપણો સસાર-સંબંધ હતો, ત્યાં લગી તે રહ્યો, સંબંધ પૂરો થયો કે તે ચાલ્યો ગયો. તેમાં સુખ શું અને દુઃખ શું ? બનવાકાળ તે બન્યા જ કરે છે. હવે તે સજીવન થઈ બેઠો થવાનો નથી. માટે ફોકટ કદમાંત કરવો નહીં. જમવા આવેલા સાધુઓ આપણે ત્યાંથી એમજ જશે તો આપણી અપકીર્તિ થશે અને ભક્તિને લાંચન લાગશે. માટે તેને હાથે એમ જ રહેવા દઈ પડેલા શય પર વજ્ર ઓઢાડી તું સ્નાન કરી આવ. પોતાના પતિના કહેવા મુજબ શ્રી પુત્રને સરખો સવાડી ઉપર એક સફેદ વજ્ર ઓઢાડી સ્નાન કરવા ગઈ. સ્નાન કર્યા બાદ ઘેર આવી સર્વ સાધુઓને જમવા બેસાડ્યા.

ત્રીકમ સાહેબે પેલી શ્રીને રૂદન કરતાં સાંભળી હતી. પછી સ્નાન કરવા જતી પણ જોઈ. તેમ તેની મુખાકૃતિ પણ નિરાશ હોય એમ જોવામાં આવી. ત્યારે ત્રીકમ સાહેબે પેલા ભરવાડને પૂછ્યું કે હે ભાઈ ! તમારે સંતાનમાં શું છે ?

ત્યારે ભરવાડે કહ્યું : મહારાજ ! મારે એક પુત્ર છે.

ત્રીકમ—ત્યારે પુત્રને આહી બોલાવી લાવ.

ભરવાડ—મહારાજ ! આ વખતે તો તે સતેતો છે. આપ જમી લ્યો, પછીયા હું તેડી આવીશ.

ત્રીકમ—એ બાલકને મારી પાસે લાવ્યા પહેલાં હું જમીશ નહીં.

ભરવાડ—મહારાજ ! તમારું કહેવું સત્ય છે. પણ તે બાલક અમણ્યા પાસે તાત્કાલિક આવશે નહીં. માટે આપ જમી લ્યો, એટલે પાછળથી તેને સમજવી આપ પાસે લાવીશ.

ત્રીકમ—તે બાલકને નજરે જોયા સિવાય તારે ઘેર હું જમજ નહીં. ઇચ્છા હોય તો બોલાવ, નહીંતર ચાલ્યો જમજ. આમ કહીને તે ચાલવા લાગ્યા.

ભરવાડ તથા ઓ હાથ જોડી નમન કરી સામાં ઉભાં છે.
પણ હૃદય ભરાઈ જવાથી મહાત્મા સામા કંઈ ખોલી શકતાં નથી.
આંખમાં આંસુ લાવી દીનતાથી કામળ વચને કહેવા લાગ્યાં કે: હે ગુરુ !
ભરવાડ અને તેની ઓ--

(રાગ : હાથ હાથ અરે વિપરીત થશે મારી માતા રે)

મારો પુત્ર ગયો પરલોક ગુરુજી બહાલા રે.

તેનો નવ કરશે કંઈ શોક ગુરુજી બહાલા રે.

એક દુઃખ અતીશય થાય ગુરુજી બહાલા રે.

સાધુ પુરૂષો બૂખ્યા જાય ગુરુજી બહાલા રે.

મારી ભક્તિનો થાશે ભંગ ગુરુજી બહાલા રે.

જેથી કમ્પે છે મારું અંગ ગુરુજી બહાલા રે.

હવે કરવો શ્યો ઉપાય ગુરુજી બહાલા રે.

કરો દાસ પરે દયાય ગુરુજી બહાલા રે.

મહારાજ ! પુત્ર પરલોક ગયો તેની ચિંતા નથી. અફસોસ એ જ
કે આપ જેવા સાધુ પુરૂષો અમારા ઘેરથી બૂખ્યા જશે, માટે દાસ
પર દયા લાવીને દુઃખથી મુક્ત કરો તો સારું.

ત્રીકમ સાહેબ-હે ભક્ત ! ચિંતા ન કર. જુઓ સામેથી
આલક આવે છે.

(રાગ: તમે હાળવા હાલો, ચાલો ચાલો કાશીપુરીના જન) માઠ

તમે શાય ન કરશો, આંસુ ન ભરશો, ચાલ્યો આવે તુજ આળ-ટેક
પરલોકે પુત્ર ગયો નથી તારો, થયો નથી તેનો કાળ,

હસતો-રમતો સામે આવે છે, શીદને ચડાવો આળ રે-તમે શાય. ૧

માતપિતા સામું જોઈ રહ્યાં છે, નિરખ્યો પુત્ર અનુપ.

આવતો દેખી હરમાં લીધો, અંતરે પાખ્યાં સુખ રે-તમે શાય. ૨

ભૂવેલો પુત્ર જોઈ સજીવન, પડીઆં સાધુને પાય,

પ્રેમે ઉઠીને પ્રણામ કીધો, પિતાને વળી માય રે-તમે શાય. ૩

મરેલા પુત્રને સજીવન થએલો જણી સરવે ને અચંખો થયો.

ભરવાડ તથા તેની ઓના હર્ષનો પાર રહ્યો નહો. વખતોવખત

હી અતિ પ્રેમથી સાધુને હાથ જોડી નમન કરી કહેવાં લાગ્યાં :

(રાગ દીંડી)

ગુરુ તમ પ્રતાપે સર્વ થયું સારું, આવી દાસ તણું દુઃખ તમે નિવાર્યું-
ગુરુ : ટેક

મમ પુત્રને જીવિતદાન આપ્યું, પુરણ પ્રેમ થકી કષ્ટ મારું કાપ્યું.
પ્રીત ભક્તિએ કરીશ ભજન પ્યારું, ગુરુ તમ પ્રતાપે સર્વ થયું સારું-૧
ગુરુ જ્ઞાની ને સાચા છો સત્યવાદી, પ્રેમે આરોગો આ દાસની પ્રસાદી,
મને સત્ય શરણુ એક છે તમારું, ગુરુ તમ પ્રતાપે સર્વ થયું સારું-૨

હવે અહીં કને પ્રેમથી સાધુભક્તો એકઠા થઇ સગાથમાં
જમ્યા. જમી રહ્યા બાદ સૌ સૌને સ્થળે ગયા. અને ત્રીકમ સાહેબ
ત્યાંથી ચાલી ગામ ચિત્રોડ પહોંચ્યા. દરવાજા પાસે પહોંચતાંની
સાથે જ સંત ગુરુ ખીમ સાહેબના કહેવા પ્રમાણે દૈવી શંખ
જેવામાં આવ્યો. જોતાની સાથે જ ઘણો આનંદ થયો. પ્રશ્નામ
કરી, શંખનાદ કર્યો. પછી ત્યાં બેસી ગુરુસ્મરણ કરી, પ્રભુભજન
કરવા લાગ્યા.

ભજન

હાથમાં હારો તારો તારો ખોવાઇ જશે, હે ખોવાઇ જશે રે.
અધારામાં અથડાય છે-પ્રભુને ભજો. આતન એળે તારું જાય છે ૧.
મારું મારું કરતાં મરી ગયો મુરખો, હે મરી ગયો મુરખો રે,
ગાફલ જોયાં ખાય છે-પ્રભુને ભજો, આ તન એળે જાય છે. ૨.
સાધુરે સંતની તેં સેવા ન કીધી, હે સેવા રે ન કીધી રે,
જમ તણો માર ખાય છે-હરીને ભજો, આ તન એળે જાય છે. ૩.
ત્રીકમ સાહેબ ખીમનાં ચરણાં, હે ખીમ તણાં ચરણાં રે
હરિ ભજ્યાની પૂરી હામ છે-પ્રભુને ભજો, આ તન એળે જાય છે. ૪.

આમ ભજન પર ભજન કરી રહ્યા છે, ત્યાં ગામમાં ખખર
થતાં લોકોની મેદની એકઠી થઇ લાગી અને ખરા ભક્ત જાણી
નમસ્કાર કરવા લાગી.

ગુરુઆજ્ઞા પ્રમાણે ત્રીકમ સાહેબે તે જગાએ એક પર્ણકુટી
તરીકે આશ્રમ બાંધી તેમાં નિવાસ કર્યો, ને ભજન કરવા લાગ્યા.

થોડો વખત વ્યતીત થયા બાદ એક શિષ્ય કર્યો. તે પણ ગરવા
જ્ઞાતીનોજ હતો અને તેનું નામ લખમીદાસ કરીને હતું. ત્રીકમ સાહેબના

શિષ્ય થયા બાદ તેમનું નામ લખમી સાહેબ પડ્યું. હમેશાં ગુરૂસેવામાં રહી, સ્મરણ કરવા લાગ્યા. ગુરૂકૃપાથી તેઓ સારા સદ્ગુણી ને જ્ઞાની થયા. ત્યારપછી ત્રીકમ સાહેબે બીજા છ શિષ્યો કયાં તેઓનાં નામ તથા જગ્યાઓ બાંધવાનાં ગામ:

શિષ્યો સાત. તેમાં પહેલા લખમી સાહેબ. જેઓ ગુરૂ પાસે રહ્યા અને સારી રીતે ગુરૂસેવા બજાવી. બીજા છ શિષ્યોનું વર્ણન:

(રાગ : ક્ષત્રી કલ્હક)

થયા ત્રીકમ શિષ્ય જે સાત, વર્ણન સર્વે તેનું કહું રે
રાખી પ્રભુ ચરણમાં આશ, વર્ણન સર્વે તેનું કહું રે
પેલા શિષ્ય લક્ષમી કહેવાય, વર્ણન સર્વે તેનું કહું રે
ગુરૂ સેવાએથી ભક્તિ સાચી થાય, વર્ણન સર્વે તેનું કહું રે
દુઃખ વેલ સાહેબ નામે સંત, વર્ણન સર્વે તેનું કહું રે
ઉંઝા જગ્યા સ્થાપી બજ્યા ભગવંત, વર્ણન સર્વે તેનું કહું રે
ત્રીજા ભીમ સાહેબ ભક્તિમાન, વર્ણન સર્વે તેનું કહું રે
આબ્યા આમરણ કયું પ્રભુગાન, વર્ણન સર્વે તેનું કહું રે
ચોથા નથુરામ થયા દાસ, વર્ણન સર્વે તેનું કહું રે
તેણે કયો રાધનપુરમાં નિવાસ, વર્ણન સર્વે તેનું કહું રે
પાંચમા પ્રગટ્યા તુલસીદાસ, વર્ણન સર્વે તેનું કહું રે
ગામ ચોબારીમાં રહ્યા ધણા માસ, વર્ણન સર્વે તેનું કહું રે
છઠા સીતલદાસ સુખધામ, વર્ણન સર્વે તેનું કહું રે
રહ્યા આવી તેઓ રાહપુર ગામ, વર્ણન સર્વે તેનું કહું રે
શિષ્ય સાતમા થયા છે ધર્મદાસ, વર્ણન સર્વે તેનું કહું રે
રહી પલાસવે પુરી મન આશ, વર્ણન સર્વે તેનું કહું રે

એમ સાત શિષ્યો થયા અને તેઓ જુદે જુદે સ્થળે રહ્યા

- ૧ લખમી સાહેબ—તે ગુરૂ ત્રીકમ સાહેબના ચરણમાં રહ્યા,
- ૨ વેલ સાહેબ—તે ગામ ઉંઝા મધ્યે જગ્યા બાંધી રહ્યા.
- ૩ ભીમ સાહેબ—તે ગામ આમરણ મધ્યે જગ્યા સ્થાપી રહ્યા.
- ૪ નથુરામ—તે ગામ રાધનપુર મધ્યે જગ્યા સ્થાપી રહ્યા.
- ૫ તુલસીદાસ—તે ગામ ચોબારી મધ્યે જગ્યા સ્થાપી રહ્યા.

૬ સીતલદાસ—તે રાહપર મધ્યે જગ્યા સ્થાપી ગયા.

૭ ધર્મદાસ—તે ગાસ પક્ષાસવા મધ્યે જગ્યા સ્થાપી રહ્યા.

ઉપર પ્રમાણે સઘળા શિષ્યોનું સ્થાન સહીત વર્ણન કરવામાં આવ્યું. હવે આ સ્થળે બીજું થોડું જણાવવા જેવું છે, તે સાંભળો :

ત્રીકમ સાહેબનાં પુત્રી બાઇ બીનાંબાઇએ પોતાના પ્રિતા ચિત્રોડ આવી આશ્રમ બાંધી રહ્યા જાણી પોતે ગૃહસ્થાશ્રમ છોડી વૈરાગ્ય વૃત્તિથી ચિત્રોડ પિતા પાસે રહ્યાં અને ઇશ્વરભક્તિમાં દિવસો ગાળવા લાગ્યાં. થોડો વખત વ્યતિત થયા બાદ પોતે પ્રાણુ મુક્ત થયાં. એટલે તેમની સમાધ પણ ચિત્રોડ મધ્યે સ્થાપી છે.

હવે અહીં પોતાના આશ્રમને વિષે ત્રીકમ સાહેબ પ્રભુ ભક્તિ કરી રહ્યા છે. એક સ્થળે ધણો વખત થયો જાણી પોતાના શિષ્ય લખમી સાહેબને કહ્યું કે—એટા ! હવે અહીંથી તિર્થાટન કરવા જવાનો મારો વિચાર છે, માટે તું સંગાથમાં ચાલ. એવો વિચાર લાવી બન્ને જણા સિંધ તરફ જવા તૈયાર થયા. ચાલતાં ચાલતાં રસ્તામાં લોદ્રાણી ગામને વિષે આવ્યા. ત્યાં કને શું બન્યું તે સાંભળો :

એક વખત ત્રીકમ સાહેબ આત્મદૃષ્ટિથી એક સાખી પ્રથમ બોલેલ હતા કે :

(સાખી)

રામ લંક પર સંચર્યા અઢાર પદમ દળ સાથ,

ત્રીકમ તોદ સૈન્યમાં, છડી ધરીને હાથ.

આ શબ્દો લોદ્રાણીમાં એક સાધુએ સાંભળતાં વિસ્મય થઇ તે હમેશાં મનમાં વિચાર કરતો હતો કે ત્રીકમ સાહેબ પોતે બોલ્યા છે કે રામચંદ્રજી લંકા પધાર્યા ત્યારે છડીદાર હું હતો ! અરે આવો તે અભિમાની કાણુ હશે ? તે જો મળે તો તેની પરીક્ષા કરું. તે સાધુની જગ્યા લોદ્રાણીને પાદર વાવ પાસે હતી. એ વાવનું નામ ચુલી હતું. હવે ત્રીકમ સાહેબ ચાલતાં તે સાધુની જગ્યા પાસે આવ્યા. સાથે પોતાના શિષ્યો સહિત ભજન કરી રહ્યા છે ચુલી વાવ પાસે આવી સ્નાન કરવાનો વિચાર કરી ત્યાં કને થોડી વાર રોકાયા. ત્યારે પહેલાં તે સાધુની નજરે તેઓ પડ્યા. અન્યોઅન્ય થતાં જય સત-

ગુરૂ સાહેબનો ઉચ્ચાર કરી, તે સાધુ ત્રીકમ સાહેબને પૂછવા લાગ્યા.
કે હે મહારાજ ! આપને કયે સ્થળે રહેવું, તે કૃપા કરી કહો.

ત્રીકમ સાહેબ—સંતો ! અમારે ચિત્રોડ રહેવું.

સાધુ—ત્યારે મહારાજ ! તમે ત્રીકમ સાહેબને જાણતા હશે ?

ત્રીકમ સાહેબ—હા મહારાજ ! ત્રીકમો સંતોનો દાસ અહીં
હાજર છે (હું પોતે).

સાધુ—ત્યારે તો બહુ સારું મહારાજ ! આ સાખી આપ
બોલ્યા હતા કે :

રામ લંકા પર સંચર્યા, અઢાર પદમ દળ સાથ ?

ત્રીકમ સાહેબ—હા મહારાજ ! તે સાખી આ દાસના મોઢા-
થી જ બોલાયેલ છે.

સાધુ—ત્યારે શ્રી રામચંદ્રજીએ લંકાપ્રયાણ કર્યું ને તમે
છડીદાર તરીકે સાથે હતા તે વાત બરાબર છે. પણ લંકા જતી
વખતે કહેવાય છે કે પાણી પર પત્થરા તાર્યા તે વાત સત્ય છે કે નહિ ?

ત્રીકમ સાહેબ—હે મહારાજ ! તે વાત તો જગપ્રસિદ્ધ છે.
તેને જૂઠી કૃમ કહેવાય ?

તે વખતે ત્રીકમ સાહેબ વાવની અંદર એક પત્થરા પર બેસી
સ્નાન કરતા હતા

સાધુ—ત્યારે મહારાજ ! તે વાત જો સત્ય હોય ને આપ
છડીદાર તે વખતે હો, તો અમને કરી બતાવો તો અમે માનીએ
કારણ કે કહી સરવે બતાવે છે, પણ કરી કોઇ બતાવતા તથી.
તો સત્ય કેમ માનીએ ?

ત્રીકમ સાહેબ—ગુરૂકૃપા કરશે તો તેમ પણ બનશે.
એમ કહીને જે પત્થર પર પોતે સ્નાન કરતા હતા તે પત્થરાપર
બેઠા બેઠા પ્રભુની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા :

(રાગ ધનાશ્રી)

ઉગારો ને મહારાજ, આકૃત થકી ઉગારો ને મહારાજ.

કરવું ન કરવું સુઝે ન કાંઈ, આવી બતાવો આજ-આકૃત થકી.

બુદ્ધિ મારી કાંઈએ ન પોંચે, શું કરવું શિરતાજ-આકૃત થકી.

આપ ચરણમાં શિષ નમાવું. આવી સુધારશો કાજ-આકૃત થકી. આગે સંત તમે અનેક ઓધાર્યા, ઉતાર્યો પ્રહલાદ-આકૃત થકી. સહાય કરો તમે ભૂદરા મારી, રાખો બાનાની લાજ-આકૃત થકી. સત્ય શરણુ પ્રભુ તારું ગ્રહું છે, કરશો ભક્તવું કાજ-આકૃત થકી.

આમ સ્તુતિ કરી, જે પથરા પર પોતે બેઠા હતા, તે પથરાને ધક્કો માર્યો: એટલે તે પાણી પર તરતો તરતો ચાલ્યો જાય છે, શરીર પર જળનાં તુંબડાં ભરી ભરી રેડતા જાય છે, અને હૃદયમાં પ્રભુને પણ યાદ કરે છે.

ત્રીકમ સાહેબ (મરાઠી સાખી)

સારંગપાણી સહાય કીધી, નિર્ભય કીધો દાસ,
કૃપા કરીને દાસ ઉગાર્યા, અંતર છે બહુ આશ
પ્રેમે શિષ નામું-આપ-ચરણમાં દુઃખ વામું-પ્રેમ શય.

હે જગન્નિયંતા, પરમ દયાલુ પરમાત્મા ! આપને વારંવાર નમસ્કાર છે. આમ કહી મધ્ય વાવે પથરા પર બેઠા સ્નાન કરતા જાય છે. આવો આશ્ચર્યકારક બનાવ જોઈ સર્વે વિસ્મય પામ્યા અને નમન કરવા લાગ્યા.

(રાગ બનજરો)

ભુલ્યા ભુલ્યા અમે મહારાજ, કરો ક્ષમા ગરીબને આજ,
અજ્ઞાન હૃદયમાં આપ્યું, જેથી કાંઈ અમે નવ જાણ્યું,
દેખી થાય દીક્ષમાં દાઝ, કરો ક્ષમા ગરીબને આજ,
હવે દાસ આપનો થાઉં, મન માહો ધણો મુંઝાઉં,
કહેતાં આવે છે ધણી લાજ, કરો ક્ષમા ગરીબને આજ.
ધન્ય ધન્ય રામના દાસ, બેઠા છોડી જગની આશ,
કર્યો બ્રહ્મજ્ઞાનનો સાજ, કરો ક્ષમા ગરીબને આજ.
અમે બૂલ અતીશય કીધી, નવ જાણી આપની સિદ્ધિ,
તમે ખરા રૂપ જોગીરાજ, કરો ક્ષમા ગરીબને આજ,

નમન કરી, માફી માગી, ચરણમાં પડ્યા. ત્યારે ત્રીકમ સાહેબ કહેવા લાગ્યા કે હે બાપડો ! ગુરૂચરણ ગ્રહણ કરો ને ભક્તિ કરો.

રાગ : સોરઠ (ઉર પામે છે પરિતાપ)

સાધુ ગુરૂ તણો મહીમાય, સરવે ને કહું રે—ટેક
ગુરૂપાએ કાર્ય સુધરશે, ત્રિવિધિ તાપથી સહેજ ઉગરશે,
આમ ધારીને સ્મરણ કરો ગુરૂદેવનું રે—સાધુ ગુરૂ તણો મહીમાય.
બલે આકાશ પાતાલે જાઓ, મલશે નહીં સદગુરૂ વિષ્ણુ દહાવો,
એક ચિત્તેથી બજો શ્રી ભગવાનને રે—સાધુ ગુરૂ તણો મહીમાય.
સંતસમાગમથી ગુરૂ ભેટે, ભૂધર નહીં રહે તેથી છેટે,
ભવસાગરથી તરી ઉતરવા ચિત્ત ધરો રે, સાધુ ગુરૂ તણો મહીમાય.

સંતો ! ગુરૂપા વડે જે કાર્ય કરવું તે કાંઈ પણ દુર્લભ નથી, એ નક્કી મમજવું. આમ કહી સવે સંતોને જય સતગુરૂ સાહેબ કહી, ત્યાંથી ઉઠી ચાલવાનું કયું. ત્યારે પેલા સાધુઓ હાથ જોડી વિનયથી કહેવા લાગ્યા : મહારાજ ! ધન્ય ધડી, ધન્ય ભાગ્ય, જે આ મહાત્માના દર્શનનો અમને લાભ મળ્યો. માટે કૃપા કરી. દાસોપર દયા લાવી આજનો દિવસ આંહી રોકાઈ અમોને સંતોષ પમાડો તો સારું.

ત્રીકમ સાહેબ—સાધુઓ ! હવે તમો રોકાવાનો જરા પણ આગ્રહ કરશો નહીં અને હું રોકાઈશ પણ નહીં.

સાધુઓ વળી ફરી અતિ આગ્રહ કરી રોકાવા માટે કહેવા લાગ્યા; તો પણ તેમની ઈચ્છા થઈ નહીં, અને ચાલવા લાગ્યા.

ત્રીકમ સાહેબ—સાધુઓ ! તમોએ મારી પરીક્ષા કરી. તેને માટે તો ઠીક જ કે ગુરૂ મહારાજને મારી ટેક રાખી. પણ હવે પછી કોઈ સાધુ પુરૂષની આવી રીતે પરીક્ષા કરશો નહીં: હવે તમને વધારે કહેવા ચાહતો નથી. પણ આજથી આ ગામનું અન્નપાણી મારે હરામ છે. કોઈ વખત પણ ગ્રહણ કરીશ નહીં. આ શબ્દો સાંભળી સર્વે સ્તબ્ધ થઈ ગયા અને ક્ષમા કરો, ક્ષમા કરો આમ બોલવા લાગ્યા.

ત્રીકમ સાહેબ— (રાગ સીયાનો કનરો)

કરી પરીક્ષા સાધુની આજે, પ્રતિજ્ઞા કરવી પડી તેને કાળે—ટેક.
આ રે સ્થળે મારે અજ ન લેવું, હવે રહેવું મને યોગ્ય ન લાગે—કરી પરીક્ષા.

અજ્ઞાનતાથી કાંઈ ઉરમાં ન લીધું, આ કાર્ય સાધુને કરવું ન જાણે—કરી-
આજ પછી આવું કામ ન કરશો, સાહસથી પ્રભુ રહે છે નારાજ—કામ

આમ કહી ત્યાંથી ચાલવા લાગ્યા અને સાધુઓ આવી ફરી
જૂલ ન કરવા માટે નમન કરી ક્ષમા માગવા લાગ્યા અને કહેવા લાગ્યા:

સાધુઓ.

[રાગ ઉપરનો]

આપ શિષ્યામણુ છે સુખદાઇ, કરી પરીક્ષા થયા દુઃખદાઇ—આપ-
હવે કંઈ આવી જૂલ ન કરશું, ચેતીને ચાલશું હમેશાં લાઇ—આપ-
સંતસમાગમથી સુખ પામ્યા, દીલમાં દુઃખ પ્રતિજ્ઞાનું થાય—આપ-
ફરી દરશન ગુરૂ આપશો ક્યારે? રાખશો રહેમ રહો દીલમાં—આપ-

એ પ્રમાણે નમ્રતાથી કહી સહુ સહુને સ્થળે ગયા.

ત્રીકમ માહેજ પોતાના શિષ્યો સહીત ત્યાંથી સિધમાં જનમામદ
નામનો ટાંડો કરી એક શહેર છે તે વિષે આવ્યા. ત્યાં કને એક
ચમારને ત્યાં તેમને ઉતારો રાખવાનો હતો. દૈવચ્છાએ કરી ત્યાંજ
તે ચમારનો છોકરો મરણ પામ્યો હતો અને તેનાં માતૃપિતા
કદપાંત કરતાં હતાં.

(રાગ લલિત)

અરર ઇશ્વરા! શું હવે કરું, દુઃખ સમુદ્રમાં હું કુખી મરું,
પુત્ર વિયોગથી પ્રાણુ જાય રે, હૃદય કમ્પે ને દુઃખ થાય છે;
સુખ ટળી હવે દુઃખ થયું અતિ, શું થશે હવે કાંઈ સુઝતું નથી,
છોડીને પુત્ર તું ચાલતો ચલ્યો, રઝળતાં મૂકી અમને ક્યાં ગયો;
આવી નવી દયા લેશ માત્ર રે, અરર ઇશ્વરા હાય હાય રે.

આમ કદપાંત કરે છે, તેવામાં દૈવચ્છાએ ગુરૂમહારાજની
પથરામણી થવાનું સાંભળ્યું. સાંભળતાંની વાર જન્મે માણસોએ
વિચાર કર્યો કે વાહ! ધન્ય પ્રભુ! આજનો દહાડો સફળ થયો
અને ભાગ્યોદય પણ ખૂલ્યું. આવો જોતો સમય ક્યાંથી મળે? પ્રભુ
તારી ગતિ ન્યારી છે. ગુરૂચરણમાં પાશું એટલે તે પુત્ર પણ
સજીવન થશે. અવી આશા રાખી રૂદન કરતા બંધ થયા અને
પુત્રને સરખો સુવાડી તેના અંગ પર વસ્ત્ર ઓઢાડી ઢાંકી દીધો.

ઘોડી વારે ત્રીકમ સાહેબને સામેથી આવતા જોઈ તેઓ ધણો હર્ષ પામ્યાં અને પાસે જઈ વિનયથી નમન કરી ગુરૂની ધરની અંદર પધરામણી કરી ને સારા બીજાના પર આસન કરી બેસાયાં. ઘોડીવાર આરામ કર્યા પછી ગુરૂ ત્રીકમ સાહેબ તથા શિષ્યો નદી કિનારે સ્નાન કરવા માટે ગયા. હવે પાછળથી પેલા ચમારે શું કયું કે જ્યાં મરેલો પુત્ર સૂતાઓ હતો ત્યાંથી ઉપાડી લઈ જ્યાં ત્રીકમ સાહેબનું કરી રાખેલું બીજાનું હૃદય તે બીજાના પર સુવાડ્યો અને તે પર વસ્ત્ર ઢાંકી દીધું.

ત્રીકમ સાહેબ બહારથી સ્નાન કરી આવ્યા અને પોતાના બીજાના પાસે ગયા. જૂએ છે તો પુત્ર સુતેલો જોવામાં આવ્યો. ઉપરથી વસ્ત્ર ઉતાર્યું તો મરણ પામેલો દીડો. મનમાં વિચાર કરી કહેવા લાગ્યા: વાહ પ્રભુ ! તારી ગતિ ન્યારી છે. પોતાના સ્વાર્થ માટે આ ચમારે કાંઈ પણ વિચાર ન કરતાં સાધુની પથારી પર મુડદને સુવારી મુક્યું ! વાહ પ્રભુ ! તારી લીલા અપાર છે. શું કરવું તે કાંઈ નહીં સજ્જતાં ધર્મવરસ્મરણ કરીને સ્તુતિ કરવા લાગ્યા.

(રાગ બિલાસ)

શુદ્ધિ ન પોંચે પ્રભુ હું ગયો હારી,

માયા તમારીને લ્યો હવે વારી-શુદ્ધિ. ટેક.

બાલક તારાની સંભાળ લેજે,

વિશ્વાસ તારો પ્રભુ સદ્શુદ્ધિ દેજે,

કલંકિત નહીં કરો હે દયાસિંધુ.

ગુન્હા સામું નહીં જોતાં માફી કર મોરારી-શુદ્ધિ.

આવ્યો શરણ તારે વાલા, શ્રદ્ધ સામું જોજે,

ટેક પ્રભુ મારી રાખો જાઉં તમ પર વારી-શુદ્ધિ.

મીરાંબાઈ તારી લીધાં, અંતરે શમાવી દીધાં,

નોધારા ઓધાર હરિ, લેજે તું ઉગારી-શુદ્ધિ.

એ રીતે પ્રભુનું બજન કરી, પુત્રના મુખ પર હાથ ફેરવી,
કહ્યું કે બેટા ! ઉક.

પુત્ર ઉઠ્યો. ઉઠતાની સાથે જ મુસ્તક નમાવી ગુરૂના ચરણમાં પડ્યો. ગુરૂએ સારી આશીર્વાદ આપી કહ્યું કે બેટા ! તારાં માતાપિતા પાસે જ. તેઓ તારી રાહ જોઈ રહ્યાં છે. ગુરૂની આજ્ઞા થતાં પુત્ર હસ્તે મુખે માતાપિતા પાસે ગયો. પુત્રને દેખી તેનાં માતાપિતા ધણું રાજી થયાં અને સર્વે ગુરૂ પાસે આવી વારંવાર નમસ્કાર કરવા લાગ્યા.

(રાગ : આશાગોડી)

અમને કૃતારથ કીધાં, દરશન આપી અમને કૃતારથ કીધાં,
ભવસાગરમાં છુડ્યાં હતાં ગુરૂ, પાર ઉતારી તમે લીધાં—દરશન આપી.
આશ અંતીશે અંતર જમી, અખુટ દ્રવ્ય અમને દીધાં—દરશન આપી.
આપ હૃદયથી અલગ ન કરશો, રાખશો નહીં અંતર જુદાં—દરશન આપી.
રત્ન રાંકતું રોળાઈ મયુંતું, જીવિત દાન તમે દીધાં—દરશન આપી.

મહારાજ ! અમારું સ્વસ્વ ગયું હતું. અમારાં સદ્ભાગ્યે આપ મહાત્માનાં દરશનથી સર્વ સાડું થયું. ધન્ય ગુરૂ !

ત્રીકમ સાહેબ—અરે અવિચારી અજ્ઞાનો ! તમને કાંઈ વિચાર ન થયો કે મુએલા પુત્રને સાધુનાં બીજાનામાં સુવાડ્યો ? તમારા સ્વાર્થ માટે આવું અઘટિત કર્મ ! ધિક્કાર છે તમને ! જાઓ :

એમ કહી તુરત ત્યાંથી ઉભા થઈ ચાલવા લાગ્યા. ચમાર તથા તેની સ્ત્રી સ્તબ્ધ થઈ ગયાં. પોતાની કરેલી ભુલનો પસ્તાવો કરવા લાગ્યાં. મહારાજના પગમાં પડી આજીજી સાથે ક્ષમા માગવા લાગ્યાં.

ત્રીકમ સાહેબ—ભાઈ ! હવે બોલશો નહીં. હું મારા ગુરૂની પ્રતિજ્ઞા કરી કહું છું કે આ ગામનું અન્નપાણી મને કામનું નથી. સાંભળો :

(રાગ : ક્ષત્રીકલકંઠ)

હવે આંહી કને નથી રહેનાર, સર્વે જનોને સાચું કહું રે;
લાગ્યો પ્રભુના ચરણથી પ્યારે, સર્વે જનોને સાચું કહું રે;
મળી ગુરૂ તણી આજ્ઞા મને આજ, સર્વે જનોને સાચું કહું રે;
હવે રહેવાથી બચું સર્વે કાજ, સર્વે જનોને સાચું કહું રે;
કુડી સંસારની આજી કહેવાય, સર્વે જનોને સાચું કહું રે;
તેને તજ્યા વિના સુખ નહીં થાય, સર્વે જનોને સાચું કહું રે;

દુષ્ટ કર્મ કરી કરે, પુરી હામ, સર્વે જનોને સાચું કહું રે;
હવે, અન્નપાણી અહીંનું હરામ, સર્વે જનોને સાચું કહું રે;
છોડી હઠ સર્વે જાઓ તમ ધામ, સર્વે જનોને સાચું કહું રે;
અમે ભજવાના ભાવ ધરી રામ, સર્વે જનોને સાચું કહું રે.

એમ કહી ત્યાંથી ચાલતા થયા. પાછળ સર્વે લોકોએ મળી ત્યાં એક દેરી કરાવી. તે દેરી પર લીમડો છે અને હજી તે જાણવા માટે કાયમ છે.

ત્રીકમ સાહેબ તથા શિષ્યો ત્યાંથી નીસરી કાશીપુરીને વિષે આવ્યા. ત્યાં કાશીવિશ્વનાથનું મોટું ધામ છે અને જગપાવની માતૃ ગંગાજી ત્યાં શોભાયમાન થઈ રહ્યાં છે. ત્યાં જઈ ભોજાનાથ શિવજી તથા જગતમાતા ગંગાજીને નમસ્કાર કરી, સ્તુતિ કરવા લાગ્યા.

શિવજીની સ્તુતિ

(રાગ : જોગેંદ્રપણું શિવજી તમારું મેં જાણ્યું)

સત્ય સ્વરૂપ શિવજી, જોગી કહેવાઓ છો;
કરો છો કલ્યાણ ભોજા, અતિ ઉમંગધારી છો—સત્ય. ૧
ભાંગ ધતુરો પાસે, મણિધર મુગટ માથે;
દયાળુ પુરા છો શિવજી, ગુણના છો ગાથા—સત્ય. ૨
વંડા ને પુત્ર ભોજા, ફોને કાયા માયા;
મનોરથ પુરો સૌનાં, સરવે તારી માયા—સત્ય. ૩
શરણે આત્માને ભોજા, થાઓ સાલકારી;
કેવાઓ છો કૈલાસપ્રતિ, ભોજા ત્રિપુરાસી—સત્ય. ૪

એમ ઉપર પ્રમાણે ભોજાનાથની સ્તુતિ કરી. પછી જુગપાવની માતૃ ગંગાજીની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા :

રાગ : કલ્યાણ (અમાપ શક્તિ ધારનાર)

ગાંધએ માતૃ ગુણનું જ્ઞાન, પ્રીતે કરીએ જળનું પાન—ગાંધએ.
પાપીઓ આવે છે પાસ, તેની પણ્ય પુરે છે આશ;
કુમતિ કાપી આપો જ્ઞાન પ્રીતે કરીએ જળનું પાન—ગાંધએ.
દાસ કારણ અગ્યાં ધામ, ગુણ મદા રહ્યા ગવાઈ,
પૃથ્વી પર પામ્યાં બહુ માન, પ્રીતે કરીએ જળનું પાન—ગાંધએ.

મહીમા માતૃ છે અપાર, વર્ણન કરતાં લાગે વાર;
જભે છે સૌ ગુણવાન, પ્રીતે કરીએ જળનું પાન—ગાંધીએ.
શિવ જટાની માંય સમાધ, સમરપુત્ર લાભ્યા આંહી;
વસુદેવને આપ્યો તન, પ્રીતે કરીએ જળનું પાન—ગાંધીએ.

એ પ્રમાણે જગતજનુની માતૃ ગંગાજની સ્તુતિ કરીને ઘાટ.
ઉપરે સ્નાન કરવા માટે ગયા. ત્યાં કને ગંગાગેર એટલે યજ્ઞમાન.
વૃત્તિવાળા બ્રાહ્મણો ઉભા છે. તેમણે ત્રીકમ સાહેબને પૂછ્યું : હે
ભાઈઓ ! તમે કાણ છો ?

ત્રીકમસાહેબ—મહારાજ ! અમે ચમારના સાધુઓ છીએ.

બ્રાહ્મણો—સાધુઓ ! તમે આંહીથી છેટા જાઓ. તમને કાંઈ
વિચાર નથી કે આંહી બ્રાહ્મણો બેઠા છે ત્યાં સીધા ચાલ્યા આવો
છો ! ઠીક થયું કે પૂછ્યું. નહિતર અભડાત. ભાઈ ! તમારે માટે
નાવનો ઘાટ જુદો છે. માટે ત્યાં જાઓ અને સ્નાન કરો.

ત્રીકમ સાહેબ—મહારાજ ! સાંભળો :

ઢેઢ રાજ, ઢેઢ પરજ, ઢેઢ બ્રાહ્મણ, વાણીઆ,
અમે તો અલંગી ફકીર, સતગુરુએ અમને જણીઆ.

વળી મહારાજ ! ગંગાજ જેને જગતજનુની કહેવાય, તેમાં
જાતિભેદ હોતો નથી. વળી પાપીને પવિત્ર કરનારી પતીતપાવની
ગંગાજ તેનામાં અપવિત્રતા હોતી નથી. માટે તમે સંશય મુકી છો
ને સાધુઓને સ્નાન કરી પવિત્ર થવા છો. આવાં વચનો સાધુઓનાં
મેઢાનાં સાંભળી બ્રાહ્મણો અતિ ક્રોધાચ્છાન થયા અને કહેવા લાગ્યા :

બ્રાહ્મણો— (રાગ : ક્ષત્રી કલકંઠ)

હટો હટો આંહીથી ચાઓ દૂર હડાપણ કામ નહીં આવે રે;
કરી બકવાદ ગૂમાવો છો નુર, હડાપણ કામ નહીં આવે રે.
કહેવું માન્ય કરી અહીંથી નાશી જાઓ, હડાપણ કામ નહીં આવે રે;
નહીંતર જીતાઓ તણો માર ખાંચા, હડાપણ કામ નહીં આવે રે.
જેથો જેથો તારો વિદ્વાનો ડોળ, હડાપણ કામ નહીં આવે રે;
ધણું કરશે તો ઉતરશે ખોળ, હડાપણ કામ નહીં આવે રે.

ત્રીકમ—શુદેવો ! શાન્ત થાઓ. તમારી એવી મરજી છે, તો આ ચાલ્યા. એમ કહી તેઓ જાય છે.

ત્રીકમ સાહેબે ત્યાંથી ચાલી ચમાર લોકોને ત્યાં જઈ ઉતારેા કર્યો. સાધુ અવગ્રા થયાનું જાણી માતુ ગંગાજી કાપાયમાન થતાં, વહેતો પ્રવાહ બંધ થયો. આ ચમત્કાર જોઈ બ્રાહ્મણો મુંઝાયા અને કહેવા લાગ્યા કે ભાઈઓ ! માનો યા ન માનો પણ હા સાધુ-ઓની અવગ્રા કરવાનું આ ફળ છે. માટે ચાલો, તેમની પાસે જઈએ. રસ્તે ચાલતાં એક વિદ્વાન કહેવા લાગ્યા કે પ્રથમ પણ રોહીદાસ કરીને ભક્ત થઈ ગયા છે. સાંભળો :

કૃષ્ણાંત

એક પ્રજુના ભક્ત તત્ત્વજ્ઞાની રોહીદાસ પણ ચમાર જ્ઞાતીમાં જ જન્મ્યા હતા, જેનું નામ સર્વે ઠેકાણે પ્રસિદ્ધ છે. એક વખતે રાજ્યનો માનીતો પટેલ રોહીદાસ ભક્ત પાસે ગયો ને કરગરીને કહેવા લાગ્યો કે મહારાજ ! મારા પર દયા કરી કાંઈ પ્રજુભક્તિનું સાધન આપો તો સાફ. ભક્તે પટેલનાં વચન સાંભળીને પાસે એક પાણીનું કુંડું ભરેલું હતું. તેમાંથી એક બોળો ભરી, પટેલ પાસે આવીને કહ્યું કે પ્રજુનું મુખથી સ્મરણ કરી પી જ. એટલે તારા અંતરગ્રસ્ત ખુદી જશે ને આ જળને તું ગંગાજળ સમાન સમજજે. પટેલે હાથમાં પાણી તો લીધું. પણ ફરી વિચાર થયો કે ચમારના કુંડાનું પાણી પીવું તે બોલું ગણાય. આમ ધારી પાણી પીવાનો ડોળ કરીને હથેલી પરથી નીચે ઉતારી નાંખ્યું. પટેલ ત્યાંથી રામરામ કરી ચાલી નીકળ્યો. ઘેર જઈ કપડાં ઉતારી સ્નાન કરી બીજાં પહેર્યાં અને ઉતારેલ કપડાં ધોઈ સાફ કરવા પોતાના પુત્રની સ્ત્રીને આપ્યાં. બાપ તે કપડાં લઈ જઈ સાફ કરવા લાગી. સ્વચ્છ તો થયું પણ પેલા ચમારના કુંડાના પાણીનો ડાખ ઉપર પડેલ તે ગયો નહીં. બાપ પોતે હુશિયાર હોવાથી મનમાં વિચાર કરવા લાગી કે મારા સસરાના કહેવા પ્રમાણે ડાખ નીસરી સાફ થયું નહીં. ત્યારે તે બાપ બોલાથી ચુસવા લાગી. બે ત્રણ વખત બરાબર ડાખને ચુસ્યો એટલે તેનો સ્પર્શ હૃદયની અંદર થતાં ત્રણલોકનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું. તુરત

તે પોતાના સસરા પાસે જાવી જામે કહેવા લાગી કે ભક્તની આપેલ પ્રસાદનો અનાદર કરી કપટ કયું તે મોટી ભૂલ કરી. પટેલ વિચાર કરે છે કે જે કપટ કયું તેની માશ સિવાય કોઈને ખબર નથી. તો આ ખબર વહુને કોણે આપ્યા હશે ?

પટેલ કહે : આ ખબર તમને કોણે આપ્યા ?

પુત્રવધુ કહે : તમેજી આપેલ કપડા પરનો ડાંધ ધણું કરીને ઘોષ સાફ કરતાં તે ગયો નહોતો. તેથી તેની ચુખી મોઢા થકી કરતાં તે ડાંધનો સ્પર્શ હૃદયની અંદર ગયો અને જતાંની સાથે જ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું અને હકીકત તમોને કહી. તે પરથી પેલો પટેલ તરત જ ઉઠ્યો અને ભક્ત પાસે ગયો. ત્યાં જઈ કહેવા લાગ્યો કે મહારાજ ! ફરી પ્રસાદી આપો.

ભક્ત-ભાઈ ! સમય ગયો. હવે ફરી મળે નહિ. જાઓ. પ્રભુ ભક્તિ કરો.

પટેલ ત્યાંથી વીલે મોઢે ઘેર આવ્યો અને ધણો પરતાવા લાગ્યો. માટે હે ભાઈજી (બાલજી) ! ભક્તાધીન ભૂધરો છે, એમ સમજી તેવા સાધુઓની અવગણ કરવી નહોતી.

પછી તેઓ સાધુની તપાસ કરતાં ચમારવાસમાં જ્યાં તેમનો ઉતારો હતો ત્યાં આવ્યા. જૂએ છે. તો ભજનધુન લાગી રહી છે. જરાવાર અન્ત મનથી ઉભા રહી સાધુ પ્રત્યે કહેવા લાગ્યા : મહારાજ ! તમે ઘાટ પર સ્નાન કરવા આવ્યા, પણ અમોએ અજ્ઞાનતાથી સ્નાન કરવા નહોતો આપતાં અવગણ કરી, જેને લઈ માત્ર ગંગાજીનો ક્રોધ થયો અને તે થોડીવારમાં અદસ્ય થયાં. માટે આપ ત્યાં ચાલો અને અમારો થયેલ અપરાધ ક્ષમા કરો.

(રાગ : ભજન-બીમરી કાન સુધારે)

ભુલ અમારી સુધારો, સાધુજન ભુલ અમારી સુધારો રે-ટેકે.
સાચા સાધુ ભક્ત શિરોમણી ભક્તિના ભંડાર રે,
જગતજનુનીએ કોપજ કીધો, થયાં અદસ્ય તતકાલ રે-ભુલ
સુખ રૂપે તમે અમ સર્મે આવો, માતૃશ્રી અમ મમ્મ રે,
આમ પ્રગટ ને પુરે આશ, થાયે લીલા લહેર રે-ભુલ અમારી.

પવિત્ર આવું ધામ નહીં કોઇ, મનુષ્ય સધળાં સુંઝાય રે,
મહેર કરી મહારાજ પધારો, માતૃ પ્રગટ ત્યાં થાય રે-ભુલ અમારી.

ત્રીકમ—હે ભુદેવો ! આ શું કહો છો ? અમે તો આપના
ચરણની રજ; કૃષ્ણ કૃષ્ણ કહો. તે સામર્થ્યવાન અને સર્વબોધક
છે. માટે તે જનનિર્થતા પ્રભુત્વ સ્મરણ કરો કે જેથી કરી
સૌ સાચું થશે. અમારાથી શું બને ?

પ્રાદક્ષિણ—મહારાજ ! આપનાં મુખનાં મીઠાં વચનો સાંભળતાં
જણાય છે કે આપ કોઇ મહાત્મા જેવા યોગી પુરુષ છો. માટે દયા
લાવી આપ ત્યાં પધારો, એટલે જમારા મનની ચંકા પણ દૂર થાય.

સાચું, ત્યારે ચાલો. આમ કહી સર્વે ત્યાંથી પ્રભુ ગુણ ગાતા ગાતા
ગંગાજીના કીનારા પર આવ્યા અને ત્યાં જીગપાવની માતૃ ગંગાજીની
સ્તુતિ કરવા લાગ્યા.

ત્રીકમ—રાગ લાવણી (હાથ ચક્ર ત્રિશળ બિરાજે)

પ્રેમ ધરીને પાય જ લાગું, દુખ દરજે આ દાસ તણા,
દો કર જોડી વિનવું માતૃ, ગુણ તારા મુખ ગાઉં ધણા.
મહેર કરીને મુજ પર દેવી, પ્રગટ થાઓ પરસન ચંદને,
દરશન આપી દુઃખ નિવારો, પવિત્ર પૃથ્વી પર રહીને.
દૂર દેશથી આવ્યો આંહી, અંતર આશા બહુ જામી,
છુટી ધારા ને પ્રવાહ ચાલીગ્રો, સર્વ રહ્યા મુક્તક નામી.

એમ સ્મરણ કરતાંની સાથે ધુધવાટ કરતો ગંગાજીના જળનો
પ્રવાહ નીકળ્યો તે જોઇ સર્વે ખુશ થયા અને ગુણગાન કરી સ્નાન
કરવા લાગ્યા. સાથે જય ગંગામૈયા એવા ઉચ્ચાર કરવા લાગ્યા.

ત્રીકમ સાહેબ તથા તેના શિષ્યો ત્યાંથી ચાલી તીર્થાટન કરતાં
કરતાં કચ્છમાં આવ્યા. ગામ કબરાઇ-પાંકડસર નજીક પહોંચ્યા
ત્યારે તે ગામના તલાવ ઉપર ઉદાસી બાવા ગરીબદાસની જગ્યા
હતી ત્યાં ગયા. અન્યોઅન્ય નમસ્કાર કરી કહેવા લાગ્યા :

બો— રાગ માઠ (શું ગરૂડ તણું લીધું)

ધન્ય બાગ્યોદય મારું આજરે, મને સાચા મળ્યા ગુરુરાજ-દેક
ધન્ય દિવસથી રાહ જોવું છું મહાત્મા મળ્યા મને આજ,
સંત સમાગમ કરશું પ્રીતે સરશે આ દેહના કાજ રે-મને

જાંઘળી મારી થઇ મુખીઆરી. થાતાં સંત સમાજ
નયન ઠરે છે નજરે જોતાં, પુર્વ તણી ખાંધું પાજ રે-મને-

ત્રીકમ— [રાગ ઉપરનો)

તમે સાચા છો જ્ઞાની રાજ રે, આંહિ માયા ન કરશે બાધ,
સાચા સાધુને સંત ગમે છે, પુર્વની થાય પીછાન,
કાયાનાં કલ્યાણ કરવા માટે, રહેવું સદા ગુણતાન રે—આંહીં
અદ્ભુત રચના જોગીઓ ફરી, પ્રજાના ધરથી પાસ,
ત્રીકમ તારણહાર છે વાલો, રાખો સદા વિશ્વાસ રે—આંહીં

એમ અરસપરસ બોધની વાતો કરી, જ્ઞાતિ ભઇ, થોડીવાર
પછી ત્યાંથી ચાલવા પ્રયાણ કર્યું.

ગીતિ

ગુરૂ શિષ્ય રહી સાથે, આપી બોધ ને કીધું દેશાટન,
અનેક પરચા આપ્યા, રહ્યું નામ ને દૂર થયાં વિધન

ત્યાંથી ચાલી ગામ ચિત્રોડ મધ્યે જ્યાં પોતાનો આશ્રમ છે ત્યાં
આબ્યા અને પોતાના શિષ્યો તથા બીજા સત્સંગીઓને ઉપદેશ કરી
કહેવા લાગ્યા :

ત્રીકમ—રાગ ભજન (ગુરૂજી આબ્યા છે જુઠો જમાન)

સંતો સુણોને કહું એક વાત, અંતર માંહી ધરજો રે,
તમે લેજોને ગુરૂનું શરણુ, ભવસાગરથી તરજો રે—સંતો
ગુરૂ જ્ઞાનેથી મલશે ગોવિન્દ, ભવનો ભય ભાંજે રે,
થશે આપોઆપ પિછાન, આતમ જ્ઞાન જાગે રે—સંતો
સંતો જ્ઞાનમાં બેસી જોવો વાટ, હંસો ત્યાં નિત બેસે રે,
'સોહમ' શબ્દ કરોને અખંડ, કામ ને ક્રોધ મેલે રે—સંતો.
આ તો દેહ તણો આબ્યા હવે અંત, ગુરૂ શરણુમાં જાવું રે,
કરજો આત્માની રે ઝોળખાણુ, શબ્દ એવા કાવું રે—સંતો.

હે શિષ્યો તથા સંતો ! હવે આ દેહનો અંત આબ્યા છે. ગુરૂ
શરણુમાં તુરત વાસ થવાનો છે. એટલે તમને બોધના બે બોલ
છેલ્લા કહું છું તે તમે સાંભળો:

(મરાઠી સાખી)

અનેક યોની રખડી આવ્યો, પાખ્યો મનુષ્યાદેહ,
તેમાં હવે તું ભુલીશ મા ને, કળે ગુરૂથી સ્નેહ,
રાખો શ્વત્તમાં મન, હરનિશ બળે સચિદાનંદ—રાખો શ્વત્તમાં મન.

સાધુઓ ! ચોરાસી લાખ યોની ફરીતે અમૃત્ય મનુષ્યાદેહ મળ્યો છે. માટે રત્ન રાખમાં રાજવા જેવું કદિ કરશે નહીં. પરમ-પદની પ્રાપ્તિ માટે ભક્તિ સાથે આત્મજ્ઞાન મેળવવાને પ્રયત્ન હમેશાં કરતા રહેવું. તત્ત્વવેના ગુરૂ પાસેથી બોધ ગ્રહણ કરી નિજ સ્વરૂપને ઓળખવું ને નિજ સ્વરૂપ ઓળખવા માટે દેહનું શોધન કરવું. તે ગુરૂ સિવાય બીજી શકે નહીં. માટે ગુરૂને શરણે જવું. હમેશાં આત્મા પાળવી. નિંદા કે અવગણ કરશે તો નરકના અધિકારી થશે. પ્રથમ પશુ કાગલુપંડળએ ગુરૂની અવગણ કરી તેનું બચકર કળ આવ્યું. આમ મહાત્મા તુલસીદાસજીએ રામાયણમાં પશુ જાણાવેલ છે.

સાધુઓ—મહારાજ ! ત્યારે કૃપા કરી તુલસીદાસજીએ રામાયણમાં કાગલુપંડળ સંબંધી જાણાવેલો વૃતાંત અમને કહી સંભળાવો તો સારું.

ત્રીકમ સાહેબ—ભાઈઓ ! ત્યારે સાંભળો :

(રાગ ચાપાધ)

અવધપુરી નામે સુંદાર ગઃમ, ત્યાં છે સારંગપાણીનું ધામ,
તહાં જે જનમ ધરે નરનારી, તેને લેશે શ્રી. રઘુવીર તારી,
અમીત મહીમા વર્ણન નવ થાય. શિવ બ્રહ્માદિ મુખે ગુણ ગાય.
તહાં શુદ્ધ જાતિમાં શિવભક્ત, લીધો જન્મ જાણે સૌ જન્મ,
કાગલુપંડ થયા જન્મ બીજે, તેહ વૃતાંત કહેતાં પ્રભુ રીઝે.
પહેલે શુદ્ધમાં જનમ્યા આપ, કાષ્ટ કહે વિષ્ણુ તો થાય તાપ,
શિવની સેવા કરે રૂડી રીત, વિષ્ણુ શિવમાં રાખે બહુ ભીત.
સાધુ સમાગમ થયો બહુવાર, સમજ્યાં ખરા પશુ મડયો નહીં કાળ,
એમ વખત વીત્યો ધણો જ્યારે, શિવ ભક્ત ગુરૂ મળ્યા ત્યારે.
ગુરૂ છે જ્ઞાન તથા બંડાર, આપ્યો શિવ ભક્તિનો સાર.

અદૈત ભાવથી કહ્યું સંમંજવી, શિવ વિષ્ણુ એક કરી ખતાવી.
ગુરનાં વચન થકી નવ જાણે, શિવને પૂજે વિષ્ણુ દ્રોહ આણે.
એમ કરતાં વખત ચાલ્યો જાય, ખેડા દેવળમાં કરે છે પૂજાય,
એક વખત ગુરજી આવ્યા પાસે, નમન ન કરીધું ને પડીઓ ત્રાસ.
ગુર જાનીને દયાલુ જાણો, નહીં કાંઈ ખોલ્યા ને બેદ ન આપ્યો,
શિવથી સહન થયું નહીં જ્યારે, ખોલી ઉઠ્યા દેવળમાંથી ત્યારે.
રે હત્ય ભાગ્ય અધમ ગુરદ્રોહી, નહીં કાંઈ લાજ્યો રહ્યો શું મોહી,
ખીજ્યા ગુર અવજા થઈ જ્યારે, ખોલ્યા શ્રાપ દહી ધું અત્યારે.

દર્શન

પતીતપાવની સંતોને શાંતિ આપનારી સરયુ નદીને કીનારે
મહા પવિત્ર અયોધ્યા નામની નગરી શોભી રહી છે. અતિ સુખ-
દાયક પરમ કૃપાળુ એવા શ્રી રામચંદ્રજીનું ધામ દુઃખ ટાળવાવાળું
અતિ આનંદકારી છે. એ સુંદર નગરીને વિષે શુદ્ધ જાતીમાં જન્મ
ધારણુ કર્યો હતો. જન્મનું નામ કાગ લુપંડજી, તે સર્વેના જાણવામાં
જ હશે, એક વખત મહા ભયંકર એવા દુષ્કાળ પડ્યો, મનુષ્યો
અન્ન વિના પીડાવા લાગ્યા; ત્યારે કાગલુપંડજી અયોધ્યાનગરી છોડી
ચાલી નીકળ્યા. ધણેક વખત રજળી રખડી ઉજ્જેની નગરીને વિષે
પહોંચ્યા ત્યાં થોડો વખત વ્યતીત થયા બાદ વધુ સમાગમ થયો
ત્યારે વાચાળ બુદ્ધિ અને અભિમાન થયું. પોતે શંકરની સેવા કરી
છે એટલે કાંઈ વિષ્ણુનો ભક્ત હોય તેના દ્રોહ કરવા લાગ્યા.

ત્રીક્રમ—હે શિષ્યો! ઉપરના સંધળો વૃતાંત કાગલુપંડજીએ
ગરૂડજીને કથા રૂપે જ પોતે કહી સંભળાવેલ હતો તે તમોને કહું
છું. માટે સાંભળો :

કાગલુપંડજી (ગરૂડજી પ્રત્યે) તુલસી કૃતરામાયણુ : ઉત્તરકાંડ :

કાગલુપંડજી—હે ગરૂડજી ! એક વખત શિવ ઉપાસિક વિદ્રાન
ખાણણુ (વિપ્ર) મળ્યા. હું તે વિપ્રની કપટાશયથી સેવા કરવા લાગ્યો.
ખાણણુ અત્યંત નીતિમાન ને દયાલુ હતા. તેમણે મને બહારથી નમ્ર
જોઈ, પુત્ર માફક બણીવીને મહાદેવજીનો મંત્ર (પંચાક્ષર) આપ્યો
અને અનેક પ્રકારે સારો ઉપદેશ કર્યો. હું શિવાલયમાં જઈ ગુરૂએ

આપેલ મંત્રબળ કરતો હતો ખરો, પણ મારા હૃદયમાં કપટ તથા અહંકાર વિશેષ હતાં.

ઢોહા—મૈં ખલ મલ્લ સંક્લ મતિ, નીચ જાતી બસ મોહ

દ્વિજ હરીજન દેખત જસૈ, કરૈ વિષય કર દ્રોહ,

હું દુષ્ટ, પાપી ભુદ્ધિવાળો, નીચ જાતી તથા એવા અજ્ઞાનને વશ હતો. આજણ તથા કરિબકાને જોતાં વાર જ બળી જતો હતો. વિષ્ણુની સાથે વૈર કરતો હતો.

સોરઠા—ગુરૂ નિત મોહી પ્રબોધ, દુઃખીત દેખી આચરેણુ મમ,
મોહી ઉપજે અતિ ક્રોધ, દંભી હી નીતિકી ભાવધ.

ગુરૂ મને આ મોટે વારંવાર સમજાવતો હતા અને મારા આચરણને જોઈ દુઃખી રહેતા હતા. પરંતુ તેમના પર મને અત્યંત ક્રોધ ઉપજ્યો. કારણ કે પાખંડીઓને શું નીતિ સારી લાગે છે? (અર્થાત સારી લાગતી નથી)

ચોપાધ—એક બાર ગુરૂ લીન્હ છુલાધ, મોહી નીતિ બહુ ભાંતી સીખાધ
શીવ સેવા કર ફલસુત સોધ, અવીરલ ભક્તિ રામપદ હોધ.

એક સમયે ગુરૂએ મને બોલાવી અનેક પ્રકારે નીતિ શીખવી કે હે પુત્ર! મહાદેવજીની સેવાનું ફળ એ છે કે તેથી રામચંદ્રજીનાં ચરણોમાં અચળ ભક્તિ થાય છે.

રામ હો ભજહીં તાત શિવ ધાતા, નર પામર કર કેતીકે ખાતા;
જાસુ ચરણુ શિષ્ય અજ અનુરાગી: તાસુ દ્રોહ સુખ ચહસી અભાગી.

હે તાત ! મહાદેવ તથા બ્રહ્મા પણ રામચંદ્રજીનું ભજન કરે છે. તો પછી નીચ મનુષ્યને વિષે તો શું જ કહેવું? જો મનાં ચરણોમાં મહાદેવ તથા બ્રહ્મા પ્રીતિ કરે છે, તેમનાથી વિમુખ થઈ તું સુખને ચાહે છે? મોટે તું ભાગ્યહીન છે.

હર કહે હરિશેષક ગુરૂ કહેણી, સુની ખજનાય હૃદય મમ દહેણી;
અધમ જાતિ: મૈં વિદ્યા પાએ, ભયઉં વ્યથા અહીં દુઃખ પીઆએ.

હે ગરૂડજી ! એક દિવસ ગુરૂએ મહાદેવને વિષ્ણુ ભગવાનના સેવક કલા આસાંબળી મારું હૃદય બળવા લાગ્યું: જેમ જેમ

સપંને દુધ પાવાથી પરિણામે બથા રૂપ થાય છે, તેવો જ હું નીચ જાતિ વિદ્યા મેળવવાથી થયો.

માની કુટીલ કુભાચ્ય કુજાતી. ગુરૂસન દ્રોહ કરૈં દિન રાતી,
અતિ દયાલુ ગુરૂ સ્વરૂપ ન ક્રોધા, પુની પુની મોહી શીખાવ સુખોધા.

હું અભિમાની, કુટીલ, દુર્ભાગી તથા નીચ જાતી એવો થઇ ગયો
કે રાત દિવસ ગુરૂનો દ્રોહ કરવા લાગ્યો. પણ ગુરૂ તો અત્યંત કૃપા કરવા-
વાળા હતા, તેથી તેમણે જરા પણ ક્રોધ કર્યો નહીં. તેઓ તો વારંવાર
મને સારા જ્ઞાનની શિખામણ આપતા હતા.

જેહી તે નીચ બડાઇ પાવા, સો પ્રથમહી હડીતાં હીનસાવા,
ધુમ અનલ સંભવ સુન ભાઇ, તેહી બુઝાવ ધન પદવી પાઇ.

પરંતુ નીચ જેના વડે મેષ્ટતાને પામે છે, તેનો જ પ્રથમ હઠ-
પુર્વક નાશ કરે છે. હે ભાઇ ! સાંભળો : ધુમાડો અગ્નિ વડે ઉત્પન્ન
થાય છે. પરંતુ તે વાદળની પદવી મેળવી અગ્નિને બુઝાવી દે છે.

રજમગુ પરી નિરાદર રહઇ, સખકર પદ પ્રહાર નિત સહઇ,
મરૂત ઉડાવ પ્રથમ તેહી બરઇ, પુની નૃપ નયન કિરીટન્હિ પરઇ.

ધુળ માર્ગમાં બેદરકારીથી પડી રહે છે તથા તે નિત્ય સર્વના
પગની લાતને સહે છે. પણ પવનના ઉડવાથી પ્રથમ તો તે પવનમાં
જ ભરાઇ જાય છે; અને પછી રાજાઓનાં નેત્ર તથા સુકુટમાં
જઇ પડે છે.

સુનુ ખગપતિ અસ સમુગ્રી પ્રસંગા, બુધ નહીં કરહી અધમ કર સંગા;
કબિકાબિદ ગાવહી અસ નીતિ, ખલસન કલહ નહીં બલ પ્રીતિ.

હે ગરૂડ ! સાંભળો : આવો પ્રસંગ સમજી બુદ્ધિમાન નીચની
સાથે સંબંધ રાખતો નથી. કવીશ્વર તથા પંડીત એવી નીતિ કહે
છે કે દુષ્ટોની સાથે વૈર તથા પ્રીતિ બન્ને સારાં નહીં.

ઉદાસીન બહુ રહિય ગુંસાઇ, ખલપરી હરિય આનકી નાઇ,
મૈખલ હૃદય કપટ કુટીલાઇ. ગુરૂહિત કહેં ન મોહી સુહાઇ.

હે સાધુ પુરૂષ ! દુષ્ટાથી અતિ ઉદાસીન રહેવું. તેઓનો કુત-
રાનો માફક ત્યાગ કરી દેવો જોઇએ. હું એવો દુષ્ટ હૃદયનો કપટી

તથા કુટીલ હતો કે ગુરૂ જો કે હિતની વાત કહેતા, છતાં મને સારી લાગતી નહિ.

દોહા—એક બાર હર મંદિર, જપત રહેઉ શિવનામ;

ગુરૂ આપઉ અભિમાનતે, ઉઠી નહીં કીન્હ પ્રણામ !

હું એક વેળા મહાદેવજીના મંદિરમાં શિવજીનું નામ જપતો હતો. તેવામાં ગુરૂ ત્યાં આવ્યા. મેં અભિમાન લીધે ઉઠી તેમને પ્રણામ કર્યા નહીં.

સૌ દયાલુ નહીં કહેઉ કષ્ટ, હર ન રોષ લવ લેશ;

અતિ અધ ગુરૂ અપમાનતા, સહી નહી શકેઉ મહેશ

કૃપાળુ ગુરૂ તો આથી કાંઈ બોલ્યા નહીં તથા તેમના હૃદયમાં તો લેશ માત્ર ક્રોધ પણ થયો નહીં. પણ ગુરૂના નિરાદરના મહાન પાપને મહાદેવજી સહી શક્યા નહીં.

ચોપાઇ—મંદિરમાં ઝલમ નભ્યાની, રે હતભાગ્ય અધમ અભિમાની,
યદપિ તવ ગુરૂ સ્વરૂપ ન ક્રોધા, અતિ કૃપાલુ ચિત સમ્યક બોધા.

દુર્ભાગ્યવાળા નીચ ! તારા ગુરૂને જરાપણ ક્રોધ થયો નહીં. તથા તેઓ ચિત્ત વિષે અત્યંત કૃપાળુ અને મહાન જ્ઞાનવાળા છે.

તદપિ શાપ દે હાં શક તોહીં, નીતિ બિરોધ સોહાઇ ન મોહીં,
જો નહીં કરૌં દંડ ખલ તોરા, બ્રહ્મ હોઇ શ્રુતિ મારગ મોરા.

તેમ છતાં હે મૂર્ખ ! હું તને શાપ આપીશ. કારણ કે નીતિનો વિરોધ મને પસંદ નથી. અરે દુષ્ટ ! જો હું તને શિક્ષા ન કરું તો મારો વેદમાર્ગ બ્રહ્મ થઇ જાય.

જે શક ગુરૂસન ઇર્ષા કરહીં, રૌરવ નરક કલ્પશત પરહીં;
તિર્યંક ચોના પુની ધરહીં શરીરા, અયુત જન્મ ભરી પાવહી પીરા

જે મૂર્ખ ગુરૂની ઇર્ષા કરે છે, તે સૌ કલ્પો પર્યંત રૌરવ નરકમાં પડે છે. વળી તેઓ તિર્યંકચોનીમાં (પક્ષીઆદિનું) શરીર ધારણ કરી દશ હજાર જન્મ સુધી દુઃખ ભોગવે છે.

બેઠી રહેસી અજગર ધવ પાપી, સર્પ હોહું ખલમલ મતિ બ્યાપી,
મહાગિટ પર ફાટર મહં જાઇ, રહેઉ અધમ અધોગતિ પાઇ.

અરે પાપી ! તું અજગરની માફક એસી રહ્યો. ચાટે તું સર્પ થશે. અરે ખલ ! તારી બુદ્ધિમાં પાપ સમાઇ ગયું છે. હે નીચ ! કોઇ મહાન વૃક્ષની ગુફામાં તું જ તથા અધોગતિને પામી રહે.

હાહા—હાહાકાર કરીને ગુરૂ, સુની દારૂણ શિવ શાપ,
કંપિત મોહી બિલોકી અતિ, ઉર ઉપજા પરિતાપ.

મહાદેવના કઠિન શાપને સાંભળી, ગુરૂએ અત્યંત હાહાકાર કર્યો. મને અત્યંત કંપિત થયેલો જોઇ તેમના મનમાં અત્યંત સંતાપ ઉત્પન્ન થયો.

કરી દંડવત સપ્રેમ ગુરૂ, શિવસન્મુખ કર જોડી;
મિનય કરત ગદગત ગિરા, સમુઝી ધોર ગતિ મોરી,

ગુરૂજી મારી ધોર ગતિને સમજી, સ્નેહ સહીત દંડવત કરી તથા
મહાદેવની સન્મુખ હાથ જોડી, ગદગદ વાણી વડે સ્તુતિ કરવા લાગ્યા:

(છંદ ભુજંગી) ઋદ્રાષ્ટક સ્તોત્રમ્

નમામીશમીશાન નિર્વાણ રૂપમ્, વિભુવ્યાપકં બ્રહ્મવેદ સ્વરૂપમ્;
નિજંનિર્ગુણં નિર્વિકલ્પં નિરીહમ્, ત્રિદાકાશ આકાશ વાસંભજેહમ્.
નિરાકારમોકાર મૂલંતુરીયમ્, ગિરાજ્ઞાન જોતીતમીશં ગિરીશમ્;
કરાલં મહાકાલકાલં કૃપાલુમ્, ગુણાગાર સંસાર પારં નતોહમ્;
તુષારાદ્રિસંકાશ ગૌરં ગંભીરમ્, મનોભૂત કોટી પ્રભાશ્રી શરીરમ્.
સ્ફુરન્મૌલિકલ્લોલિની ચારૂ ગંગા, લસદલાલ બાલેન્દુ કઠે ભુજંગા;
અલતકુંડલં શુભ્રનેત્રં વિશાલમ્, પ્રસન્નાનનં નીલકંઠં દયાલુમ્;
મૃગાધીશચર્યાં બરં મુડમાલમ્, પ્રિયં શંકરં સર્વનાથં ભગ્નમિ.
પ્રચંડં પ્રકૃષ્ટં પ્રગલ્ભં પરેશમ્, અખંડં અજં ભાનુકોટી પ્રકાશમ્;
ત્રયી શુભનિર્મલન શુભપાણિમ્, ભજેહં ભવાનીપતિ ભાવગમ્યં.
કલાતીત કલ્યાણ કલ્પાંતકારી, સદા સજ્જનનાનંદ દાતા મુરારી;
ત્રિદાનંદ સદોહ મોહાપહારી, પ્રસીદ પ્રમીદ પ્રભો મન્મથારિ.
ન યાવત ઉમાનાથ પાદારવિંદમ્, ભજંતીહ લોક પરે વા નરાણામ્;
ન તાવત્સુખં જ્ઞાતિ સંતાપનાશ પ્રસીદ પ્રભો સર્વ ભૂતાધિવાસિન્
ન જનામિ યોગં જપં નૈવ પૂજમ્, ન તોહ સદા સર્વદા શંભુતુભયમ્;
જરા જન્મ દુઃખોદ્રતા તપ્યમાનમ્, પ્રભો યાહી આપન્તમામીશ શંભો.

હે શંકર, સ્વામી, મુક્તિ સ્વરૂપ, સમર્થ, વ્યાપક, બ્રહ્મ તથા
 વેદમૂર્તિ એવા આપને હું પ્રણામ કરું છું. જન્મરહિત, નિર્ગુણ,
 સકલ્પવિકલ્પરહિત, ચેષ્ટા રહિત, જ્ઞાન સ્વરૂપ, સદ્ગત, સ્થલ તથા
 આકાશમાં રહેવાવાળા આપને હું ભળું છું. નિરાકાર જે કારના
 રૂપ, જગત, સ્વપ્ન તથા સુષુપ્તિથી પર, વાણી તથા જ્ઞાનેન્દ્રિયોથી
 દૂર, કેલાસનિવાસી ભયંકર મહાકાળના પણ કાળ સ્વરૂપ, દયાળુ,
 ગુણોના સમુદર તથા સંસારથી પર એવા આપને હું નમસ્કાર
 કરું છું. હિમગિરિના સમાન શ્વેતવર્ણ, ગંભીર સ્વભાવવાળા, કાટી
 કામદેવ સમાન સુંદર શરીરવાળા, જટાભૂટમાં મોજાવાળી સુંદર
 ગંગાજીને ધારણ કરનારા, ભલાટ પર બાળ ચંદ્ર વડે શોભતા,
 કંઠમાં સર્પને ધારણ કરનારા, કર્ણમાં ચક્રચક્રિત કુંડલ
 પહેરેલા, શ્વેત તથા વિશાળ નેત્રવાળા, પ્રસન્ન, મુખવાળા,
 નીલકંઠ, દયાળુ, સિંહ ચર્મનાં વસ્ત્ર તથા મુંડમાળામાં
 પ્રીતિ કરવાવાળા અને દેવોના દેવ એવા કલ્યાણમૂર્તિ મહાદેવનું
 હું ભજન કરું છું. ઉગ્ર, શ્રેષ્ઠ, પ્રૌઢ, બુદ્ધિવાળા, ઇશ્વર, ખંડ રહિત,
 જન્મ રહિત કાટી સૂર્યવત્ દેદીપ્યમાન, ત્રણ પ્રકારના (દૈહિક,
 દૈવિક તથા ભૌતિક) દુઃખોના નાશક, ત્રિશળ ધારણ કરવાવાળા
 તથા ભક્તિ વડે પ્રાપ્ત થવાવાળા પાર્વતિના પતિને હું ભળું છું.

હે પ્રભો! કળાઓથી પર, કલ્યાણ તથા કલ્પના અંતને કહે-
 વાવાળા, સર્વદા સત્પુરૂષોને આનંદદાયક, ત્રિપુરાસુરના શત્રુ! આપ
 પ્રસન્ન થાઓ, પ્રસન્ન થાઓ. હે ઉમાનાથ! જ્યાં સુધી આપના
 ચરણકમળનું સ્મરણ કરવામાં નથી આવતું, ત્યાં સુધી મનુષ્યને
 આ લોક તથા પરલોકમાં સુખ શાંતિ નથી અને સંતાપનો નાશ
 થતો નથી. માટે હે સર્વે પ્રાણીઓમાં વ્યાપક પ્રભુ! આપ પ્રસન્ન
 થાઓ. હું યોગ, જપ તથા પૂજા કંઈ પણ જાણતો નથી. પણ
 હે શંકર! હું આપને સર્વદા પ્રણામ કરું છું. હે પ્રભુ! હે શંભુ!
 વારંવાર વૃદ્ધાવસ્થા તથા જન્મદુઃખ વડે સંતાપિત એવા હું
 દુઃખીની આપે સર્વદા રક્ષા કરવી,

સ્રોતઃ ઋદ્રાષ્ટક મિદં પ્રોક્તં, વિપ્રેણ હર તુષ્ટયે;
યે પઠંતિ નરા ભક્ત્યા, તેષાં શંભુઃ પ્રસીદતિ.

અર્થ-આજ્ઞાએ મહાદેવજીને પ્રસન્ન કરવા માટે આ ઋદ્રાષ્ટક
કહ્યું છે. જે નર ભક્તિથી એનું પઠન કરે છે, તે પર મહાદેવજી
પ્રસન્ન થાય છે.

હોહો

સુતી બિનતિ સર્વં શિવ દેખી બિપ્ર અનુરાગ,
પુતી મંદિર નભવાણી ભષ, હે દ્વિજ અખવર માંગું.

સર્વં મહાદેવજી વિનતી સાંભળી તથા આજ્ઞાની પ્રીતિ જોષ
પ્રસન્ન થયા તથા મંદિરમાં ફરી આકાશવાણી થઈ કે હે આજ્ઞા!
હવે વરદાન માગ :

ગુરુએ કહ્યું :

જો પ્રસન્ન પ્રભુ મોહિ પર, નાથ દીન પર નેહુ,
નિજ પદ ભક્તિ દેહુ પ્રભુ, ગુની દ્વસર પર દેહુ,

હે સ્વામીન ! જો આપ મારા પર પ્રસન્ન હો તથા દીનો પર
આપને પ્રેમ હોય તો હે નાથ ! મને આપનાં ચરણોની ભક્તિ આપો
તથા બીજું વરદાન એ આપો કે :

તવ માયાબ્ધ જીવ જડ, સંતત દ્વિરૈ ભૂક્ષાન,
તેહી પર ક્રોધ ન કરિય પ્રભુ, કૃપા સિંધુ ભગવાન.

હે કૃપાસિંધુ ભગવાન ! આપની માયાને વશ આ મૂર્ખ જીવ
નિરંતર બૂલી જઈ ક્રૂર કરે છે. હે પ્રભો ! આપે તેના પર ક્રોધ
કરવો નહીં.

શંકર દીન દયાલુ અખ, યહી પર હોહુ કૃપાલુ,
શાપાનુગ્રહ હોહી જેહી, નાથ થોરહી કાલુ,

હે દીનદયાલુ શંકર ! હવે આ મારા શિષ્ય પર એવી કૃપા કરો
કે જેથી હે નાથ થોડા જ સમયમાં આ શાપ મટી જાય

ઓપાઈ-યહી કર હોષ પરમ કન્યાના, સોષ કર હું અખ કૃપાનિધાના,
બિપ્રગીરા સૂતી પરહિત સાની, એવમસ્તુ ઇતી ભષ નભવાની.

વળી ! હે દયાસાગર તેનું અત્યંત કલ્યાણ થાય એમ કરો. બ્રાહ્મણની પરોપકારયુક્ત વાણી સાંભળી આકાશવાણી થઇ કે એવ-
મસ્તુ. (એમ થશે.)

યદપિ કીન્હ છહી દારણુ પાપા, મૈ પુની કીન્હ કોધ કરી શાપા,
તદપિ તુમહારી સાધુતા દેખી, કરી હૈં યહી પર કૃપા બિશેખી.

જો કે એણે કહણુ પાપ કર્યું છે તથા મેં પણ કોધ કરી શાપ આપી દીધો છે, તેમ છતાં તમારી સાધુતાને જોઇ એના પર અત્યંત કૃપા કરીશ.

ક્ષમાશીલ જે પર ઉપકારી, તે દ્વિજ પ્રિય મોહીં જથા ખરારી,
મોર શાપ દ્વિજ વ્યર્થ ન જામહી, જન્મસહસ્ર અવશ્ય યહ પામહી.

હે બ્રાહ્મણ ! જે ક્ષમાશીલ તથા પરોપકારી છે, તે મને રામચંદ્રજીની સમાન વહાલો છે. હે બ્રાહ્મણ ! મારો શાપ તો મિથ્યા જશે નહીં તથા હજાર જન્મ સુધી તે અવશ્ય ભોગવશે

જન્મત મરત દુઃસહ દુઃખ હોઇ, યહી કહં સ્વરૂપ ન બ્યાપિહી સોઇ,
કવન હુ જન્મ મિટી હીં નહિ જ્ઞાના, સન હુ શુદ્ર મમ બચન પ્રમાના

પરંતુ જન્મ લેવામાં તથા મરવામાં જે કહણુ દુઃખ થાય છે, તે તેને જરા પણ વ્યાપશે નહીં. વળી હે શુદ્ર ! સાંભળ, તારું જ્ઞાન કોઇ જન્મમાં જશે નહીં. આ મારું સત્ય વચન છે.

રઘુપતિ પુરી જન્મ તવ ભયજી, પુની તૈં મમ સેવા મન દયજી,
પુરી પ્રભાવ અનુગ્રહ મોરે, રામ ભક્ત ઉપજિદિ હર તોરે.

તારો જન્મ રામચંદ્રજીની પુરીમાં થશે, ત્યારે તું મારી સેવામાં મન લગાડીશ તેથી પુરીના પ્રભાવ તથા મારી કૃપાથી તારા હૃદયમાં રામચંદ્રજીની ભક્તિ ઉત્પન્ન થશે.

સતુ મમ બચન સત્ય અથ લાઇ, હરિતોસણુ વ્રત દ્વિજ સેવકાઇ;
અથ જની કરેસી હિપ્ર અપમાના, જનેસી સંત અનંત સમાના.

હે ભાઇ ! હવે મારું સત્ય વચન સાંભળઃ બ્રાહ્મણની સેવા કરવી એજ ભગવાનને પ્રસન્ન કરવાનું વ્રત છે. હવે પછી બ્રાહ્મણનો કદી અંતરાદર કરીશ નહીં તથા સંતોને ભગવાનની સમાન જાણજો.

ત્રીકમ સાહેબ :—હે શિષ્યો તથા હરિભક્તા ! આ પ્રમાણે આકાશવાણી સાંભળી કાગલપંડાએ વારંવાર ગુરને નમસ્કાર કર્યાં. માટે ઉપર કહેલા દૃષ્ટાંતનો સાર ગ્રહણ કરી ગુર અવસા કરશે નહીં.

આમ ધણીક પ્રકારે બોધ આપી, સર્વને પ્રભુભક્તિમાં જોડ્યા. ત્યાર પછી પોતાનો દેહકાળ નજીક આવ્યો જાણી શિષ્યો પ્રત્યે કહેવા લાગ્યા.

ત્રિકમ—(રાગ માલ) તમે હળવા હાલો, ચાલો ચાલો, કાશીપ્રરીના જનન

સુણો શિષ્યો મારા, ચક્ષુના તારા, ગુર શરણ હવે ચાહું.
પ્રીતેથી કીધી ભક્તિ પ્રભુની, નથી રહી કાંઈ ન્યુન,
આવરદા હવે આવી રહી છે, દેખું સબળે શન્ય રે—સુણો.
ગુર ચરણમાં મન જેંચાયું, પોંચવું તેની પાસ,
સ્થુલ મારાનો રાહપુર મધ્યે, કરજો ગુરમાં વાસ રે—સુણો.
સાધુ સંતોની સેવા કરશો, રાખશો દ્રઢ વિશ્વાસ,
સતગુર સાહે કરશે સારી, પુરશે મનની આશ રે—સુણો.
પંચભૂતનું પુતળું બનીઉં, આત્મા સરીખો છે દેવ,
આત્માને પરમાત્મા જાણી, સતગુરથી રાખો સ્નેહ રે—સુણો.
ત્રીકમ તારણહાર છે વાલો, પુરશે મનના કોડ,
બોલો સંતો પ્રેમ ધરીને, જય જય શ્રી રણછોડ રે—સુણો.

હે શિષ્યો ! હવે આ ક્ષણભંગુર દેહ આ ક્ષાંતી દુનિયાનો ત્યાગ કરી, ગુરચરણમાં વાસ કરવાનો છે. હવે સવને જય જય સીતારામ છે. પણ શિષ્યો ! હું કહું તે સાંભળો. મારો સ્થુલ દેહ ગામ રાહપુરમાં દરિયાસ્થાન વિષે સત્ય ગુર ખીમ સાહેબના ચરણમાં લઈ જઈ ત્યાં સમાધીસ્ત કરશો. કારણ કે મારા દેહની સાથે મસ્તક પણ મેં તેમને અર્પણ કરેલ છે. માટે તે કામ સંભાળથી કરશો.

શિષ્યો— (રાગ ભેખરે ઉતારો રાગ ભત્તહરિ)

આ શું બોલો ગુર અમ તણા ! અંતર દુઃખ અતિ થાયજી,
નહિ મળે ગુર તમ સમા, સદગુણી ને સુખદાઇ—આ શું

ખોશ અમોને આપો ધણો, રાખી હરનિશ પાસજી,
અધવચ મૂકીને ચાલીઆ, કરવા ગુરૂમાં વાસજી—આ શું
અમો અજ્ઞાની હજી બાલકો, ત્રિપૂટા ક્રમ પડાયજી,
આશ હજી છે અંતર ધણી, નાહ ગુરૂ વિના કોઈ આધારજી—આ શું
કરવું ન ધટે ગુરૂ આપને, આવુ અધટિત કામજી
સાથે તેડો સ્વામી અમ તણા, રહેશું સદા સુખધામજી—આ શું

હે ગુરૂ ! આપ સિધાવો તો અમને પણ સાથે તેડો. અમે
ચરણ છોડી ક્યાં જવાના ? અમો હજી આપના અજ્ઞાન બાલક
છીએ. માટે દયા લાવી આ દાસોને નિર્ભય કરશો અને સદાને
માટે શરણ ગણશો.

ગુરૂ ત્રીક્રમ—હે શિષ્યો ! શાંતિ રાખો. શરણ એક જગ-
ન્નિયંતા પરમકૃપાલુ પરમાત્માનું છે કે જ્ઞેનાથી ચાદ બ્રહ્માંડ
ઉત્પન્ન થયાં છે. તે દયાલુ પ્રભુની ભક્તિ ખરા અંતઃકરણથી કરશો
તો તે હમેશાં ચરણમાં રાખશે. જુઓ, ભક્તવત્સલ પ્રભુ કેવા
દયાલુ છે. તે સાંભળો :

એક ઠેકાણે પ્રભુએ કહ્યું છે કે હે નારદજી !

ચોપાદ—મોહોં ભજે તાકું મેં ભજહું મોહીં તજે તાકું મેં તજું,
મેરા બચન જાત ઋપિરાષ, દાસ બચન નહોં જાવત ભાષ.

માટે હમેશાં તેના દાસ થઈ સેવા કરવી, સમદષ્ટિ એટલે સર્વમાં
આત્મભાવ રાખવો. કોઈને દુઃખ આપવું નહીં. પારકું દુઃખ દેખી
દુઃખી થવું. કારણ કે આત્મા સર્વમાં ભરપુર છે. આત્માનેજ પર-
માત્મા જાણવો. જુઓ સ્વામી તુલસીદાસજીએ રામાયણમાં કહ્યું છે કે :

ચોપાદ—સીયારામ મય સખ જુગ જાની, કરં પ્રણામ જરૂરી જુગ પાની,

આમ સર્વ ઠેકાણે બ્રહ્માંડ પર્યંત સીયારામ રમી રહ્યા છે એમ
જાણી, સર્વથી હીલીમીલા ચાલવું. આ દેહ છે તે ક્ષણભંગુર છે.
એટલે જોટામાં આસક્તિ કરવી નહીં. સદાને માટે શ્રી રામ-કૃષ્ણનું
ભજન કરવું.

રાગ સોરઠ : (હિર પામે છે પરિતાપ એ ચાલ)
 બળે રામકૃષ્ણ ગોવિંદ, સદા મુખ ઝોયરી રે—બળે.
 નામ પ્રતાપે અતિ સુખ થાય, દુઃખડાં સર્વે નાસી જાય,
 ચિત્ત ધરીને પ્રીતે પ્રભુ, ભક્તિ કરો રે—બળે.
 અલખ નિરંજન છે અવિનાશી, સર્વ ઠેકાણે રહ્યા છે વ્યાપી,
 દીન દયાલુ સહાય કરે, સદા દાસની રે—બળે.
 વચનો મારાં હૃદયમાં ધરશે, ભક્તિથી ભવપાર ઉતરશે,
 ઓહમ્-સોહમ્-શબ્દ સદા નિરધારને રે—બળે.

રાગ ગીતી

ઓહમ્ એક હું સમજું, સોહમ્ મેરા સાચા છે દેવા,
 ગુરૂ ચરણમાં જાવું, ભક્તિ અમૃત ભોજન ત્યાં લેવા.

(ઢોહરે.)

પરમ ધર પરમાત્મા, ધનુષ્યધારી શ્રી રામ,
 રાધે કૃષ્ણ અંસીધર, જય જય ગુરૂ સુખધામ.

હિપર પ્રમાણે સ્મરણ કરી, ઐ એવા શબ્દોનો ઉચ્ચાર
 કરતાં અખંડ ધ્યાન લાગી ગયું. આત્મા ક્યાં સમાયો તે કાંઈ
 જાણવામાં આવ્યું નહીં.

રાગ : લાવણી (મુજ હિપર ગુજરી)

ધ્યુ ધ્યાન અખંડ ને આત્મા ગયો સમાઈ,
 એક વાળીને પદાસન, પુરી છે કમાઈ.
 દેહ નાશવત પણ, બદલાયું નહીં રૂપ,
 દરે નમન સહુ નરનાર કરીને ધૂપ.
 થયા ખબર ગામમાં સૂણી કરે સૌ શોક,
 પુરા સંત પુરૂષ જોઈ, લાવે છે શ્રીફલ લોક,
 મળી મનુષ્ય મેદની, કરે ઘણો કલ્યાત,
 ગયા ગુરૂ ચરણમાં, આવતાં દેવને અંત.
 વાગે ઝાંઝ પખાજ ને આરતીઆ ઉતરાય,
 થાય શખ નાદને જય જય ત્યાં બોલાય.

મહાત્મા સ્વધામ જવાના ખબર ગામમાં મળતાં, લોકોનાં
 ટોળેટોળાં મળી નાળીએર (શ્રીફલ) લઈ દર્શનાર્થે આવવા લાગ્યાં.

આરતીઓ ઉતરાય છે. શંખનાદ પણ થઈ રહ્યો છે. ઝાંઝ, પખાજ, કડતાલ વગાડી સાધુઓ ભજન કરે છે.

(રાગ ભજન-ધીરાના પદ્મ)

ભ્રમના મારી ભાંગી રે, પ્રેમે પરખ્યા કાનને,
શ્વાસોશ્વાસે સમરૂ રે, સોહમ સત નામ ને રે—ટેક
સત શબ્દ સતગુરુએ સુનાયો, મન મગન ભયા મેરા,
ખોળ કરીને ખોળ લીધા, ટળી ગયા ચોરાસીના ફેરા,
નેણાં ઠ્યાં મારાં રે, ઘટોઘટ દેખ્યા શ્યામને રે—ભ્રમના૦
સુન શિખર ગઢ ડંકા રે દીધા, વાળાં છત્રીસ ભરપુર,
ગગનમંડળમાં ગુરૂને દીઠા, અનહદ પ્રગટયા નુર,
સુરતા મારી લાગી રે, ચમકી રહી દામની રે—ભ્રમના૦
ઑહમ સોહમની દોર ચલાવી, રચ્યો ખટચકર પર ખેલ,
વિના દીપકે અજવાળાં દીઠાં, દેખ્યા સતગુરૂકા મેલ,
બાહેર બીતર ભાસ્યો રે, રણકાર રામને રે—ભ્રમના૦
આવાગમનકા ફેરા, ટળ્યા, ચોરાસીના ફંદ,
ગુરૂએ અમને શરણે લીધા, મટી ગયા સૌ તંત,
નિરભય અમને કીધા રે, બલીહારી નામને રે—ભ્રમના ૪.

આમ ભજન થઈ રહ્યાં છે. ચારે તરફ સુગંધી ધુપતી સુવાસ ફેલાઈ રહી છે. ગામના સતસંગીઓ તેમજ ભાવીક લોકો આવ્યા કરે છે. સાથે મહાત્મા સ્વધામ જવાનો ખેદ પણ કરી રહ્યા છે.

મહાત્મા દેવલોકમાં ગયા પણ તેમની મુખાકૃતિ એટલી તો તેજસ્વી જણાવા લાગી કે તે જોઈ સર્વ ખુશ થવા લાગ્યા. પણ મહાત્મા રૂપી રત્ન ગામમાંથી જતાં તેને માટે લોકો પશ્ચાત્તાપ કરવા પણ લાગ્યા.

શિષ્યો—(મોઢાથી ગુરૂ ગુરૂ કહી કહેવા લાગ્યા :)

(રાગ લલીત)

ગુરૂ માહરા શું થશે અરે, સુઝતું નથી તુમ વિના ખરે,
જ્ઞાન આપીને નિર્ભય કર્યા, પ્રેમ વચનથી અંતરે ઠર્યા;

જામી આજ તો હૃદયમાં ઘણી, કેમ જતા રહ્યા ગુરૂ શિરોમણી,
મન મુંઝાય છે, આવીને કહો, દાસોની દયા ઉર વિષે લહો.

એ પ્રમાણે શોચથી કહી રહ્યા છે. તેવામાં સાધુ મંડલ ડોલી તૈયાર કરી લાવ્યા અને મહાત્મા પાસે રાખી. હાથમાં બેરબો (માળા) આપી, ડોલીની અંદર મહાત્માની પધરામણી કરી.

ડોલી વર્ણન

(લાવી લાવી લાવી રે મહારાજ ખખર એક લાવી-એ રાગ
આવી આવી આવી રે, જુઓ ડોલી તૈયાર થઇ આવી.

અગરચંદન વડે શોભી રહી છે, તુલસીપત્રમાંય લાવી રે-જુઓ.
અખીલ ગુલાલથી શોભે અનુપમ, સંતોને મન લાવી રે-જુઓ.
પ્રીતે પહેરાવ્યા હાર પુલોના, સુંગંધી અતિ છાઇ રે-જુઓ.
શણગારનું કામ કર્યું બહુ સારું, નમન કરે નરનારી રે-જુઓ.
પાય પડીને પધરામણી કીધી, રામધુનની લેર લાગી રે-જુઓ.

ડોલી શણગારી તૈયાર કરી: અંદર મહાત્માને પધરાવી, સાધુ-
ઓએ કાંધે કરીને એક ચિત્તે પ્રભુ લજ્જન કરતા કરતા ચાલવા
લાગ્યા:

રાગ : લાવણી (મુજ ઉપર ગુજરી)

મથા સાધુ સંતને, ડોલી કરી છે ખાંધે,
મલી મનુષ્ય મેદની, બોલે છે કૃષ્ણ રાધે.
આવ્યા દરશન કાળે ઘેરઘેરથી લોક,
નીકળીઆ સર્વે બહાર રહ્યા છે કોક,
થયા સાધુ બાણશ્ય ને બીજ મનુષ્ય અપાર,
છે નિજ જગ્યાના દાસ, યાતના ચમાર.
થાય શાંખનાદને અખીલ ગુલાલ ઉડે અંજે,
વાગે, ઝાંઝ પખાજ ને આરતી થાય ઉમંજે.

એમ આનંદથી સંત સાધુઓ અને હરિભક્તો ડોલી ઉપાડી
લજ્જન કરતા જાય છે. અર્ધા અર્ધા ગાઉને છોટે ડોલી ઉતારે છે અને
ત્યાં રાસકીડા કરતા જાય છે.

રાસ (રાગ : સંત યરા રમે છે નવકાંકરીરે) રાસમંડળ.
સંત ત્રીકમ તણે જાઉં વારણે રે આલ્યા અવનીમાં ઉપદેશ કારણે રે—સંત.
પહેલો પયો દારકા ગુરૂ સંગમાં રે ગયા તરીને સમુદ્રના તરંગમાં રે—સંત.
ચરણ સેવ્યાં પ્રેસતગુરૂ રામનાં રે ગુરૂ સ્થાપ્યા છે ખીમ સાહેબ નામના રે—સંત
સદા સ્હાય કરી શિષ્ય ભક્તને રે ગુણ ગવાઇ રહ્યા છે ગુરૂ જગતમાં રે—સંત
એવો પુરણ ભરેંસો સત્ય નામનો રે કહે દાસ ચરણે આવી શ્યામનો રે—સંત.

આવી રીતે જાનતાન કરતાં અને ગુણનું વર્ણન કરતા સર્વ
આત્મા જાય છે. ત્યાંથી ખીજે સ્થળે જતાં, ગામ રાહપુર હવે માત્ર
ગાઉ દોઢને આશરે રહ્યું છે. ત્યાં કને એક મોટો વોકળો છે. તે
વોકળા પર એક ખીજડાનું મોટું ઝાડ ઉભેલું હતું ત્યાં ગયા.
સુંદર છાયા જેઠ સર્વ શાન્તિથી બેઠા. પણ તૃષાતુર થવાથી બોલી
શકતા નહોતા. કંઠ સૂકાઇ જાય છે. ગામ હજી છેટે છે, ત્યાં તુરત
પોંચી શકાય તેમ ન હતું. હવે શું કરવું તેનો વિચાર કરે છે. પણ
કાંઈ સુઝતું નથી. ચારે તરફ પાણીની તપાસ કરવા લાગ્યા. પણ
કોઈ સ્થળે પાણી મળ્યું નહીં, જેથી નિરાશ થઇ ગુરૂની ડોલી પાસે
ગયા. ત્યાં હાથ જેડી નમન કરી ગુરૂની સ્તુતિ કરી કહેવા લાગ્યા :

રાગ : સીયાનો કનરો

પાણી વિના દુઃખ દેખીએ ભારી,
તરસે જાય જીવ એ દુઃખકારી—પાણી વિના.
સહાય કરો ગુરૂ આ સેવકાની,
નહીંતર પ્રાણુ જશે આવારી—પાણી વિના.
વારે ધાધને યુક્તિ બતાવો,
પુરશે આશ ગુરૂજી અમારી—પાણી વિના.
પરમે આપીને પ્રાણુ બચાવો,
હીંમત ગયઃ છે સર્વે હવે હારી—પાણી વિના.

તૃષા લાગવાથી ધણુ જ કરગરવા લાગ્યા અને કહેવા લાગ્યા:
ગુરૂ! અમારો પ્રાણુ બચાવો. આમ કહી રહ્યા છે, તેવામાં સામેથી
સ્ત્રી ઉપર કોઈ એક વૃદ્ધ યોગી ચાલ્યા આવતા જણાયા. તેમણે એક
કાપીન ધારણ કરેલી છે. વિભૂતિ અંગપર લખાવેલી છે. યજ્ઞોપવિત

તથા માળા હાથમાં શોભી રહી છે. ને મુખાવિન્દ્યથી શિવોદ્ધમ-
શિવોદ્ધમનો ઉચ્ચાર કરતા ચાલ્યા આવે છે. નજીક આવી ડોલી
બેઠ પૂછવા લાગ્યા કે હે સાધુઓ !

(રાગ: ત્રીતાલી ચોપાદ)

કોણુ છો તમે, આંહી કેમ આવ્યા, સાથે ડોલી માંહી કોને લાવ્યા;
બેઠા નિરાશ થઇને શા કાળે, સત્ય વાત કરો મહારાજે,
ધરણી નહીં મન શોચ જરાય, કરશે દીનદયાલુ કરુણાય,
કરો પ્રભુનું લગ્નન મુખેથી, થાશે ધારેલું કામ સુખેથી.

હે સાધુ પુરુષો ! તમારે મહાત્માના દેહને માટે કલ્પાંત કરવો
નકામો છે. કારણ કે સર્વ ઋણાનુબંધે આવી મળે છે, અને
પૂર્વના સંસ્કાર પુરા થયે ચાલ્યા જાય છે. તેમાં શોચ કરવો ઘટિત
નથી. વળી આ ડોલીની અંદર મહાત્માની પધરામણી કરી છે, તે
કોણુ છે ? તમે સઘળા ક્યાંથી આવો છો અને આ ડોલી સહિત
ક્યાં જાઓ છો, તે કહો,

સાધુઓ— (રાગ : ત્રિતાલી ચોપાદ)

અમો સાધુ છીએ ત્રીકમવંશ, જેને માયાનો નહિ જરા અંશ;
સમાયા જ્યાં ચિત્રોડ છે ધામ, ત્રીકમ સાહેબ તેમનું નામ.
ડોલી લઈ જઈશું રાહપુર ગામ, જ્યાં છે ખીમગુર તણું ધામ;
શરણે સમાધીસ્ત કરશું તે પાસ, એવી ગુરૂએ ધરાવી'તી આશ.
નથી કરતા અમો કંઈ રૂદન, પાણી ચિના તણખે અમ મન:
ચાલી ચાલી ગયા અમે હારી, નથી સુજતું થયા દુઃખી ભારી,

હે યોગીરાજ ! ડોલીની અંદર ગામ ચિત્રોડમાં થયેલા મહાત્મા
ત્રિકમ સાહેબ છે, અને અમો તેમના શિષ્યો છીએ. મહાત્મા સ્વ-
ધામ ગયા, એટલે તેમની આજ્ઞાનુસાર ગામ રાહપુર જ્યાં તેમના
ગુરૂ ખીમ સાહેબનું ધામ છે. ત્યાં સમાધીસ્ત કરવા તેમના ચરણમાં
જઈએ છીએ,

મહારાજ ! અમો રૂદન કે કલ્પાંત કરવા અહીં બેઠા નથી,
પણુ અમોને પાણીની ઘણી તૃષા લાગી છે. તપાસ કરતાં આ સ્થળે
ક્યાંય પણ પાણી મળતું નથી. થાકી બેઠા છીએ. ગામ હજી દૂર

છે. શું કરવું તેની કાંઈ સૂઝ પડતી નથી, માટે હે મહારાજ ! આપ પણ યોગી છો. રસ્તો બતાવો તો સારું.

યોગી પુરૂષ—હે ભાઈઓ ! દીક્ષગીર ન થાઓ. પ્રભુકૃપાથી આ સ્થળે તમોને પાણી મળશે અને તમારી ચિંતાતુરતા દૂર થશે.

સાંભળો:

(રાગ ક્ષત્રીકલંક)

શય્ન હાથ તમે સીધા જશો કેમ, વિચાર કાંઈ હૃદય ધરો રે,
તેનો રાખો નહીં મનમાંહી બહેમ, વિચાર કાંઈ હૃદય ધરો રે.

આડા આવશે મનુષ્યો હજાર—વિચાર કાંઈ

મારું કહેવું તમે માનો ને આવાર—વિચાર કાંઈ

ડોલી લઈ તમે પાછા વળો ઘેર—વિચાર કાંઈ

મારે નથી તમ સંગાથે કંઈ વેર—વિચાર કાંઈ

કહેવું મારું માની યાશે નહીં અજ્ઞાન—વિચાર કાંઈ

વળશે પાછા ત્યાંથી ગુમાવીને માન—વિચાર કાંઈ

માટે હે સાધુઓ ! મારું કહેવું માનીને પાછા વળો તો સારું. કારણ કે રાપર મોટું શહેર છે. તેની અંદર શયને આવવા દેશે નહીં, તમે દુઃખી થશો અને ત્યાંથી માન મુકી પાછા વળશો. માટે કહેવું માની આંહીથી જ પાછા જાઓ તો વધારે સારું.

સાધુઓ—મહાત્મા ! આપનું કહેવું સત્ય છે. પણ અમારા ગુરુ-રાજનું વચન છે, એટલે ત્યાં જવા સિવાય છુટકો નથી. જ્યાં લગી અમારા દેહને વિષે પ્રાણ છે, ત્યાં લગી અમે લઈ જવા વિના રહેશું નહીં. વળી આવા મહાત્મા પુરૂષનો દેહ શયન તુલ્ય ગણાય નહીં. ત્યાં જતાં અમોને ગુરુ મહારાજ અડચણ થવા દેશે નહીં. તે સહાયતા કરશે એવો અમને પૂરણ વિશ્વાસ છે: જૂઓ કે:

રાગ : ક્ષત્રીકલંક

જ્યાં સુધી છે આ દેહમાં પ્રાણ, પાછા તો કદિ નહીં વળીએ રે
ભલે થઈ જઈએ કચ્છરધાણ, પાછા તો કદિ
ગુરુ નામ પર શિર કુર્યાન, પાછા તો કદિ
ભલે ઉતરે અમારું શુભાન, પાછા તો કદિ

નથી નથી શબ્દ આ તો કોઈ દેવ, પાછા તો કહો
કરશે સહાયતા ગુરુ તતખેવ, પાછા તો કહો

મહારાજ ! અમારા પ્રાણુ જાય તો બલે, તેની અમન દરકાર
નથી. પણ ગુરૂના વચનનું ઉલ્લંઘન થવા દેશું નહીં.

યોગીરાજ—વાહ સાધુઓ ! ધન્ય છે તમારી વૃત્તિને, હવે જાઓ.

સાધુઓ—પણ યોગીરાજ ! પાણીને માટે શું કહો છો ?

(રાગ : ગીતિ)

નદીની અંદર જાઓ, આસપાસમાં શોધ તમે કરશો;
પાણી તમેને મળશે, હૃદય ધ્યાન તમે પ્રભુ તણું ધરશો.

આમ કહેતાંની સાથે જ પેલા યોગી તો અદૃશ્ય થઈ ગયા.
શું બન્યું તે કોઈના જાણવામાં આવ્યું નહીં. બધા વિચાર કરવા
લાગ્યા કે : આ શું ? સ્વપ્ન ? કે સત્ય ? ખરે સ્વપ્ન ? તો નથી જ,
પણ ગુરૂની સહાયતાથી જ આ દેખાવ થયેલો છે.

વાહ દયાલુ ગુરુ ! આમ કહી સઘળા નદીની અંદર પાણીની
શોધ કરવા લાગ્યા. શોધ કરતાં પૂર્વ દિશા તરફ એક મહા પવિત્ર
એવો જળનો ઝરો બરેલો જોવામાં આવ્યો. સૌ ખુશી થયા અને
સારી રીતે જળપાન કર્યું. પછી શાન્ત થઈ ત્યાંથી ચાલતા થયા.

પ્રિય વાંચકો ! જુઓ મહાત્માનો પ્રભાવ. તે પાણીનો ઝરો
(વીરડો) નદીની અંદર હજી પણ કાયમ છે અને તે ત્રીકમ સાહેબના
નામથી પ્રસિદ્ધ છે. અને મહા દુષ્કાળ જેવો સમય આવે તો પણ
તેની અંદર હમેશાં જળ કાયમ જ રહે છે.

હવે સાધુઓ ત્યાંથી ડોલીને ઉપાડી ગામ રાહપરના ઝાંપામાં
આવી પહોંચ્યા. ત્યાં ખેતી, શાંખનાદ કરી, આરતી ઉતારી અને
બજન કરવા લાગ્યા.

(બજન : રાગ : ગઝલ)

ખીમ ને બાણુ રવિ રાંમા, તમારા સત્ય છે નામા.

બજન કોઈ પ્રેમથી કરશે, વિના જહાજે નક્કી તરશે.

અલૌકિક છે ગુરુ કામા, તમારા સત્ય છે નામા.

તુમારો બરેંસો સાચો, ગુરુ તમ રંજમાં રાચો.

જતાવો બ્રહ્મના ધામા, તુમારા સત્ય છે નામા.
 અમે તો આવીએ ત્યાંહી, ગુરૂના ધામની માંહી.
 નિરખજો સેવકની સામા, તુમારા સત્ય છે નામા.
 આપજો જોગની ભુક્તિ, કરીએ સદા શ્યામની ભક્તિ.
 પોઆડો સત્યને ધામા, તુમારા સત્ય છે નામા.

સત્ય ગુરૂનું શરણું મહાશ્વ કરી, ડોલી ઉપાડીને તૈયાર થાય છે,
 ત્યાં ગામમાં ખખર થતાં સર્વ લોકો એકઠા થઈ આડા ઉભા રહી
 કહેવા લાગ્યા કે :

(રાગ : આશાગોડી)

આવવું બંદે નહીં આ વારે, સાધુઓ આવવું બંદે નહીં આવારે.
 ડોલી સહીત તમે ચાલ્યા આવો છો, અમને આવે છે ધણો ખારે—સાધુઓ
 કાણુ છો તમે ને ક્યાંના રહેવાશી, ડરતા નથી મન લગારે—સાધુઓ
 શહેર અમારું સનું નથી કાંઈ, ચાલ્યા આવ્યા ન કર્યો વિચારે—સાધુઓ

સાધુઓ ! તમે ક્યાંના છો ? ડોલી ઉપાડી સીધા ગામની અંદર
 ચાલ્યા આવો છો ! કાંઈ વિચાર છે ? આ તમે શું જૂઓ છો ?

સાધુઓ—હે ભાઈઓ ! અમે ગામ ચિત્રોડના રહીશ છીએ. અમારા
 ગુરૂ ત્રીકમ સાહેબ સ્વધામમાં જતાં તેમને ડોલીમાં બેસારી, તેમના ગુરૂ
 ખીમસાહેબના ચરણમાં સમાધીસ્ત કરવા લાગ્યા છીએ. કારણ તેમનું
 વચન છે. માટે અમારે દરિયાસ્થાનને વિષે જવું છે. ગુરૂના વચનનું
 ઉલ્લંઘન કરીએ તો દોષિત થઈએ. એ માટે હે ભાઈઓ ! અમને ત્યાં
 જવા દો. રસ્તો રોકો નહીં. કદિ તમે ધણી હઠ કરશો તો પણ
 અમે ત્યાં ગયા વિના રહેશું નહીં. માટે જવા દો. આંહીથી દુવે
 પાછા વળવાના નથી.

સાધુઓ— (રાગ : આશાગોડી)

ભલે જય પ્રાણુ અમારો, અરે ભાઈઓ ! ભલે જય પ્રાણુ હમારો,
 આંહીથી અમે કદિ પાછા ન વળશું, મિથ્યા છે બોલ તમારો—અરે
 ડોલી માંહી છે સતગુરૂ ત્રીકમ, ગામ ચિત્રોડ છે અમારો—અરે
 સંત શિરોમણી એ છે મહાત્મા, બોલો વિચારી ગમારો—અરે

આટલું કહેતાં છતાં તે અજ્ઞાનીઓ મહાત્માના પ્રભાવને જાણી શક્યા નહીં, કે ગુરૂ કૃપાથી અને ગુરૂના આપેલ વચનથી આજે પણ શ્રીકલતું તોરણ તથા છત્ર-યાત્રા વિગેરે ત્રીકમ સાહેબને ચડે છે, વળી લુહાણાઓના દરિયાસ્થાનને વિષે વચોવચ સતગુરૂ ખીમ સાહેબના ચરણામાં અંતકાળે પણ આવી રહ્યા છે, તો પણ તે અજ્ઞાનીઓ જાણી શકતા નથી.

જ્યારે સાધુઓએ ગમાર એવા શબ્દો લોકોને કહ્યા ત્યારે તો તે ધણા જ ગુસ્સે થયા ને ક્રોધ કરીને કહેવા લાગ્યા કે:

(રાગ : ક્ષત્રીકલંક)

હઠો હઠો સહુ નીકળો ને બાર—આંહી શું તમે શય લાવ્યા રે ?
ચાલ્યા આવ્યા કાંઈ ન કર્યો વિચાર—આંહી શું તમે શય લાવ્યા રે ?
શું ઉજળડ દેખો છો સાવ ગામ—આંહી શું તમે શય લાવ્યા રે ?
કેવું કર્યું અઘટિત આ કામ—આંહી શું તમે
છતી આંખે અંધા થાઓ નહીં આજ—આંહી શું તમે
ધણું કરશે તો થાશે હેરાન—આંહી શું તમે
માટે વળો પાછા મૂઠી અભિમાન—આંહી શું તમે

અરે અવિચારીઓ ! તમેને શરમ આવતી નથી કે ભર્યા ગામની અંદર શય ઉપાડી સીધા ચાલ્યા આવો છો ? વળો પાછા, નહીંતર હેરાન થશો.

સાધુઓ—ભાઈઓ ! વિચાર તમેને નથી કે મહાત્મા પુરૂષ સદાને માટે અમર ગણાય છે. તેને તમે શય કહો છો ? તેની અવજ્ઞા કરવાથી સાફ કળ મેળવશે નહીં. માટે જરા વિચાર કરો.

આટલું બોલી રહ્યા બાદ કહ્યું કે કરશે ગુરૂ મહારાજ તો આ સ્થળ તમેને ખંડેર જેવું જણાવામાં આવશે. વધારે કહેવા જરૂર નથી. (સંતનાં વચને કરી તે સ્થળે આજે પણ તેવો દેખાવ જોવામાં આવે છે.) વળી જોને તમે શય કહો છો તે શય નથી પણ આત્માસ્વરૂપ છે.

સાધુઓ—

રાગ : દોડી

નથી શય એ તો આત્માતણું રૂપ, તેને ધિક્કારવાથી પડશે ભવકૂપ.
જેણે દેખાડ્યો છે દુનિયામાં પ્રભાવ, જાઓ શરણે મળે સંતસેવાનો હાવ.
ત્રેમે પાય પડી આરતી કરો ધૂપ, નથી શય એ તો આત્મા તણું રૂપ.
યુદ્ધિહીણ તમે છો અજ્ઞાની જાત, પ્રભુ ભક્તિ વિના પડે નહીં ભાત.
જાઓ સામે જ્ઞાની કેવા છે અનુપ, નથી શય એ તો આત્માતણું રૂપ.
સ્થળ દિસે સૂનો રહેશે એવું નામ, તેવો આવશે જોવામાં એણે ઠામ,
કરશે ગુરૂ અમારાં વચન સત્યરૂપ, નથી શય એ તો આત્માતણું રૂપ.
હવે ચાલો હું ગુરૂને શિર નામું, ઉપાડું ડોલી તમે જોઈ રહો સામું,
કરશે સહાય ગુરૂ જોઈ થશે ચૂપ, નથી શય એ તો આત્માતણું રૂપ.

વસ્તી સર્વે મળી—હે સાધુઓ ! એક વખત તમોને કહ્યું
કે અમારે ઉપદેશનું કાંઈ કામ નથી. ડોલી ઉપાડી આંહીથી જવા
દેશું નહીં. સાંભળો.

(રાગ : અચાનક આ શો કોપ)

ઉપદેશ જોતો નથી, જોયા છે જોગી,
ડોલી ઉપાડી જશો તો, મૃત્યુના ભોગી.
કહેવાથી નહીં થાય કાંઈ, ગામની મોઝાર,
સહન કરશું સહુ, ત્યંતા નહીં લગાર.
તમ જોવા સાધુ ઘણા, પૃથ્વીમાં ફરે,
તેના કહેવા થકી દુઃખ થાય નહીં અરે.

(રાગ ઉપરનો)

સાંભળવું નહીં કોઈનું ને ઉપાડી ડોલી
હસ્તે મુખ રહ્યા સાધુ, રામ-સીયા બોલી.
ભજન કરીને ચાલ્યા જ્યારે, ભર્યાં ડગલાં બે ચાર,
ઓચિંતી મળી મનુષ્ય મેઝની, જાણે આવી વાર.
મારો મારો મુખથી બોલો, જવા ન દેશો એક,
પથર ને રેતી ઉડાડે, બેળા થઈ અનેક.
અંધારું અતીશે થયું, સુઝે નહીં ભોમ,
ડોલીને ત્યાં રાખી બેઠા, મુખથી જય ઓમ

સાધુઓ તેમના બોલાવાને નહીં ગણ્યકારતાં ડોહી ઉપાડી આલતા થયા ત્યારે ત્યારે બાબુથી માણસો ફરી વળ્યાં અને પથરા તથા રેતીનો વરસાદ વરસાવવા લાગ્યા. ધૂળ એટલી તો ઉડી કે અંધકાર જેવું થઇ ગયું. આલવાનો રસ્તો પણ સુઝતો નથી. ત્યારે ડોહી નીચે રાખી ગુરૂ સામા ઉભા રહી હાથ જોડી કહેવા લાગ્યા કે : હે મહારાજ ! હવે અમારો કાંઈ ઉપાય નથી. અમે હવે થાકી ગયા છીએ. માટે સહાયતા કરો તો જઈ શકાય. નહીં તો અધવચ લટકી રહ્યા છીએ. ગુરૂ ! ધણે ધણે ઠેકાણે ચમત્કાર બતાવ્યા : વિના જહાજે સાગર તરી ગયા, રસ્તામાં આંહી આવતાં અમે પાણીથી તરસે પીડાતા હતા ત્યાં જોગી રૂપે આવી જળ બતાવી સર્વને સંતોષિત કર્યા. તેમ આંહી પણ સહાયતા કરશે ત્યારે જઈ શકાશે.

એમ કહી ગુરૂની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા :

(રાગ : સખી પરભવ પાપ અમાપ)

ગુરૂ થાકી ગયા અમે આંહી, કાંઈ નથી સુઝતું,
હવે શું કરવો ઉપાય, મન ધણું મુઝાતું—ગુરૂં
આગળ આપ્યા પરચા અનેક, સાચા ગુરૂ માહરા;
સેવક ઉભા કરે કરજોડ, આધાર અમને તાહરા—ગુરૂં
ગુરૂ ન હતું વહાણુ કે જાજ, સમુદ્રે તરી ગયા,
તરસે જવા લાગ્યાં સૌના પ્રાણુ, સાહેકારી ત્યાં થયા—ગુરૂં
હવે કરશે અમ પર મેર, દરશન દષ્ટ કરો દયા,
ત્યારે સરશે સબળાં કાજ, સામું જોઈ જોસી રહ્યા—ગુરૂં

(મરાઠી સાખી)

સ્તુતિ સાંભળી સેવક જનની, કરી પ્રભુએ મહેર,
ડોહીમાંથી ઓહમ કેવાયું, થઈ છે ત્યાં લીલા—લહેર,
ચાલી માળા સાથ, ફરક્યા ત્રીકમ ગુરૂના હાથ—ચાલી.
ધૂળ માંહીથી ગુલાલ બનીયો, પથરા પુલની માળા,
સર્વ જનોએ નીચું બાંધ્યું, ધણા તેઓ ગભરાયા,
રહ્યા નીચાં જોઈ, બોલી શક્યા નહીં કાંઈ—રહ્યા.

એમ સેવકાને દુઃખી જોઇ, સ્તુતિ સાંભળતાંની સાથે ડાહીમાંથી
જઈ-ઓહમ એવા શબ્દો નીકળવા લાગ્યા. હાથમાંના ખેરખો ફરવા
લાગ્યો. ધુળ ઉડતી હતી તેમાંથી અખીલ-ગુલાલનો દેખાવ થયો ને
પથરા હતા તે પુલનો દેખાવ થયો. એ જોઇ શરમાવા અને નીચું
જોવા લાગ્યા. ત્યારબાદ સર્વ હાથ જોડી જૂલની માફી માગવા
લાગ્યા. આવો ચમત્કાર જોઇ, પોતાની અદ્વાનતાને માટે પસ્તાવો
કરીને મુખથી જૂલને માટે ક્ષમા માગવા લાગ્યા.

(રાગ : બનજરો)

કરો ક્ષમા હવે ગુરૂરાજ, અમો માફી માગીએ આજ.
જાણ્યો આપ તણો નહોં પ્રતાપ, છો જ્ઞાની મહાત્મા આપ,
હવે કરો મ્હેર મહારાજ, અમો માફી માગીએ આજ.
કદિ છોડે કછોડે થાય, તોય પિતાથી નહોં તજવાય,
ધરો હૃદય ધૈર્ય યોગીરાજ, અમો માફી માગીએ આજ.
જોઇ શબ્દ અમે નવ જાણ્યું, અદ્વૈત બુદ્ધિથી આટલું તાણ્યું,
તમે મોટા ગુરૂ જ્ઞાનીરાજ, અમો માફી માગીએ આજ.

આવી રીતે સર્વ જણાએ માફી માગી, સપ્રેમથી નમસ્કાર
કરી, ચરણમાં શિશ નમાવી શ્રીફલ મૂકવા લાગ્યા અને મહાત્માના
ગુણગુણ તેમજ ચમત્કારનું વર્ણન કરવા લાગ્યા.

કર્તા—

(રાગ : ક્ષત્રી કલ્હક)

પુરા પુરૂષ ત્રીકમ સાહેબ જાણુ, સર્વ જનોને સાચું કહું રે.
સત્ય તણું એ છે તેજ પ્રમાણુ—સર્વ જનોને
જેણે બન્યા ધરી પુરણુ પ્યાર—સર્વ જનોને
તે તરી ઉતરશે ભવ પાર—સર્વ જનોને
કોઇ દૈવી અંશ અવતાર—સર્વ જનોને
સદા ગુરૂ તણી સેવા કરનાર—સર્વ જનોને
જેણે જાણ્યો તો સંસારને અસાર—સર્વ જનોને
બક્તિ વરાગ્યમાં સદા વસનાર—સર્વ જનોને
જીતી ઇન્દ્રિયોને થયો સત્યાભાસ—સર્વ જનોને
અતે કયો સતગુરૂ પાં નિવાસ—સર્વ જનોને

વર્ણન કરી રહ્યા બાદ સાધુઓ ત્યાંથી ડોલી ઉપાડી સીધા બજારમાંથી દરિયાસ્થાનને વિષે જ્યાં ગુરૂ ખીમસાહેબની સમાધિ છે ત્યાં જય સતગુરૂ, જય સતગુરૂ એવો ઉચ્ચાર કરતા ચાલ્યા જાય છે.

સાધુઓ—રાગ : માઠ (શુ' ગરૂડ તણું લીધું નામ રે)

ચાલ્યા ઉભી બજારે જાય રે, મુખ ગુણ ગોવિંદના ગાય—ટેક.

પ્રેમ પુરાથી ડોલી ઉપાડી જપતા જુગદાધાર,

દીન દયાળે દયા કીધી, તેહ તણે આધાર રે—મુખ ગુણ.

ધરી હીમત સૌ ચાલવા લાગ્યા, પોંચ્યા ગુરૂની પાસ,

દીન વચનોથી કહેવા લાગ્યા, પુરૂશો ગુરૂ અમ આશરે—મુખ ગુણ.

સત્ય સાહેબ એક શરણુ તમારું, કરશો અમ પર રેમ,

વિનય થકી અમો કહીએ ગુરૂજી, લાગ્યો છે પુરણુ પ્રેમ રે—મુખગુણ,

શિષ્ય તમારા ગુરૂ છે અમારા, વચન પાલવા કાળ,

આપ શરણે અમે આવીને મૂક્યા, રાખો બાનાની લાજ રે—મુખ ગુણ.

એમ દરિયાસ્થાનને વિષે જઈ, ત્રીકમ સાહેબના ગુરૂ ખીમ-સાહેબની સ્તુતિ કરી, ડોલી તેમના ચરણુમાં મૂકી નમસ્કાર કરવા લાગ્યા.

ત્યાં વળી એક જાણવા જેવું થયું કે ત્રીકમ સાહેબે ગુરૂ ચરણુમાં સમાધી દેવા આજ્ઞા કરી હતી. પણ તે ઠેકાણે એક આમલીનું મોટું વૃક્ષ હતું. એટલે ત્યાં કને સમાધી આપી શકાય તેમ ન હતું. આજ્ઞા વિના ખીજે સ્થળે આપવામાં આવે તો ગુરૂ વચનનો ભંગ થાય. વચનનું ઉલ્લંઘન કરવું એ પણ કીક નહીં. ત્યારે હવે શું કરવું ? મહા સંકટ આવ્યું જાણી વળી ગુરૂનું સ્મરણુ કરવા લાગ્યા :

(રાગ : નાગ આ કરડયો ને જીવ મારો જય રામા)

સમાધિ ક્યાં દેવી ગુરૂ. સુઝે નહીં કાંઈ અમને,

આ સ્થળે અમે વાક્ષા, ઘણા ગજરાષ્ટ્રએ,

માટે શું કરવું હવે, વિનવીને કહીએ તમને—સુઝે નહીં.

અનેક ઠેકાણે ગુરૂ. સ્થાય આવી કીધી તમે,

છેલ્લે સમે દોષ હવે આવે છે કરમને—સુઝે નહીં.

ગુરૂ તમ વચનોથી, અવળો થઇએ જો અમો,
 ભોગવીએ નરક વળી, જાઇએ હાથ જમીને—સુઝે નહીં.
 સહાયતા કરોને પ્રભુ, સંકટ પડ્યું છે ઘણું,
 આમલી હડે તો ગુરૂ, ચાય સુખ તનને—સુઝે નહીં.
 ઉપર પ્રમાણે સ્તુતિ કરતાંની સાથે જ.

(રાગ : મરાઠી સાખી)

આમલી હતી તે આધી ચાલી, પાછળ જમને ઉભી.
 સર્વ લોક ત્યાં વિસ્મય પામ્યા, ઘણી થઇ છે ખુશી.
 શોભા વધી અપાર, કરે નમન સૌ વારંવાર—શોભા વધી.

આમલી હતી ત્યાંથી ખસી ને થોડે છેડે રથંબી ગહી. સમાધી
 આપવા માટે જગ્યા મળી જાણી સર્વ વિસ્મય થયા. અને વારંવાર
 નમસ્કાર કરવા લાગ્યા. પછી ઘણી ધામધુમની સાથે ગાજતે વાજતે
 ગુરૂ ત્રીકમસાહેબની ગુરૂશરણમાં સમાધ આપી અને લખમીસાહેબ
 આદિ શિષ્યો ગુરૂને છેલ્લા પ્રણામ કરી ત્યાંથી ચાલતા થયા.

(રાગ : પિતાળ આ કોપ)

ગુરૂજી અમારા પ્રણામ છેલ્લા, તમારાથી થયા હવે અમો અકેલા,
 અમારા દોષ ન ધરશો લેશ, ભૂલ અમારી પર કરશો ન કલેશ.
 સત્ય શરણુ છે તમારું ખરું, વિયોગ તમારાનું દુઃખ હું ધરું,
 રાખો સદા શરણુમાં દાસને, કરું પ્રેમે લક્ષિત નિવારું તાપને.

એમ કહી સર્વ નમસ્કાર કરી ચાલતા થયા. રસ્તામાં પ્રભુ-
 ગુણ ગાતા ગાતા ચાલ્યા આવે છે:

રાગ : ભજન (દેખાદેખી તમે મત કરો ભાઇ)

સતગુરૂ ત્રીકમ આવ્યા હૃદયમાં, પ્રેમ મગન સન મેરા ડોલે રે.
 સુરતા શુન્યમાં પોંચી ગગન પર દુનિયાના પ્રેમ ત્યાં કયે તોલે રે.
 વિના વાદળ જ્યાં વિજળી રે ચમકે, અનકદ નાદની ધુન ત્યાં ગાજેરે,
 વિના દીપક ત્યાં હુવા અજવાળા, છત્રીસ વાજાં તણા નાદ વાજેરે
 શુન શિખર પાટ બતાવી, ચંદા સુરજ આવે ને જાવે રે,
 સુષમ્બા નારી પાય પખાળે, ત્યાં જતાં મુક્તિને પાલે રે

સત સબદકા સુવરણ સુનાયા, ચૌદ બ્રહ્માંડ મેં તો માંચ બાળ્યા રે,
 ઉલટી ફેણું ચડી ગગન પર, આવાગમનના ફેરા ટાળ્યા રે.
 ખટ રે ચક્ર પર, એક રચાયો, સત્યિત આનંદ રૂપ બાસે રે,
 અલખ પુરૂષને ઝોળખી લીધો, બેઠ બમણા સૌ નાસે રે—સત૦

એમ ભજન કરતા કરતા પાછા ગામ ચિત્રોડ પોતાના આશ્રમમાં આવ્યા. સતગુરૂ ત્રીકમ સાહેબના શિષ્ય લખમી સાહેબ જેમણે ગુરૂના ચરણની સેવા તન મનથી કરી, તેના પ્રતાપે તેઓ પણ મહા જ્ઞાની થયા ને ગુરૂ સમાધિસ્ત થયા પછી દેશાટન કરી સર્વ ઠેકાણે સદ્ગુરૂશ કરવા લાગ્યા.

ઋષિવર—હે શિષ્ય ! ચિત્રોડમાં મહાત્મા ત્રીકમ સાહેબ પ્રેરેલી ગાદીએ થયા. ગુરૂભક્તિ વડે તેમજ પ્રજાની કૃપા વડે કરી જેમણે ધણે ઠેકાણે ચમત્કાર બતાવ્યા, તે સધળું વર્ણન તમને કહી સંભળાવ્યું. હવે પાછળ તે ગાદી પર ફાણુ ફાણુ સંત થયા. તે એક ચિત્તે શ્રવણ કર.

શિષ્ય—ધન્ય મહારાજ ! અમારા પર કૃપા કરી ઉપરનું વર્ણન કહી સંભળાવ્યું તેવી જ રીતે પાછળનું પણ કહી સંભળાવી આ દાસ ને કૃતાર્થ કરશો.

ઋષિ—ત્યારે સાંભળો:

પેલી ગાદીએ સતગુરૂ ત્રીકમ, સત્ય તણો છે અંશ રે.

પરોપકાર કરી તાર્યા ધણાને, ઝોળખ્યો આતમ હંસ રે,
 તેહ શિષ્ય જે લખમી સાહેબ છે, ગુરૂ કૃપા થઇ પુરી રે,
 પ્રજાની ભક્તિ કરી બરાબર, નથી કૃપા કંઈ અધુરી રે.
 ત્રીજી ગાદીએ ખમ્યા સાહેબ એ, ત્રીકમ ગુરૂ કેરું નામ રે,
 યોગ સાધના કીધી પુરી, ઝોળખ્યા અવધપતિ રામ રે.
 ખીમ શિષ્ય જે વસન કહેવાય, રહે ગુરૂને નામી રે,
 ઉપદેશ કીધા કેંક જનને, તાર્યા કોધી-કામી રે.
 પાંચમી ગાદી ખાન સાહેબની, કરે યોગનું કામ રે,
 સર્વ જતોને રચા છે બાવી, બન્યા છે સુંદર સ્યામ રે.

જીદી ગાદીએ ખાન શિષ્ય જે, નામ છે પ્રેમ હંસ રે,
પ્રભુ સેવા તનમનથી કરે છે, માયા ન કરશે દર્શ રે,

૧ ગાદીએ-મહાત્મા ત્રીકમ સાહેબ

૨ ગાદીએ-લખમી સાહેબ

૩ ગાદીએ-ખમ્મા સાહેબ.

૪ ગાદીએ-વસન સાહેબ.

૫ ગાદીએ ખાનસાહેબ.

૬ ગાદીએ-એટલે હાલે પ્રેમ હંસ:

(રાગ: મરાઠી સાખી)

પેલી ગાદી ત્રીકમ સાહેબની, સાંભળે વર્ણન કાંઈ,
સુખ ને વળી સંપતિ યારો, સ્વપને દુઃખ ન હોઈ,
કહું મુસ્તક નામી બોલો સર્વે શ્રી રણછોડરાય-કહું

બોલો શ્રી રણછોડરાયની જય

શિષ્ય—હે ઋષિવર ! આપનાં વચનામૃતથી અમને ધણો
આનંદ થયો છે. હવે પાછળનું વર્ણન સાંભળવાની છિત્કંઠા છે.
પણ તે પહેલાં એક પ્રશ્ન પૂછવા ઇચ્છા છે. માટે આપ આજ્ઞા કરો
તો પૂછીએ.

ઋષિવર—હે વત્સ ! તમને જે કાંઈ પૂછવા ઇચ્છા હોય તે
મુખેથી પૂછો.

શિષ્ય—હે મહારાજ ! ત્રીકમ સાહેબે આવું અદ્ભુતકામ
કયું; ચમત્કાર બતાવ્યા ત્યારે તે કાંઈ પૂર્વજન્મના પુરા સંસ્કારી ને
પુરી કમાઈવાળા હોવા જોઈએ. તે વાત સત્ય છે. ત્યારે વળી ફરીને
તેમને ગરવા જ્ઞાતિમાં જન્મ ધારણ કરવા કેમ જરૂર પડી હશે ? તે
કૃપા કરી કહો, એટલે શંકાનું નિવારણ થાય.

ઋષિવર—હે શિષ્ય ! તારાં વચનથી હું ધણો સંતોષ પામું
છું. તે વાત ખરી છે. પણ પુરૂષાર્થમાં કાંઈ ખામી રહી જય
અથવા તો કાંઈ એવા સંજોગોને લઈ વાસના જામી રહે તો ફરી
અવતાર ધારણ કરી પૂર્વ જન્મની રહેલી અધુરાશ પુરી કરી મોક્ષ
જાય છે.

ગીતામાં પણ બોધ કરતી વખતે અર્જુનને શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માએ કહ્યું છે કે જન્મ મરણ વાસનાને લઇને જ થાય છે. જુઓ શૃંગી ઋષિને મૃગીને પેટે અવતાર ધારણ કરવો પડ્યો. વળી જન્મજનુની ગંગાજી ને રાજા શાંતનુ સાથે જોડાવું (લગ્ન) કરવું પડ્યું હતું. વળી દેવલોકમાં રહેનારા આઠ વસુદેવને મૃત્યુલોકમાં અવતાર ધારણ કરવો પડ્યો હતો; જેમાંના એક વસુનું નામ સર્વના જાણવામાં હશે જ. જેણે બચકર પ્રતિજ્ઞા કરી બીજા કર્મ કર્યું હતું; જેમને બીજામૃતિના નામથી સૌ કોઇ જાણે છે. વળી જ્ઞાનની ઇચ્છાએ પણ અવતાર લઇ શકે છે. માટે મહાત્માના અવતારવા વિષે આપણે કોઇ પણ જાણી કે કહી શકીએ નહીં.

શિષ્ય—ઋષિવર ! ત્યારે કૃપા કરી અમને સંભળાવો કે રાજા શાંતનુ કોણ હતા ને ગંગાજીનાં લગ્ન તેમની સાથે કેમ જોડાયાં ? વળી આઠ વસુઓને પૃથ્વી પર કેમ જન્મ ધારણ કરવો પડ્યો ? તે સમજાવવા વૃત્તાંત સંભળાવવા દયા કરો.

ઋષિવર—હે શિષ્ય ! તમારી ઇચ્છા છે તો તે સાંભળોઃ પાંડુકુળમાં જન્મેલ રાજા જન્મેજન્યની પ્રાપ્તિહત્યા ઉતારવા માટે શુક્રદેવજીએ મહાભારતની કથા કરી હતી. તેની શરૂઆતની આ કથા છે. તે સાંભળોઃ

(રાગ : ત્રેતાળી ચોપાદ)

એકવાર ગંગાજીને તીરે, સરખા મળ્યા છે. ગોવાળી આવી રે,
સર્વ મળીને ચરાવે ગૌ ધેન, કરે કૃષ્ણ લીલા કરી ચેન.
ટોળા માંલ્યથી પડી એક ગાય, પાડે બરાડાને અતિ દુઃખી થાય;
મળી સર્વે કરી સારવાર, તો પણ ઉઠી નહીં તતકાળ.
બેઠા થાકી ગોવાળીઆ જ્યારે, સૂર્ય અસ્ત થયો તેની વારે;
બેળા થઇને કરીઓ વિચાર, માતૃ કરશો તમો સારવાર.
સોંપી ગયા ને કીધા પ્રણામ, આમ કહી ચાલ્યા નિજ ધામ.

એક વખતે માતૃ ગંગાજીને કીનારે સર્વ ગોવાળીઆ મળી ગૌધેન ચરાવતા હતા, સૂર્ય નારાયણ અસ્ત થયા. ત્યારે સર્વ ગાયો લઇ પોતાના ઘર તરફ ચાલવા લાગ્યા. રસ્તે ચાલતાં તે

માથેના ટોળામાંથી એક ગાય ભોંય પર પડી બરાડા પાડવા લાગ્યા. ગાયને દુઃખી જોઈ ગોવાળીઆઓ સારવાર કરવા લાગ્યા. પરંતુ તે ગાય ત્યાંથી ઉઠી નહીં. ત્યારે બેળા થઈ માતાજીની સ્તુતિ કરી કહેવા લાગ્યા કે :

હે પાપીઓને પાવન કરનારી માતૃ ગંગાજી ! આ ગાય હવે તમારે શરણે છે. માટે તેની રક્ષા કરશો. જે કાંઈ આ ગાયને મારશે. અગર તેનો કાંઈ વધ કરશે તો તમને ગોઝારી કહી બોલાવશું. આમ કહી સર્વ ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યા.

(રાગ : ગીતિ)

રાત્રી અર્ધ ન્યાં ભાંગી, રૂપ ભયંકર સિંહ આન્યો આંહીં :

ગાયનો પાસે ધાયો, બોલ્યાં ગંગાજી બોધ કરી ત્યાંહી.

અરધી રાતને સુમારે ગંગાજીના કીનારા પર ન્યાં પેલી ગાય પડેલી હતી ત્યાં એક ભયંકર સિંહ આવી ગાયને મારવા દોડ્યો. તરતજ માતૃ ગંગા એક અલોકિક સુંદરીનું સ્વરૂપ ધારણ કરી, સિંહના પાસે આવી કહેવા લાગ્યાં કે : હે મુખ ! બિચારી નિરપરાધી ગાયને શા કારણે મારે છે ? તેને મારવાથી તને શું સુખ ! વળી તેણે તારો કાંઈ અપરાધ કર્યો નથી.

ગંગાજી—

(રાગ દીંડી)

પાપી વગર ગુન્હે મારીશ નહિ આ ગાય, તુજ કૃત્ય દેખે કમ્પે મારી કાય; નથી દોષ તેણે કર્યો કાંઈ તારો, આવું કામ દેખી જીવ બળે મારો; બિચારી ગાય મારી કાં હત્યારો થાય— પાપી વગર ગુન્હે ૧ ગયા ગોવાળીઆ મુકાને શરણુ મારે, માટે મારવા ન હ્રષ્ટ આણે મારે; કહેવું મારી માફ ચાલ્યો આંહીથી જાય— પાપી વગર ગુન્હે. ૨

સિંહ—

રાગ ઉપરનો

ખરે સુણો ગંગાજી ભક્ષ એ છે મારો, નહીં છોડું વાદ મિથ્યા છે તમારો—ટેક૦

એમાં દોષ મને જરાએ ન લાગે, એહ ભક્ષ થકી, ક્ષુધા મારી ભાંજે; તેમાં વચમાં આવી શું તમે વિચારો—ખરે સુણો ગંગાજી ૧

એ આપતાં હો વચન આપ આજે, તો સરસે સધળું ધારેલું તમ કાજ,
 નહીં તો મારવાનો આવ્યો હવ વારો, ખરે સુણો ગંગાજી ૨
 ગંગાજી ! એ અમારો ભક્ષ છે. એટલે તેને મારવામાં અમે
 દોષ ગણતા નથી. તેમાં તમારે આડે આવવા કારણ નથી; છતાં
 તમે શરણ પડી હોવાનું કહી અતિ આગ્રહથી કહો છો તો મને
 એક વચન આપો એટલે ગાયને છોડું.

ગંગાજી—હે વનરાજ ! આ બિચારી ગાય મારે શરણે પડી છે.
 તેના માટે કદિ મારા પ્રાણ માગીશ તો પણ આવવા બંધાઉં છું.
 માટે માગ :

(રાગ : ગીતિ)

માઝ માઝ મુખ કહું છું, વચન આપું તુજને હરખાઇ;
 જે માગે તે આપું, તેમાં સંજય રાખીશ નહીં કાંઇ.

સિંહ—

રાગ ઉપરનો

તમે વરજો મુજને, વચન માગું એજ ખરે આજે;
 ધ્રુજા મારી એ છે, છોડું ગાયને કરે હું મુજ કાજે.

ગંગાજી—તથાસ્તુ ! તારી આવી ધ્રુજા છે તો ભલે. ગાયને
 માટે તે વચન પણ મારે કબૂલ કરવું પડશે.

કર્તા—ગાયને માટે ગંગાજીએ ન બને તેવું અધટિતતાભરેલું
 વચન આપ્યું, પણ તે પ્રભુથી સહન થઇ શક્યું નહીં. સર્વના
 અંતરમાં રહેલા સર્વવ્યાપક એવા જે પરમાત્મા તેમની સનાવડે
 પેલી પડેલી ગાયને વાચા આવતાં તે કહેવા લાગી.

માય—હે મૂર્ખ નિર્દય સિંહ ! ગંગાજીએ મારા માટે ધણા
 ક્ષમાવાલા કરી તને કહ્યું, છતાં નહીં માનતાં તારી નીચ મનોવૃત્તિ
 પુરી પાડવા તે તે અધટિત વચન આપ્યું. તે પ્રભુથી સહન થઇ
 શકતું નથી. માટે હું તને શ્રાપ આપું છું કે:

(રાગ મરાઠી સાખી)

મંદ શુદ્ધિનો મૂરખ તું છે, નિર્દય તારી કાયા,
 પ્રભુ પ્રતાપે શ્રાપ આપું છું, ધન્યહરિની માયા,
 થાજે વડનું ઝાડ, સૂણી વચનને ચડીઓ કાળ—થાજે.

હે મંદુલિવાળા ! હું તને આપિત કરું છું કે તું વડનું વૃક્ષ થા. તેં ગંગાજી પાસે વચન માગ્યું તે પરથી મને તારા પર બંધે ક્રોધ ચડ્યો છે.

આપ સાંભળતાની વાર સિંહનો દેહ ઢળીને એક મોટું વડનું વૃક્ષ થયું, પણ ગંગાજીએ વરવા માટે વચન આપેલ તે મિથ્યું જાય નહીં. માટે એ વૃક્ષની શી સ્થિતિ થઈ તે સાંભળો :

કર્તા : રાગ લાવણી : (ગુજ ઉપરરી) ગુજ

મળી સાત સાધુઓ ચાલ્યા તપસ્યા કાળે,
આવ્યા ગંગાજીને તીર મગન થયા આળે.
દોઢો સુંદર વડ ત્યાં એક જાયા બહુ સારી,
કરી ગંગાજીમાં સ્નાન થયા સુખધરી.
જપે નિત્ય હરિનો જાપ બ્રહ્માસન વાળી,
સંખ્યા ગાયત્રીને કરે માળા વૃત ધારી.
અતિ દ્રઢ ભક્તિથી પ્રસન્ન થયાં છે માત,
કહે વિષ્ણુ વૃક્ષને આપી એ આશીર્વાદ સારી,
તુજ જાયા તમે અમો ધણા થયા સુખીઆરી.
અમ સાત જણોનું અકેક વર્ષ તપ જાઓ,
તેહ ભક્તિ થકી તુજ દેહ મનુષ્યનો થાઓ.

એક વખત સાત સાધુઓ મળી તપાસ્યા કરવા માટે ગંગાજીને કીનારે આવ્યા. ગંગાજીમાં સ્નાન કરી દેહ પવિત્ર કર્યો. ત્યાર બાદ ત્યાં કને એક વડનું વૃક્ષ જોયું. તે ધણું સુંદર અને સારી જાયા વાળું જોઈ તે નીચે બ્રહ્માસન વાળી, અતિ દ્રઢ મન રાખી, ભક્તિ કરવા લાગ્યા. એમ કરતાં કરતાં કરતા સાત વરસ થયાં; ત્યારે માત્ર ગંગાજી તેમના પર પ્રસન્ન થયાં. સાધુઓ ધણું ખુશી થયા. ત્યાર બાદ સર્વે સાધુઓ મળી કહેવા લાગ્યા કે : હે સંતોનો ! આપણને આ સુંદર વડની જાયાથી ધણો સંતોષ થયો છે, માટે તેનો બદલો કાંઈક આપવો જોઈએ. એમ કહી સર્વેએ મળી અંકેક વરસનું તપસ્યામાંથી રૂળ આપ્યું. એટલે સાધુ પુરુષોને છ છ વરસનું તપ રહ્યું અને વૃક્ષને સાત વરસનું પુનર્

મથું. ત્યારે મહાત્મા પુરૂષો કહેવા લાગ્યા કે : હે દયાલુ ' પરમાત્મા અમારા સાતે જાણી તપશ્ચર્યામાંથી જે ફળ અમોએ તેને આપ્યું ! તેના પુન્ય પ્રતાપે 'આ વૃક્ષ છે તે ટળી મનુષ્ય દેહ ધારણ થયો. ત્યારે તે હાથ જોડી સંતોને દંડવત પ્રણામ કરી કહેવા લાગ્યો કે : હે સંતો ! મુનિઓ ! હું તમારા પુન્ય પ્રતાપે મનુષ્ય દેહ થયો છું; માટે માઈ નામ આપો. ત્યારે તેઓ કહેવા લાગ્યા કે હે ભાષ તારો દેહ સંતના વચનથી પ્રગટ થયો છે, માટે તાઈ નામ સંતનું રાખવામાં આવે છે, અને તું સંતનું નામથી ઝોળખાઈશ. હવે સંસારમાં સુખેથી જી. અમારા આશીર્વાચન છે. એમ કહી ત્યાંથી સંતો ચાલવા લાગ્યા :

સંતનુ— (રાગ : માઠ) શું ગરૂડતાણું લીધું નામ રે

મને છોડી ક્યાં જાઓ આજ રે, થાય મનમાં ઘણો પરિતાપ
સુખદાયક સ્વામિ વચન આપનું, છોડશો નહીં મહારાજ,
તમને છોડી હવે મારે ક્યાં જવું, શું છે ખીજે મમકાજરે—મને
સંત સાધુ તમો છો સુખદાયક, કરો કૃપા અમ ધરા,
દયા લાવી હવે સાથે તેડો ને, નામું હું આપને શિશ રે—મને
માત પિતા તમે આપ છો મારાં, કરૂં ચરણની સેવ,
નહીં તેડો તો દેહને છોડીશ, પ્રાણ કાઢું તત ખેવ રે—મને

મહારાજ ! પૃથ્વી પર માઈ ખીજું કાણું સંબધી છે ? મારાં માત પિતા તમો છો, તો કાના પાસે રહું ને ક્યાં જઈ ? ન્યાં આપ ત્યાં સેવક. માટે સાથે તેડો, નહીંતર મારા પ્રાણની હાની કરીશ.

સાધુઓ—હે સંતનુ ! તું જી. અમાઈ વચન છે. તું આંહીથી સામે શહેર દેખાય છે તે હસ્તિનાપુર છે, ત્યાં કને જી, ને ત્યાં તને સન્યાસન મળશે સુખેથી રાજ ભોગવજે. નીતિથી ચાલજે અને પ્રજા ભક્તિ કરજે. જી, અમાઈ વચન છે.

સંતનુ સાધુઓનાં આવાં વચન સાંભળી તેમને નમસ્કાર કરી ત્યાંથી ચાલતો થયો અને હસ્તિનાપુરને વિષે આવી પહોંચ્યો. દૈવ-ચોએ તે શહેરના રાજાને દેહકાળ થયો હતો. સર્વ અમીર-ઉમરાવો સ્થિત સહીત વિચાર કરતા ખેડા હતા કે રાજ્યાસન કેને સોંપવું ?

ત્યારે વિચારતાં એમ થયું કે આ શહેરની અંદર જે કોઇ માણસ
પહેલો આવશે તેને રાજ્યાસન આપવું. આમ વિચાર કરી સર્વ ત્યાંથી
શહેરના નાકા પાસે ગયા. જતાંની વાર જ ત્યાં કને સંતનુ આવી
પહોંચ્યા. તેમને જોતાંની સાથે સર્વના મનમાં ઘણો આનંદ થયો,
કારણ કે સંત પુરૂષોના તપોબળ વડે કરી જે મનુષ્યા દેહ પ્રગટ થયો
તેમાં ન્યુનતા હોય જ શાની? સર્વ મળી તેમને રાજદરબારમાં લઇ
ગયા અને ત્યાં રાજ્યાસન સુપ્રત કયું. હવે તે સંતનુ રાજ રાજ્ય
કારભાર સુધેથી ચલાવવા લાગ્યા. હવે ગંગાજીએ આપેલ વચન
કેમ પુરું થશે અને વસુ કેમ જન્મ ધારણ કરશે તે સાંભળો :

કર્તા—

(રાગ : દક્ષિણી લાવણી)

સ્વર્ગમાં વસે, વસુ આડે દેવ રે,
ગુરૂ સેવ, મોક્ષ લેવ, ધારી એમ, તે તતખેવ,
મોટા બધું આવ્યો રે—સ્વર્ગમાં વસે. ૧
સંગ લાવીઆ, સતિ પોતાની નાર રે,
જલદી ચાલ્યા, ઉમંગે આવ્યા, દેવીને લાવ્યા ધેવા લાગ્યા,
ગુરૂ ગયા પાતાલ રે સ્વર્ગમાં વસે ૨.

એક વખતે સ્વર્ગમાં રહેલા આડ વસુદેવ માંહેના એક મોટા-
ભાઇ પોતાની સ્ત્રીને સાથે તેડી ગુરૂ વશિષ્ઠના દશનાથે નીકળ્યા.
ગુરૂના આશ્રમમાં આવી પહોંચ્યા. પણ ગુરૂ વશિષ્ઠ પાતાલમાં ગયેલા
હતા, ગોરાણી માતાજી અરૂંધતીને આવી નમસ્કાર કર્યા.

માતાજીએ આશીશ આપીને ગુરૂના ખબર પુછતાં પાતાલમાં
પધારવાના ખબર મળ્યા. એટલે બંને જણાંએ ત્યાં રાત રોકાવા
નક્કી કર્યું. રાત્રે ગોરાણીએ કામદુગ્ધા (ગાય)નું દુધ લઇને બંનેને
પાયું. તે દુધનો સ્વાદ ત્રણ લોકમાં ન મળે તેવો હતો. તે જોઇ
પેલી સાથે આવેલ સ્ત્રીની બુદ્ધિ બદલી અને તે પોતાના પતિને રાત્રે
કહેવા લાગી કે:

સ્ત્રી—

રાગ. (આશાગોડી)

દુધ ન દીકું આવું ક્યાંઇ, પતિ મારા દુધ ન દીકું આવું ક્યાંઇ.
દુધ નહી પણ અમૃત એ છે, જોઇને દીલ ઠરે આંહી-પતી મારા.

અરજ હરે ને ધરો સ્વામી મારા, ગાયને લઈ જઈએ ત્યાં—પતી મારા.
સ્વર્ગ મૃત્યુ કે પાતાલની માહી, ગાય નથી આવી ક્યાં—પતી મારા.
ગુરુ ધરમાંથી જલદી લહીને, નાસી જઈએ ઝડ ત્યાં—પતી મારા.

[હિ નાથ ! આવું સ્વાદીષ્ટ દુધ ક્યાંય સ્વર્ગ, મૃત્યુ કે પાતાલમાં
પશુ જોવામાં આવતું નથી. તો આવું અમૃત સરખું બીજે મળે જ
શાનું ? માટે પ્રાતઃકાળ થયા પહેલાં આ ગાયને આપણે લઈ
જઈએ તો સારું. ફરીને આવી ગાય આપણને કોઈ સ્થળે મળશે નહીં.]
વસુ—હે સ્ત્રી ! ગુરુની ગાય આપણથી લઈ શકાય નહીં. આપણે
તો વશાશક્તિ પ્રમાણે ગુરુને આપવું જોઈએ. તે બદલ ઉઘટી ગાય
લઈ ચોરી કરી નાસી જવું તે બની શકે નહીં.

સ્ત્રી—હે નાથ ! તે ગાય તો અહીંથી લઈ જવી જોશે જ, જે
મારું કહેવું આપ નહીં માનો તો મારો દેહ છોડી, પ્રાણ આપીશ.
નહીં તો મારું વચન પાળવું પડશે.

ન્યારે સ્ત્રીનો આવો અતિ આગ્રહ જોયો ત્યારે વિનાશ કાળે
વિષરિત બુદ્ધિ થવાથી તે વાત માન્ય કરી, ગાયને લઈ બન્ને
ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યાં. પ્રાતઃકાળનો સમય થયો. વળી ગુરુ વસિ-
ષ્ઠ પશુ પાતાળમાંથી પશુંકુટીમાં આયા. સંધ્યા કરતી વખતે
સતિને કહ્યું કે દુધ આપો. સતિ દુધ માટે ગાય પાસે આવે છે
તો ગાયને દીડી નહીં. ત્યારે આવી કહેવા લાગ્યા કે હે સ્વામીનાથ !
માય આ ઠેકાણે જોવામાં આવતી નથી. વસિષ્ઠ પોતે ત્રીકાલદર્શી
હતા, એટલે ધ્યાન લગાવી જૂએ છે તો બનેલી બીના સર્વે તેમના
જાણવામાં આવી. ત્યારે તેમણે પૂછ્યું :

સતિ ! વસુ તથા તેની સ્ત્રી આંહી રાત રોકાયાં હતાં ?

સતી—હા મહારાજ !

વસિષ્ઠ—ત્યારે બન્ને જણા ગાયને લઈ ગયાં છે. પશુ
તેમણે કાંઈ વિચાર ન કર્યો ! જાઓ, શ્રાપ આપું છું કે આઠે
વસુ મૃત્યુ લોકમાં અવતાર ધારણ કરો.

એ વાતની કોઈને ખબર નથી, પણ નારદજીએ જાણ્યું કે
મારે ખબર આપવા જોઈએ. બિચારા નિરપરાધી માર્યા જાય છે.

એમ ધારી નારદજી વસુદેવતાઓ પાસે જવા નીકળ્યા અને કહેવા લાગ્યા.

રાગ : માઠ (તમે હળવા હાલો, આલો.)

બન્ને કૃષ્ણ મોરારી, ગિરિવર ધારી, આવ્યા વસુને ધામ,
સુંદીર વેણું ધારી, સારંગ પાણી, જપતા સુંદિર સ્વામ-ટેક.
દેવઝવિ દેખી હરખ્યા વસુ ને, દીધું છે આદરમાન,
અર્ધ પાદ કરી પૂજા કીધી, સારાં આપ્યાં ખાન પાન રે-બન્ને.
કહે નારદજી સાત જણોનું, વિષ્ણુ અપરાધે મોત,
ચોરી કરી છે ભાષ તમારે, શ્રાપિત થયા તમ સોત રે-બન્ને.
પતિ પત્ની મળી ગયાને લાવ્યાં, કાપ્યા ગુરૂ તત કાલ,
આપની ગુરૂએ શિક્ષા કીધી, મૃત્યુ લોકે અવતાર રે-બન્ને.
ભગવંતું હોય જો આમાંથી, શરણુ ગુરૂને જાઓ,
દયા લાવી ભગારશે તમને, પુરણુ સુખીઆ થાઓ રે-બન્ને.

નારદજીએ સાતે ભાષ્યોને અનેલી હકીકત કહી સંભળાવીને કહ્યું કે ગુરૂએ સર્વેને શ્રાપિત કરેલા છે કે મૃત્યુ લોકમાં જન્મ ધારણુ કરો, હવે તે શ્રાપથી તમારે મુક્ત થવું હોય તો ગુરૂને શરણુ જાઓ.

આ વાત સાંભળી સર્વે વ્યાકુળ બની ગયા. ત્યાંથી જલદી ગુરૂ પાસે ગયા અને વિનયથી પ્રણામ કરી કહેવા લાગ્યા :

સાત વસુઓ રાગ : માઠ (શું ગરૂક તણું લીધું નામ)

નથી કાંઈ અમારી ભૂલરે, આવ્યું ઓચિંતું ક્યાંથી આશંક-ટેક
ગુન્હો અમારો નથી ગુરૂજી, શરણુ આવ્યા મહારાજ !
બિન અપરાધે માર્યા જન્મજો, રાખો અમારી લાજરે-નથી કાંઈ.
ચોરી કીધી છે ભાષ હમારે, અમને ખબર ન લગાર,
શ્રાપથી અમને મુક્ત કરો ગુરૂ, માગીએ મારી આવારરે-નથી કાંઈ.
કુલકલંકિત ભાષ અમારો, સહુને ચડાવ્યું આજ,
ગુરૂતણી ગાય ચોરતાં તેણે, ભરમાં ન આપ્યો વિચાર રે-નથી કાંઈ.

મહારાજ ! ગાય અમારે ભાષ્યો ચોરી, તેમાં અમે કાંઈ પણ જાણતા હોઈએ તો અમને બહાહત્યાનું પાપ છે. છતાં હે ગુરૂ !

બંધર અપરાધે માર્ગા જઈએ છીએ. માટે કૃપા કરી અમને શ્રાપથી મુક્ત કરશો.

વશિષ્ઠગુરુ—હે વસુઓ ! મારાં આપેલો શ્રાપ મિથ્યા તો જશે નહિ. પણ મારું વચન છે કે તમારો ઉદ્ધાર જન્મતાંની સાથે જ થઈ જશે. ગર્ભવાસ તો ધારણ કરવો પડશે. પણ મૃત્યુ લોકમાં મુખદુઃખના ભોગી થશો નહીં. એમ સર્વને સંતોષીને રજા આપી.

સાત ભાઈઓ ત્યાંથી ચાલી મોટાભાઈ પાસે આવી કહેવા લાગ્યા કે : હે મૂર્ખ ! તું ગુરૂની ગાય ચોરી લાવ્યો તે ઘણું ખરાબ કૃત્ય કર્યું. તારે ખાતર અમો પણ શ્રાપના ભોગી થયા. (સર્વ વૃતાંત તેમણે કહી સંભળ્યો.)

આ સાંભળી મોટાભાઈ પોતાથી થયેલી ભૂલનો પસ્તાવો કરી ગુરૂ પાસે ગયા. પ્રણામ કરી મારી માગવા લાગ્યા :

આઠમોવસુ— (રાગ : બનજરે.)

કહી ત્રાહે ત્રાહે ગુરૂ રાજે, અમે મારી માગીએ આજે—ટેક
 બુદ્ધિ અપળાની ઓછી જણી, તેહ સંગે કુબુદ્ધિ આણી,
 જોયી કર્યું અવિચાર્યું કાજે—અમે માફીં
 ગુરૂ ભૂલ્યો આપનો બાલ, હવે કરશો નહીં ક્રોધ અપાર,
 આપો સુખ તણો હવે સાજે—અમે માફીં
 આપ શરણે મુસ્તક નામું, કરી દયા જુઓ મુજ સામું,
 ગુરૂ ખરા તમે શિરતાજ—અમે માફીં
 દયાવંત સત તમ જાણું, ખરો આશ્રય આપનો આજું,
 કરો શ્રાપ નિવારણ નાથ—અમે માફીં

ગુરૂ આપ તો અતી દયાળું છો. મેં જીની બુદ્ધિથી ખહુ જ અવળું કામ કર્યું. પણ આપને શરણે આવ્યો છું માટે દાસ પર દયા કરી, શ્રાપનું નિવારણ કરો.

ગુરૂ—હે ભાઈ ! હું તારા વચન સાંભળી પ્રસન્ન થયો છું. પણ આપેલો શ્રાપ મિથ્યા થઈ શકે નહીં. હવેથી મારાં આશીર્વાદનો છે કે દુનિયામાં જન્મ ધારણ કરી, તું મોટો પરાક્રમી થાઈશ. હમેશાં

તારા પર પરમાત્માની કૃપા રહેશે. ત્રણલોકમાં તારું નામ પ્રસિદ્ધ થશે ને સર્વ ક્ષત્રીઓ તારે શરણે આવશે. અંતે સ્વર્ગમાં વાસ થશે.

ગુરૂના મુખનાં વચનો સાંભળી વસુએ અતિ ખુશ થઈ, પોતાના ભાઈઓ પાસે આવી સર્વ હકીકત કહી સંભળાવી.

આઠે જણાએ મળી વિચાર કર્યો કે આગળ પૃથ્વી પર અવતરવું પડશે. પણ કોના પેટે જન્મ ધારણ કરવો તે કાંઈ સુજ પડી નહીં, ત્યારે સર્વ મળી ત્યાંથી નારદજી પાસે ગયા. પ્રણામ કરી આપ નિવારણ સમ્બંધી બનેલી હકીકત કહી સંભળાવી.

વસુએ—હે મહામુનિ ! અમે આપના પાસે અમારા મનનો સંદેહ દાખવા આવ્યા છીએ. તે એ કે અમારે અવતીરણ જન્મ ધારણ કરવો પડશે, તો કોના ઉદરથી અવતરવું તે કૃપા કરી કહો. કારણ આપ ત્રણલોકને જાણનાર છો.

નારદજી—હે વસુઓ ! તમારું કહેવું સત્ય છે. તમે દેવલોકમાં રહેનારા છો. એટલે કોઈ દેવીના ઉદરથી જન્મ ધારણ કરો તો સારું કહેવાય. તમારાથી બની શકે તો એક ઉપાય છે. માતૃ ગંગાજીએ હસ્તિનાપુરના રાજા સંતનુને વરવા માટે પ્રથમ વચન આપેલ છે. જો ગંગાજી તમારી અરજ સ્વીકારી હાલે સંતનુ રાજા સાથે વરે તો ત્યાં જ જન્મ ધારણ કરો. નારદજીનાં વચન સાંભળી સર્વને આનંદ થયો; અને તેઓ ત્યાંથી ગંગાજી પાસે ગયા. કીનારા પર ઉભા રહી હાથ જોડી સ્તુતિ કરવા લાગ્યા.

રાગ : ગાઝલ (જો મરણ આ જીવિની)

જગત જનુની પ્રસન્ન થાઓ, કરી અમ પર મહેર રે ટેક
ઋષિ ગુન્દાવી શ્રાપિત થયા છીએ, અમે આઠે ભાઈ રે,
દરશન આપી નિર્ભય કરજો, સુજે ન અમને કાંઈરે—જગત ૧
આપ અરણુની કરીએ ચાહના, રટીએ આઠે જાપરે,
આશરો તમ ધારીને આવ્યાં, કહું નારદજીએ નામરે—જગત ૨
વસુઓ તણી સ્તુતિ સાંભળી ગંગાજીએ સુંદરી સ્વરૂપ ધારણ
કરી બહાર આવી દરશન દીધાં. આઠે ભાઈઓએ નમન કરીધું.

ગંગાજી—હે વસુઓ ! તમારે આંહી આવવા શું જરૂર પડી ?

વસુઓ—(સર્વ હકીકતથી જાણીતાં કરી) હે માતૃ આપના ઉદરથી અમારે જન્મ ધારણ કરવો પડશે. આપ દયાળુ અને પરોપકારી છો. માટે અમારી વિનંતિ સ્વીકારી, દાસોને દુઃખથી મુક્ત કરવા માટે રાજ સંતનુ સાથે હાલે જ આપ વરો. વસુઓ તથાં નમ્ર વચન સાંભળી, માતૃ ખુશ થઈ કહેવા લાગ્યાઃ હે ભાઈઓ તમારું દુઃખ ટળે તો હું એમ કરવા ખુશી છું. એમ કહી અંતરધ્યાન થઈ ગયાં અને વસુઓ પોતાને સ્થળે ગયા.

ગંગાજીએ વસુઓને આપેલ વચન માટે રાજ સંતનુ પાસે હસ્તીનાપુર વિષે જવા તૈયારી કરી.

શરદ્દ્યુનમ્મની રાત્રી શોભી રહી છે. મનુષ્યો આનંદ કરી રહ્યા છે. એક પ્રહર રાત્રી વ્યતીત થઈ છે. તે સમય માતૃ ગંગાજી અલૌકિક યોગીની (સુંદરી)ના સ્વરૂપનો દેખાવ કરી, હાથને વિષે વેણુ ધારણ કરી, હસ્તીનાપુર રાજ સંતનુના બગીચામાં આશો-પાલવના વૃક્ષ તળે બેઠા અને મધુર સ્વરથી ગાન કરી, વેણું બજાવવા લાગ્યા.

યોગીની— (રાગ હૃદય : મીઠાં મહી વેચું, મહી વેચું)

તમે સુણો કાષ્ઠ નર ને નારી રે, સુંદીર વેણું વાજે, વેણું વાજે, સુણી થાઓ તમે સુખકારી રે—સુંદીર.

ત્રણ લોકમાં નથી એવી શોભા, સુણી ઋષિ તપસ્વી લોભ્યા, છોડી ધ્યાન ને સુણવા થોભ્યા રે—સુંદીર.

આ વેણુંનો નાદ દુઃખહારી, વાત સુણોને સત્ય છે મારી. છે પ્રેમમાં પ્રેમ કરનારી રે—સુંદીર.

અલૌકિક વેણુ નાદ સાંભળી તપસ્વી ઋષિઓના ધ્યાન છુટી ગયા. શહેરના માણસો આશ્ચર્ય પામવા લાગ્યા. રાજ સંતનુ પણ વિસ્મય પામી. મહેલમાંથી એકાએક ઉઠી વેણુ નાદે બગીચામાં આવી બુએ છે, તો કાષ્ઠ યોગીની સ્વરૂપ સુંદરીને આજ્ઞાપાલવ તળે વેણુ નાદ કરતાં જોયાં.

રાજ અત્યંત ખુશ થઈ કહેવા લાગ્યો કે હે યોગીની ! આપ

કાણુ છો ? સ્વર્ગમાં વસનાર છો કે મૃત્યુ લોકમાં રહેનાર છો ?
વળી આપ પરણેલ કે કુંવારાં તે પણ કહો.

કર્તા— (રાગ : જોવા આવ્યો રે દુર્યોધન અહંકારી)

જોવા આવ્યો રે સંતપુત્ર જે સંતનુ, રૂપે જ્ઞાન ભૂલ્યો છે પંથનું—ટક૦
અર્ધ રાત્રીએ આવ્યો એકલો, મોહો છે સ્વરૂપ નિહાળી,
સુંદીર વચને લાગ્યો પુછવા, શુદ્ધિ ગષ્ટ તુજને ન્યાણી—જોવા૦
અસુરાં રાત્રે ક્યાંથી આવ્યાં, યોગીની અદ્ભુત નારી,
છો પરણ્યાં કે આપ કુંવારાં, દીસો સ્વર્ગ વસનારા—જોવા૦
રૂપ ગુણમાં નથી કાંઈ ખામી, જોઈ તમોને દિલ હરખાય,
જો કદી જાઈ અહીંથી, મંદીર મુજને ખાવા ધાય—જોવા૦

હે સુંદરી આપને જોઈ મારું મન અતિ હર્ષવાન થયું છે તમને
આંહી છોડી જવા મારું મન કબૂલ કરતું નથી. આ રાજ્યના સર્વ
વેળવો તમારા વિના ખાવા ધાય છે.

યોગીની—રાજ ! તમારા વચનનો ભાવાર્થ હું બરાબર સમજું
છું. હું હજી કુંવારી છું. પણ સાંભળ :

(વિદેશ વાટ બાઈ હું, આવાર ધુમલી એ રાગ)

વચન રાજ સંતનું, સુખકારી તો થયાં,

આનંદના ઉદગારોથી, દુઃખ તો ટળી ગયાં—વચન

રાજ યોગી બાળતે વળી, નારી હઠ કહેચાય,

એક હઠછે તાહરી ને, મારા બે ગણાય—વચન

અમે યોગી એકાન્તમાં, વસવાનું મારું કામ,

વચન જો નહીં માનો રાજ, જઈશું હમારે ધામ—વચન

રાજ ! હું મારી મરજી પ્રસાદે સવળું યા અવળું ગમે તેવું
કાર્ય કરીશ. તેમાં આડા આવડું નહીં, એવું વચન આપ આપતા
હો તો હું ખુશીથી આપના મહેલમાં આવીશ. પણ વચન આપવા
પહેલાં બરાબર વિચાર કરજો. કારણ કે દુનિયામાં ચાર હઠ કહેલા
છે, અને તે પ્રસિદ્ધ છે. જુઓ કે બાળહઠ, સ્ત્રીહઠ, રાજહઠ, અને
યોગીહઠ. એમ ચાર છે. તેમાં આપનામાં એક રાજહઠ અને મારામાં
યોગીહઠ તથા સ્ત્રીહઠ એમ બે રહેલા છે. માટે મારું વચન મિથ્યા

જશે નહીં. મારાં વચનનો ભંગ થશે તો હું ત્યાંથી ચાલી જઈશ અને શ્રાપીત કરીશ.

ગંગાજીને વચન માગવાનું કારણ એટલું જ હતું કે સાત વસુઓને થોડો વખત મૃત્યુ લોકમાં રહેવાનું, જેથી પરભારા ગંગાજીમાં પધરાવવા એટલે જન્મતાંની સાથે જ મોક્ષે પહોંચાડવા. જે વચન ન માગે તો તેમ બની શકે નહીં. માટે ઇચ્છા મુજબ વર્તવા વચન માગ્યું.

રાજા-હે સુંદરી આપનાં વચન મને બહુ જ પ્રિય લાગે છે. કદી મારાં પ્રાણ જશે તો પણ આપનું બોલેલું વચન હું મિથ્યા જવા દઈશ નહીં. અને આપના કોઈ પણ કર્તવ્યમાં હું આડે આવીશ નહીં. જાઓ મારૂં વચન છે.

રાજા સંતનું સાથે હસ્તિનાપુરને વિષે ગંગાજી આવ્યાં. અને તેમના મહેલમાં આનંદથી રહ્યાં. થોડો વખત વિત્યા બાદ એક પુત્રનો જન્મ થયો ગંગાજીએ દાસીને બોલાવી હુકમ કર્યો કે : જાઓ આ પુત્રને ગંગાજી વિષે પધરાવી આવો. રાજા સંતનું ખબર મળ્યા : પણ પોતે વચનથી બંધાયેલ; વળી એમ થવાનું હશે જેને લઈને રાજા કાંઈ પણ બોલ્યા નહીં. એમ એક પછી એક ગંગાજી સાત પુત્રોને જન્મ આપ્યો ને તેઓ સર્વેને ગંગાના જળમાં પધરાવી દીધા. જે સાત વસુઓનો જલ્દીથી છુટકારો થાય તેમ હતો તેની ઉપર પ્રભાણે વ્યવસ્થા થઈ, એટલે કે ગંગાજીમાં પધરાવી દીધા. હવે આઠમા વસુ કે જેણે ગુરૂવસિષ્ઠની ગાય ચોરી હતી તેમને આંહી એટલે મૃત્યુ લોકમાં જન્મધારણ કરી સંસારના વૈલવ ભોગવવા છે. તેમનો જન્મ પણ તુરત થવાનો છે, ત્યારે શું બન્યું તે સાંભળો :

ગંગાજીને પણ આઠ દેવોનું કામ કરી આંહીથી જવાનું હતું. આઠમા વસુને પણ મૃત્યુલોકમાં રહેવાનો શ્રાપ થયો હતો. મોટે બનવા કાળે કુદરતી જ બનતું જાય છે :

હસ્તિનાપુરની પ્રજાને વિચાર થયો કે : આહા ! રાજા આવી ગ્રાહ્યારી રાણીને ક્યાંથી લાવ્યો છે ? જેણે પોતાના નિરપરાધી બચ્ચાં

તેમાં વળી પુનઃ તે સાત સાત મારી નાખ્યા છતાં પણ રાજ્ય મોહમાં અંધ બની વિચાર કરતો નથી. હવે આપણે આ સહેલાઈમાં રહેવાનો ધર્મ નથી. કારણ કે પાપનો છટો પાડેલીને પણ લાગે જો રાજ્યને કરેલ પાપ પ્રગળે પણ ભોગવવું પડે છે. માટે આંદોલન દ્વરત નીકળી જવામાં સાર છે. આ વિચાર કરી સર્વ રૈયત મંજૂર રાજ પાસે જઈ પોકાર કરવા લાગી:

પ્રજા— (રાજ માઠ શું ગરૂડ તણું લીધું નામ રે)

કાંઈ પ્રજા કરે પોકાર રે, થયો નગરમાં હાહાકાર; ટેક
રાણી ગોઝારી આવીઆ ક્યાંથી, વરતાવ્યો કાળો ફેર:
સાત પુત્રો એણે મારી નાંખ્યા, બાલક સાથે શું વેર રે—થયો નગરમાં
રૈયત રાજ પાસે પોકારે, અધર્મો થયા આપ;
પુત્રો સર્વે મારી નાંખ્યા, થાય ધણો સંતાપ રે—થયો નગરમાં
પાપીષ્ઠ રાજ્યમાં રેવું ઘટે નહીં, ચાલ્યા જઈશું આ વાર;
દોષો તમારા અમને નડે છે, યજ્ઞને છીએ ખુવાર રે,—થયો નગરમાં
છોડી ધરખારને ચાલ્યા જવાના રહેશું નહીં આ ઠામ:
નીતિ અનીતિ રાજ ન જાણે, રેવાનું ત્યાં શું કામ રે—થયો નગરમાં

મહારાજ ! આપ મોહઅંધમાં પડી જઈ કાંઈ પણ નીતિ અનીતિમાં લક્ષ આપતા નથી. જરા વિચાર તો કરો કે સાત સાત બાલકત્યાગ્યો થઈ તો તેવા રાજ્યમાં રહેવા અમો ખુશી નથી. અમો ચાલ્યા જશું.

રાજા સંતનુ—(પ્રજાને ધીરજ આપી કહે છે કે) હે બાહુઓ ! તમારું કહેવું સત્ય છે, તમો હવે શાંત થાઓ. થવાનું હતું તે થયું. હવે પછી ગમે તેમ થશે તો પણ આવું કૃત્ય ફરી કરવા હમ્મશ નહીં. માટે તમો સૌ ચોંતાને દૂર કરો. ને સૌ સૌને ધેર જાઓ. આમ સર્વને શાંતિ આપીને વિદાય કર્યા.

ત્યારબાદ ગંગાજીએ એક પુત્ર એટલે આઠમા વસુને જન્મ આપ્યો. પ્રથમના નિયમ પ્રમાણે દાસીને બોલાવી કહ્યું કે જા, આ પુત્રને પણ ગંગાજીના જીવમાં પધરાવી આવ.

આ વાતની રાજ સંતતુને ખબર મળતાં ત્યાં જઈ કહેવા લાગ્યો કે:
હે સુંદરી ! વિના અપરાધે સાત બાલક મારી નાખ્યા. લેશ માત્ર
પણુ દયા આવી નહીં ? આવું કઠોર હૃદય કેમ થયું ? વળી પણ
આઠમા પુત્રને મારી નાખવા માટે મોકલો છો ? માટે જરા વિચાર
તો કરો કે બાલકત્યાનો દોષ શું છે ? હવે તેમ ન કરો તો સાઈ છે:
રાજા- (રાજ : બળુ કું પ્રેમી આગમાં એ ચાલ)

શું છે બાલકોથી વેર, એનો કાળ આણો રે;
કાળ આણો રે, કાંઈ દોષ ન જણો રે-શું છે ટેક
સાખી: અવળી ભુલિ કાં થઈ, કીધું પાપ અપાર:
રણો પુત્રે એકે નહીં, થયો વંઝા અવતાર.

બળ્યો વંઝા તણો અવતાર, તમે કાંઈ ન જણો રે-શું છે ૧
સાખી: સુખે રહો સંસારમાં, દુઃખ નહીં તલભાર;
આનંદ આપ્યો ધૃતરે, દાસ તણો નહીં પાર.

નથી સ્વપ્નમાંહી દુઃખ, તમે મોજ માણો રે-શું છે ૨
હે સતી એ બાળકોથી આપને શું વેર છે કે એક પણ જીવતો
રાખવો નહીં ? આઠ આઠ પુત્રે વંઝીપણું ભોગવવું ? વળી બાળ-
કત્યાઓથી રૈ રૈ નર્કના અધિકારો થવું ? વળી :

(સાખી)

પ્રજા અતિ તલસી રહો, સરવે નાસી જાય.
તો પછી આપણા બેઠુથી, ક્ષી રીતે રહેવાય ?
રેવાશે નહીં સત્ય કહું છું કેવું માનો ને-શું છે ૩

વળી મારી પ્રજા પોકાર કરી રહી છે, તો રાજાનો મુખ્ય ધર્મ
છે કે પ્રજાને દુઃખ ન આપતાં બીજું દુઃખ હોય તે પણ ટાળવું. તે
તો બાળુ પર રહું; પણ હવે જો આ કાર્ય બનશે તો મારી સઘળી
પ્રજા બહીથી નીકળી જશે અને આપણને દુઃખ ભોગવવાનો સમય
આવશે. માટે વિચાર કરી આ વાત પરથી ઉતરી જાઓ તો સાઈ :
ગંગાજી-

(રાજ : ઉપરનો)

નથી કહેવાપણું કાંઈ, જરા વચન સંભાળો રે
સાખી આપ વિચારો અંતરે, કુલવાહીની વાત;
પ્રથમ કેવું હવું મુજને, તો ત્યાંથી ચાલ્યા જાત.

ચાલ્યા જવામાં દુઃખ નથી, રાજા હવે ન વારો રે-નથી ૧
 સાખી વચન આપી આ શું વહો, સત્યવાદી છો આપ;
 વેણુ જશે જો આપનું, તો પડશે મોટું પાપ.
 વચન જવાનું થાય છે તે, મનમાં ધારો રે-નથી ૨
 સાખી વચને રાજા દશરથે, તજ્યા પ્રાણુ તે વાર;
 રામે આજ્ઞા પાળવા, થયા વન તૈયાર;
 હવે તૈયારી મારી જવાની, કાંઈ ન જોભો રે-નથી ૩

રાજા ! આપ સત્યવાદી અને ધર્મિષ્ઠ થઈ આ શું કહો છો ?
 જો આપનું જોસેલું વચન મિથ્યા જાય તો મારે અહીં રહેવાની
 જરૂર નથી :

પણ સાંભળો, પ્રથમ અવધપતિ શ્રી રામચંદ્રજીના પિતા રાજા
 દશરથજી પાસે તેમની રાણી કેકેયીએ રામચંદ્રજીને વનવાસ મુકવા
 માટે વચન માગ્યું. ત્યારે રામચંદ્રજીનો વિયોગ સહન ન કરી શકવાને
 કારણે રાજા દશરથજીએ પોતાના પ્રાણનો ત્યાગ કર્યો. રામચંદ્રજી
 વનવાસ ગયા, છતાં પણ પોતાનું વચન પાળ્યું. માટે હે રાજા !
 આપનું વચન ગયું તો તેને માટે કાંઈ હરકત નહીં પણ હવે હું
 પાછળ આવીશ નહીં :

રાજા-

(રાગ : ઉપરનો)

સાખી પ્રેમ પૂરો છે આપમાં, આ વખતે લાચાર;
 રહો ભલે કદી જાઓ પણ, પુત્ર બચાવો આ વાર.
 પુત્રને હવે ન મારશો એવું મન ન જાણો રે-શું છે

રાણી ! મારો પ્રેમ બરાબર છે પણ આ વખતે નિરૂપાયે લાચાર
 છું. હવે રહો ચા ન રહો એ તમારી મરજીની વાત છે. પણ પુત્રને
 મારવો તે કાંઈ વાતે બનનાર નથી. માટે સમય વિચારો તો સારું છે

ગંધાળ-

(રાગ : ઉપરનો)

સાખી અમે ભલે ચાલ્યાં જશું, પણ એક વચનની આશ;
 માત્ર વિના નવ ઉછરે, બાળકનો છે ત્રાસ.
 ત્રાસ છે પૂરો એ બાળનો, તમે નીચેઆપો રે-નથી.

આપી પાંચ વરસ પૂરા થયે, સોંપી જવું તન;
 બહાહલ્યા છે મુજને જો હોય જુદું મન.
 મન જુદું નથી માહરં, મને પુત્ર ખારો રે—નથી.

રાજા ! આપ કહો છો કે એ વાત બનવાની નથી તો મારે
 જવે આંહી રહેવું નથી. પણ એક વિચાર મનમાં આવ્યો છે તે
 એજ કે : તુરંતનો જન્મેસો બાળક માતૃ સિવાય ઉછેરી શકાય નહીં
 માટે જો આપ રજા આપતા હો તો તેને ઉછેરી પાંચ વર્ષનો કરી
 આપને સોંપી જઈશ. ત્યાં લગી મારે રથે લઈ જવાની રજા આપો
 તો મારું :

રાજા—હે સુંદરી તે વાત ખરી, પણ પાંચ વર્ષે તું આપી
 જ કે નહીં તે વાત હું કેમ માની શકું ? સારું—

ગંગાજી—મહારાજા ! જાઓ મારું વચન છે કે : એ બાળકને
 જો કાંઈ જાતે અડચણ થાય તો આપ જે કહો તે મારે સાંભળવું.
 એ હું ધન્યર સાક્ષી આપી કહું છું. વળી પાંચ વર્ષનો કરી આપને
 સોંપી ન જઈ તો મને બહાહલ્યાનું પાપ છે. જો આપ માનો
 તો મારું.

આવાં ગંગાજીનાં નિમલ વચન સાંભળી રાજાને વિશ્વાસ આવ્યો
 અને બાળક લઈ જવાની રજા આપી. ગંગાજી પુત્રને સાથે તેડી
 ત્યાંથી ચાલી અદૃશ્ય થઈ ગયા.

પાંચ વર્ષ પૂરા થયા સારે ગંગાજી હસ્તિનાપુરને દરવાજે આવી
 પુત્રને શહેરમાં મોકલી દીધો. તેનું નામ જગતને વિષે પ્રખ્યાત છે.
 અને તે મહા શૂરવીર, બાણાવળી, વિષ્ણુ ભગવાનનો અનન્ય ભક્ત;
 વળી જેણે પ્રભુ કૃપા મેળવી નીતિથી નાના બાળનો રાજ્ય કારભાર
 ચલાવી અન્તે મૃત્યુને પણ છ માસ ટકાવી રાખ્યું. ગંગાજીના ઉદ-
 રથી જન્મ થયે કયાં; માટે તેમનું નામ પ્રથમ ગંગેવ એવા
 નામથી ઝાળખાતા. સારણાદ પરશુરામ પાસે ધનુર્વિદ્યાનો અભ્યાસ
 કરી નીતિનું બરાબર પાલન કરી પિતાને માટે ગૃહસ્થાશ્રમ લાગ
 કર્યો. સાથે રાજ્ય પણ તબ્દું. વળી માતૃ યોજન ગંધાને ઉપદેશ
 કરતાં બહાર બેઠેમ પડતી વાત સાંભળતાં ભયંકર એવું પ્રોઠ કામ

કરી બીજા કર્મ કર્યું. સારથી બીજાપિતાના નામથી ઝોળખાય છે અને તે નામ સર્વ ઠેકાણે પ્રખ્યાત છે :

ઋષિવર—હે શિષ્ય ! મહા ભારતને વિષે પહેલી પાંડવોપતિની વાત તમોને કહી સંભળાવી. જે વાત જન્મેજય રાજની બહાહત્યા ઉતારવા મારે શુકદેવજીએ કહી હતી. તે ગંગાજી તથા આઠવસુઓના આપ સહીત સંભળાવી. તે સાંભળી મનન કરશે તેને શ્રી કૃષ્ણ પરમાત્મા મન વાંચીત ફળ આપશે.

શિષ્ય—વાહ ધન્ય છે ગુરુ ! આપનાં વચનો સાંભળી અમો વધુ કૃતાર્થી થયા છીએ. હવે કૃપા કરી પાછળનું વર્ણન કહી સંભળાવો.

ઋષિવર—શિષ્યો ! સાંભળો ;

ત્રીકમ સાહેબ સહીત હાલ સુધી છ ગાદી થઇ. તેમાં ત્રીકમસાહેબનું વર્ણન કર્યું. હવે હાલે છઠી ગાદીએ પ્રેમહંસ નામના સાધુ છે. તેમનું વર્ણન કહું છું તે સાંભળો ;

(રાગ : ગીતી)

ત્રીકમે લીધી સમાધી, રાપર મધ્યે સતગુરુ શરણમાં ;
પોપટ કહે સુણો પ્રેમે, છઠી ગાદી એ પ્રેમહંસ છે ન્યાં.

છઠી ગાદીનું વર્ણન

(રાગ ; સૌરઠ)

હવે છઠી ગાદીએ શિષ્ય, પ્રેમહંસ આવીઆ રે—હવે ટેક
ત્રીકમ વંશે જન્મ થયો છે, ખાનગુરુ ઉપદેશ કર્યો છે ;
પ્રભુ કૃપાએ ત્રીકમ ચરણ દીપાવીઆ રે—હવે છઠી. ૧
સમગુરુ કેરું શરણ માગ્યું, દુઃખ સર્વ પોતાનું ભાગ્યું ;
કરી સંતોની સેવા, સર્વને ભાવીઆરે—હવે છઠી ૨
સીયારામની ભક્તિ કીધી, અંતર આસન ખીજ લીધી ;
મહાવિર નિજ મંદીરમાં, પધરાવીઆ રે—હવે છઠી. ૩
ગુરુ પ્રતાપે મંડપ રચીઓ, આવી સેવકને હઠીએ વસીઓ ;
કરી પુણ્ય ને, ગાદીપરવાનો ભાવીઆ રે—હવે છઠી. ૪

પ્રથમ પાંચ ગાદીનું વર્ણન કર્યું હવે છઠી ગાદીએ હાથ
ખાનશિખ પ્રેમહંસ નામના છે જેમણે ગુરૂ ત્રીકમ સાહેબની કૃપા
વડે માહા મંડપ પુરો કરી છઠી ગાદીએ બેઠા તે વર્ણન સાંભળો :

પલાસવા ગામ મધ્યે ત્રીકમવંશી સાધુ ધનદાસ—માતાકુખામના
પેટે સવંત ૧૬૪૬ના મહાવદિ ૧૪ સોમવાર (મહા શીવરાત્રી)ના
રોજ જનમ્યા હતા. પુર્વના સારા સંસ્કારને લક્ષને પ્રભુ ભક્તિમાં
નાની ઉમરમાં જ મન ખેંચાવું :

ત્રીકમ સાહેબના મંદીર (દ્વાર)માં ગુરૂ ખાનસાહેબ પાસે આવી
ચરણમાં પડી હાથ જોડી કહેવા લાગ્યા કે. હે ગુરૂ મારા માતપિતા
આપ છો હું આપને શરણે આવ્યો છું.

પ્રેમહંસ— (રાગ : મહેતાજીરે—શું મહીમુલ જતાવું)

આવ્યો શરણે રે, સંત સદા સુખકારી, સંત નામપરે જાઉં વારી—આવ્યો
સંસાર સમુદ્રથી તારો રે, મને ખાંચ ઝીલી ને ઉગારો રે;
વૃત્તી સુધારો રે, સર્વ સંકટ દયા ટાળી—આવ્યો ૧
આપી બોધને બમણા ટાળો રે, ધન્ય દીવસ ગણીશ હું મારો રે;
કૃપા કરજો રે, કુબુધીથી લેજો વારી— આવ્યો ૨
જો હોય પુર્વના પુન્ય રે, મલે ગુરૂ રહે નહીં ન્યુનરે,
કરે તુહી તુહી રે, નામ પરે બલીહારી— આવ્યો ૩
આવાં નમ્ર વચન સાંભળી ગુરૂએ આશિષ આપી ને કહેવા લાગ્યા :

(ઠાહરે)

આશિષ આપું બાલકા, અંતર છે બહુ પ્રેમ,
પ્રભુ ભક્તિ કરજો સદા, રહેજો કુશળ ક્ષેમ.

પ્રેમહંસ—

(રાગ : દીડી)

કરી જોર ગુરૂ આશિષ આપો સારી, કરો દાસને પુરેપુરો આભારી;
ધરી પ્રેમ શરણુ માંહી આવ્યો, અતિ અંતરે બરોસો પુરો લાવ્યો.
થયો મગ્ન દેખી પ્રિતી આ તમારી—કરી મહેર ગુરૂ. ૧
દાસ વિનયથી વચન એક માગે, સદા આપની કૃપા એ દુઃખ ભાંજે.
કરે ભક્તિ ને રહુ ઉમંગ ધારી—કરી મહેર ગુરૂ. ૨

હવે મુકી હાથ ગુરૂ અમ થાઓ, લઉં જીંદગી તણો હું પુરો ભાવો.
આપો આજા સુણી થાઉ સુખકારી—કરી મહેર ગુરૂ. ૩

મહારાજ આપની આશિષ હું શિરપર ચઢાવું છું, હવે કૃપા કરી
મને આપનો દાસ સ્થાપો, કે જેથી કરી આપનો હું પુરણુ આભાર
માનીશ. અને સારી રીતે પ્રભુ ભક્તિ કરીશ. આવાં દીનતાનાં વાક્યો
સાંભળી ખાન સાહેબ મનમાં ખુશી થયા અને પોતા પાસે જેસાડી
સદોપદેશ કરવા લાગ્યા.

પ્રેમહંસ-

(રાગ: મરાડી સાખી)

આપી ઉપદેશને નિર્ભય કીધો, તમ ચરણાં નો દાસ;
દયા દ્રષ્ટિ ગુરૂ કરજો હંમેશાં, રાખો સદા નિજ પાસ.
હું અંતર ઠરૂ, આપતણી નિત્ય સેવાકરૂ હું—અંતર ઠરૂ.

એમ ગુરૂ ચરણની સેવા સાથે પ્રભુ ભક્તિ કરી આનંદથી વખત
ગાળે છે તેવા સમયમાં દૈવ ઈચ્છાએ થોડી મુદતમાંજ ગુરૂ ખાન
સાહેબે ગુરૂ ચરણમાં વાસ કર્યો. (સમાધીસ્તથવા)

ગુરૂના આપેલ બોધ પ્રમાણે ભક્તિ કરે છે અને શાન્તિથી
વખત ચાલ્યો જાય છે. કોઈ વખત ગુરૂ યાદ આવવાથી મનને
પરીતાપ પણ થાય છે.

એક વખત બેડા બેડા વિચાર કરે છે. ગુરૂ યાદ આવવાથી હૃદય
ભરાઈ આવ્યું, ત્યારે ઉઠી મંદીરમાં જઈ જ્યાં સતગુરૂ ત્રીકમ
સાહેબનાં ચરણ સ્થાપિત છે ત્યાં બેડા. અને સ્તુતિ કરી કહેવા
લાગ્યા કે :

પ્રેમહંસ—

(રાગ : લલીત)

દાસ સંભાળોને સહાયતા કરો, અરજ બાલની ઉરવિષે ધરો;
બહુ મુંઝાઉ છું થું હવે કરું, થાવું સ્થાય રે ઓ હમે ગુરૂ.
શરણુ આવતાં પાપીઓ બચ્યા, નિજ પ્રતાપથી ભક્તિમાં મચ્યા;
જન્મ માહરો એણે જાય છે, કરી દયા ગુરૂ થાજે સ્થાય રે.

આમ ગુરૂનું સ્મરણ કરી ખ્યાનમાં બેડા છે. ત્યાં હૃદયને વિષે
સત્યાભ્યાસ થયો. ને જણાયું કે : સાક્ષાત કોઈ જોગીરાજ સામે
આવી ઉભા હોય તેવું જોવામાં આવ્યું.

પ્રેમહંસ-માહારાજ અપને સાષ્ટાંશ દંડકત પ્રજ્ઞામ કરે છે.

ચોગીરાજ-જન્મ સુખી રહે.

સાંભળ : (રાગ મસડી શાખી)

નિર્ભય તુજને કરવા આવ્યો, સત્ય વચન છે મારું;
પ્રભુને સમરી મંડપ કરજે, કાર્ય સુધરશે તારું.
હું સત્ય કહું, સુખી રહો એ આશિષ દહું-હું સત્ય કહું.

હે શિષ્ય તું જરાપણ દીલગીર નથા. શાન્ત મન રાખી હૃદયમાં પ્રભુને યાદ કરી, મંડપ કર વિશ્વાસ રાખજે. આવા શબ્દો સાંભળતાંની સાથેજ આભાસ બંધ થયો. શુભ્યું તેકાંઈ જાણી શકાયું નહીં. વિચાર કરે છે કે મારા પર ગુરૂ કૃપા છે તે વાત સત્ય છે પણ શું કરવું તે કાંઈ સૂઝતું નથી. મંડપ કરવાની આજ્ઞા કરી એમ સમજાયું પણ મારા પાસે કાંઈ તેવું સાધન નથી અસંખ્ય મનુષ્યો આવશે તેને જમવાને માટે તો ઠીકજ પણ ખાણી પુરૂ કરી શકુ તેવું જોઈતું સાધન નથી, સારવાર પુરતાં માણસો પણ નથી, અવલમાં પેલી પૈસાની જરૂર તે પણ નથી તો શીરીતે કરવું તેનો વિચાર હૃદયમાં આવવાથી ફરી પ્રભુ સ્મરણ કરવા લાગ્યા. સ્તુતિ કરે છે.

પ્રેમહંસ- (રાગ: સખી પર ભવ પાપ અપાય)

પ્રભુ સુઝે ન મુજને કંઈ, જીવ અકલાય છે;
થાય મંડપ કરવા મન, સાધન દુઃખ થાય છે- પ્રભુ.
કરી સહાયતા મલ્યા ગુરૂરાજ, દેખી મારાંદીલ ઠર્યાં
આપી આજ્ઞા મંડપની આજ, વચન મેં હૃદય ધર્યાં- પ્રભુ.
નથી પૈસો કે ટકો કંઈ પાસ, કૃપા છે એક તાહરી;
કરશે ક્યા પ્રભુ દીન ક્યાલ, રાખશે ટેક માહરી, પ્રભુ.
છે આપ વચન આધાર, ધણાને બચાવીઆ;
કરતા સમરણ મનની સાથ. તુરત ત્યાં આવીઆ- પ્રભુ.

ગુરૂ વચન પર વિશ્વાસ રાખવો તે સહાયતા કરશે જેમનું સ્મરણ કરતાંજ દરશન આપી દુઃખથી મુક્ત કર્યો. એવા ક્યાલુ ગુરૂ સદા મુક્તિ-સહાયતા કરશે આમ ધારી રાપર દરીઆ સ્થાનમાં મહાંત અમરદાસજી પાસે જવા તૈયારી કરી.

:કર્તા:—

(અમ : ગીતી)

અમ્મ એક ત્યાં લાવી, આવ્યા રાપુર જ્યાં દરીઆ સ્થાને;
નમન કર્યું જઈ પ્રિતે, જ્યાં છે ત્રીકમ સત ગુરુનું ધામે.

રાપર મુકામે આવી ત્રીકમ સાહેબ તથા ગુરુ ખીમ સાહેબના
ચરણમાં નમસ્કાર કરી પ્રેમથી સતાર હાથમાં લઈ લજન કર્યું.

લજન રાગ

ગુરુનાં જોણે ગુણુ જ ગાયા, તેના કારજ સરે;

પ્રેમ કરીને આવે ચરણમાં, તેનાપર હાથ ધરે— ગુરુનાં. ૧

નાબી કમળમાં કસ્તુરી વસે છે, મુઝો દોડતો ફરે;

દોડી દોડી તું થાકી જવાનો એમાં તાર કાંઈ નહી વળે—ગુરુનાં. ૨

પાણીનો પરપોટો પાણીમાં ભરાય છે, પાણીમાં પાણી થઈ મળે;

નુગરાં માણુસ જશે ગોથાં ખાતાં, કાકજ વીરલા તરે—ગુરુનાં. ૩

મુખદેવળ ને સાન બતાવી તુતો જનકને ગુરુ કરે;

એક હાથ દીઠો માયાના ઉરપરે, બીજો હાથ અમીમાં બળે—ગુરુનાં. ૪

ખરા ગુરુ જ્યારે આવી મલે, ત્યારે અજ્ઞાન અંધારૂ ટળે;

સુરતા રાખી જુગે સુન્યમાં, ત્યાં હંસ બેઠો આનંદ કરે—ગુરુનાં ૫

અમૃતની ધારા અખંડ વરસે છે, એમાં મોતી પાકે છે કાકપળે

ખાન પ્રતાપે પ્રેમ હંસ ગાવે, ખખડ પડશે બળે— ગુરુનાં. ૬

એમ લજન ચાર કર્યાં. (તેમાં એક આંહી દર્શાવ્યું છે બાકી

પાછળના પદમાં લખેલ છે.)

લજનની સમાપ્તિ કરી સતઅમરદાસજી પાસે આવી નમન કરી
સર્વ હકીકતથી વાકેફ કર્યા તેઓ સાંભળી ખુશી થયા.

સાધુ મંડલ સહીત અમરદાસજી તથા પ્રેમહંસ ચિત્રોડ મધ્યે
આવ્યા. આજણોને બોલાવી મંડપ કરવા માટે મુહુરત જોવરાવી નક્કી
કર્યું. સાં ૧૯૭૭ ના મહા વિદ ૨ ને ગુરુવાર ના રોજ કળશ
સ્થાપન. વિદ ૩ શુકરના રોજ ખવળ ચડાવવાનું નક્કી કરી દેશ
પરદેશની એટલે કચ્છ, કાઠિયાવાડ, સિંધ, ગુજરાત વગેરે દેશો
સર્વ સંતોને મંડપ પર પહોંચવા કંઠોનીઓ લખી.

(રાગ : ત્રેતાલી ચોપાદ)

મધ્યો સર્વે વિપ્રોનો સંગત, સાથે બેઠા છે સંતોનો સાથ;
 જોઇ મુકુરત ને કહે ધન્ય ધન્ય, મહા વિદ્વતોજ તણો શુંભદન-
 સંવત ઓગણીસ તોતેર સાલ, ગુરુ શુકરનો રાખજો ખ્યાલ;
 તેમાં વિધન પડે નહી કાષ્ઠ, કહીએ અમે ખરેખર જોઇ.
 ઉડે અખીલ ગુલાલ ઉમંગે, શુભ કંકાત્રી કામ પ્રસંગે;
 લખ્યા કાગલો દેશ વિદેશ, ઉરમાં ચીંતા નહી લવલેશ.

કંકાત્રીવર્ણન (મરાઠી સાખી)

પ્રેમહંસ-કૃપા કરી ને સર્વે પધારશે, સાધુ મંડલીઓ સંગ;
 સંતો આવે કામ સુધરશે, પાવન થાય મુજ અંગ.

માટે કરસો ન વાર, વિદ્વતોજના આવો આહાર, માટે કરસો ન વાર.

આવી રીતે ઉપર પ્રમાણે કંકાત્રીઓ લખી સર્વ સાધુ સંતોને
 આમંત્રણ મોકલ્યું; ત્યાર બાદ હવે વહેપારીઓ તથા ખીજ લોકોને
 બોલાવીને કહ્યું કે;

પ્રેમહંસ-

(મરાઠી સાખી)

સત્ય ગુરુનો હુકમ થયો છે, કરવું મંડપ કામ;

સરવે સાહિત્યો પુરાં પાડો, રાખો સૌ હવે હામ.

મળશે મનુષ્ય સાથ, લાજ રાખશે ત્રીલોકી નાથ- મલશે.

ગુરુની આજ્ઞાથી મંડપ કરવો છે, કામ મોટું છે કારણ કે
 અસંખ્ય મનુષ્યો આવશે માટે સર્વ સાહિત્યો પુરાં પાડો અને મદદ-
 માર થાઓ. સર્વની લાજ ત્રીલોકીનો નાથ પરમાત્મા રાખશે.

ઉપરની સર્વ હકીકત સાંભળી વહેપારીઓ તેમજ ખીજ સમળા-
 લોકો વિચારવા લાગ્યા કે, દેશ પરદેશનાં માણસો આવશે. સમળી
 યીજ વસ્તુ વિગેરે અપતી જણસો પુરી પાડી શકાશે કે નહી તે કહી-
 શકાય નહી. માટે આપણથી આ કાર્ય બનશે નહીં માટે ના કહીએ
 એ વધારે સાચું છે. આમ વિચાર કરી કહેવા લાગ્યા કે;

વહેપારી તથા વસ્તી-(મરાઠી : સાખી)

કામ હશે તે સવે કરશું, તેના નથી ચીંતાય;

સામાન સર્વેનું પુરૂં પડે નહી. તે વાત અમથી ન થાય.

કરો ખીજે તપાસ, હવે નથી રહ્યો પુરો માસ-કરો ખીજે તપાસ.

કામ તથા સારવાર બનતી મહેનતે સર્વ કરશું પણ સામાન અમારાથી પુરો પાડી શકાય તેમ નથી, માટે જલદી બીજે તપાસ કરો કારણ કે હવે પુરો એક માસ પણ રહેલો નથી.

ઉત્તર શાન્તિકારક પણ સામાન પુરો પાડી શકાય તેમ નથી. આ શબ્દો સાંભળી બહુ ચીંતા થઈ. ફરી સ્મરણ કરવા લાગ્યા.

પ્રેમહંસ- (રાગ:નાગ આ કરડયો જીવમારો જય રામા)

દાસ ચરણ નો ગુર, શરણ આવ્યો તમારી,

સકલ દુઃખથી મુજને બચાવ્યો, થયા સાચકરી;

ખરા નામ પરે જાઉં વારી - દાસ ચરણનો ગુર.

આપ કૃપાથી શાન્તિ ને પામ્યો,

તમ જ્ઞાને પ્રભુ ને ભજું, થયો સુખકારી- દાસ.

સંકટ સમય આવ્યો સુઝે નહીં કાંઈ હવે,

કરો દયા ને કાંમતી, જયછે મુંઝાઈ મારી- દાસ.

આપ કૃપા કામ આરંભ્યું,

નહો થાય પુર તો, જણુવી ખુવારી - દાસ,

હું ગુર તમારી આજ્ઞાથી કામનો આરંભ કર્યો. તે પુર નહીં થાય તો હું દુનીયામાં શું મોહું બતાવીશ. આમ કહેતાંની સાથે હૃદયમાં વિચાર થયો ગામ પલાસવા જવાનો વિચાર નકી કર્યો, એટલે હૃદયમાં પ્રભુ પ્રેરણા થઈ કે તુરત જ.

પલાસવામાં આવી ગૃહસ્થ વેપારીઓને બોલાવી સમજાવી હકીકત કહી સમજાવી. સામાન તમામ આપવા વેપારીએ કબજાત આપી. ખુશી થઈને ચિત્રોડમાં આવી. ઠાકોર સાહેબે કામ કાજ માટે મદદ આપવા માણસોની માગણી કરતાં સંતોષકારક ઉત્તર મળ્યો. નાકાથી બહાર નિશાળમાં સામાન સાચવવાની જોઈવણ કરીને તેની સામે એક મોટો ડેલો છે તેની અંદર પકવાન બનાવવાની જોઈવણ કરી તે ડેલાની અંદરના ભાગમાં ખુલો “એક છે. તેમાં એક મોહું ઠાંકુ ચુનાબધ કરાવી તેમાં પછી બરી રાખવા નકી કયું”. એમ સમજાવી પુરે પુરી જોઈવણ કરી માહાજનમાંથી તથા બે પટેલોને ગામ પલાસવા માલનો તપાસ કરી લાવવા માટે મોકલ્યા;

એળ, ધી, ઇત્યાદી જે કાંઈ ખરે તે તપાસ કરી લાગી નિજાળમાં રખાવ્યો ને સામેના ડેલામાં રસોઈ થવા લાગી. એમ સરવે તૈયારી કરી છે.

માઠા વિદ્ એકમના રોજથી માણસો આવવા લાગ્યાં. સાંજ થઈ ત્યાં માણસોની મેદની ભરાઈ ગઈ. બહાર વેપારીઓએ દુકાનો કરી.

નિજાળની સામેના બાગમાં સ્થંભ રોપવામાં આવ્યો હતો. ખીજને દિવસે સાધુ સંતની મંડલીઓ અને ખીજાં ધણાં માણસો આવવા લાગ્યાં. તે જેમ ગામના માણસોના મનને ગભરામણ થવા લાગી અને કહેવા લાગ્યા કે પ્રભુ લાજ રાખશે. તે સાંભળી પ્રેમ હંસ પ્રભુ સ્તુતી કરે છે,

(રાગ: આસા ગોડી)

આસરો એક છે તમારો, વિશ્વંભર આસરો એક તમારો;
આપ ચરણમાં મુસ્તકનામું, વીનતી આ દાસની સ્વીકારો-વિશ્વંભર
મનુષ્ય મેદની મળી છે અતીશે, જેમ ધણો ગભરાણો-વિશ્વંભર
લાજ શરમ પ્રભુ હાથ તમારે, માલીક છો પ્રભુ મારો-વિશ્વંભર
જય જયકાર આંહી બોલાય, એવો ભરોસો છે તારો-વિશ્વંભર

એમ પ્રભુ સ્તુતી કરી સ્થંભે જઈ લવન કરી કલશ સ્થાપ્યો ત્યાં ઝાંઝ પખાજ ફીડતાલ ચોતરફ વાગી રહ્યાં છે, સાથે શંખનાદ પણ થઈ રહ્યો છે.

સંત અમરદાસજી (રાપરવાળા) સ્થંભ પાસે જઈ ભજન કરે છે.

થોડીવાર થતાંમાં તો સાધુ સંતોનાં ટોળેટોળાં આવવા લાગ્યાં. સામૈયાં થાય છે. અખીલ, ગુલાલ હોડે છે-અને સાધુઓ ભજન કરે છે.

ત્રીજના દીવસે પ્રાતઃકાળ થતાંની સાથે મનુષ્યોને જમાડવાનું શરૂ થયું. સારવાર માટે ગામનાં માણસો ઠેકાણે ઠેકાણે ઉભા રહ્યાં છે.

જય જયના શબ્દો કરી ધ્વજ ચડાવે છે. દૈવ કૃપાએ આ વખતે આ સ્થળ અતિ સોદામણ્ય લાગે છે. તે વિશે વધારે વર્ણન કરતો નથી.

(રાગ : સાવણી-મુજ ઉપર મુજરી)

કહું મંડપ વર્ણન શોભા બની છે સારી,
થયું કામ અલૌકીક મતી ન પોએ મારી;
મથ્યા દેશ દેશના સાધુ સંત ને યાની,
કરે દર્શન ભાવે ધન્ય જન્મને માની
વાગે ઝોઝ પખાજ ને સંખ નાદ ત્યાં થાય,
કરે પ્રભુ સેવા ને આરતી ત્યાં ઉતરાય;
કરી જય જય જીવદો જમે છે ભાવ ધરીને,
થાય ખુશી વેપારી ત્યાં વેપાર કરીને;
એમ આનંદ કરતાં દિવસ થયો છે અસ્ત,
સૌ નમે ત્રીકમને જોડીને બે હસ્ત;

ધામધુમમાં દિવસ નિર્ગમન થયો. સર્વ માણસો સારી રીતે
જમ્યાં. જમી રહ્યા બાદ પ્રભુ કૃપાએ તેટલું ને તેટલું જોવામાં
આવ્યું. અને સર્વના મનને વિસ્મય થયો :

મંડપ સમાપ્તી થઇ રહ્યા બાદ સર્વ સાધુઓએ સત્ત્વ ગુરૂ
ત્રીકમ ચરણમાં નમસ્કાર કર્યો. ને પ્રેમહંસને આશીષ આપી સૌ
સૌને સ્થળે ગયા :

ત્યાર પછી રાપર દરીયા સ્થાનના મહંત અમરદાસજીએ
પ્રેમહંસને તીલક કરી તે ગાડીએ બેસાડ્યા : થોડા દિવસ રહી
આનંદથી ભક્તિ કરી ત્યાર બાદ તેઓ પણ પોતાને સ્થળે ગયા.

ઋષિવર-હે શિષ્યો ત્રીકમ સાહેબે ગુરૂસેવા સાથે પ્રભુ ભક્તિ
કરી તે પ્રભાવ વડે તેમનું નામ હજી પણ પ્રસિદ્ધ છે. દુરદેશાવરથી
ધણાક મનુષ્યો દર્શનાર્થે આવે છે. કોઇ તન મનથી સેવા કરે છે
ને કોઇ કોઇ શ્રદ્ધાથી પુત્રાદી ચરણમાં અર્પણ કરે છે. આ સધળો
પ્રતાપ પ્રભુ ભક્તિ ને ગુરૂ સેવાનો છે. તે ગાદીએ હાલે પ્રેમહંસ
નામના સાધુ છે.

ગુરૂ કૃપાથી ને પરમ દયાળુ પરમાત્માની દયાથી મંડપનું અદ્વ-
જીત કામ થયું. તે પણ તમોને કહી સંભળાવ્યું. આ સધળો પ્રતાપ
ભક્તિનો જ છે, માટે સદ્ગુણથી ગુરૂ ચરણમાં મસ્તક નમાવી યાત્રા

મુઠ્ઠા કરી પ્રભુ ભાંકતથી પરમ પદને મેળવવા પ્રયત્ન કરવો એ જ મનુષ્ય દેહની ફરજ છે. સંભળો:

(રાગ: ખારમાસનો—સખી પરભવ પાપ અમાપ,
કલો ગુરુ સેવા ભક્તિ મહામાય, સકળ દુઃખ વામીઆ;
થયો દિલમાં અતિ આનંદ, પ્રભુને મસ્તક નામીયાં,
આપ્યો ત્રીકમે તમને તાપ, ત્રીલોકીને જાણીઆ;
ટાળયા મનના સર્વ સંદેહ, હૃદય હરી આણીઆ;
એવા સંતતુ કરું વર્ણન, સુણતાં સુખ તો થશે;
જો હોય હરી ને મલવા મન, પ્રેમે પ્રભુ આવશે;

શિષ્યો— મહારાજ મહાત્માનું વર્ણન સંભળાવી આ દાસને
કૃતાર્થ કર્યો, એમ આપનો આભાર માનીએ છીએ. પણ ત્રીકમ
સાહેબ પછીની ચાર ગાદીનું વર્ણન તથા ત્રીકમ સાહેબે શિષ્યોને
કરેલો બોધ તે સર્વ વૃત્તાંત હજી સંભળાવ્યો નથી માટે કૃપા કરી
સંભળાવો તો સાહે;

ઋષિવર—હે શિષ્યો ! તે વર્ણન આવતી કાલે પ્રાતઃ કાળમાં આ સ્થળે
આવશે ત્યારે કહી સંભળાવીશ. કારણ કે, આજે સંધ્યાનો વખત
થયો છે, માટે સવારના વેળાસર આવશે. ઋષિવરની આજ્ઞા થતા
સર્વ નમન કરી ઉભા થઈ પ્રભુ ગુણનું વર્ણન કરતા ચાલ્યા;

ઋષિઓ— (રાગ: ધના શ્રી)

સૌના સરજનહાર, વિશ્વંભર —સૌના સરજનહાર.
સચ્ચીદાનંદ છે સ્વરૂપ તમારું, નમીયે વારંવાર — વિશ્વંભર
અજ્ઞાન છું પણ શરણમાં આવ્યો, કરશો નાથ ઉદ્ધાર—વિશ્વંભર.
ગુન્હા મારા સામું જોશો ન વાલા, બૃહ સામું જોઈને ઉગાર—વિશ્વંભર
પોપટ કહે પ્રભુ પાવન કરજો, તારી પાર ઉતાર—વિશ્વંભર.
એમ સ્તુતિ કરતા સર્વ પોતપોતાને આ શ્રમે મથા ! સંધ્યાવંદનાદી
નિત્ય કર્મથી પરવારી, જમી અને સુખ ધ્યાન કર્યું;

(રાગ અઘાય શક્તી ધારનાર)

નમન હું કરે છું નાથ, ઉભા સામે જોડી હાથ;
કરે રૂપાનું દીન દયાલ, ઉગાર છું અજ્ઞાન બાલ—નમન હું.

જ્યેષ્ઠા દ્રષ્ટિથી કેંક તાર્યા, અજમેલ સરીખા ઓધાર્યા;
 ગુના સામું ન જોશો નામ, તારો સમુદ્ર ગૃહીને હાથ-નમન હું.
 આપ ગુણ તણો નહીં પાર, કરમરી કહું કીરતાર;
 રાખશો બાનાની લાજ, શરણુ આવ્યો શીર તાજ-નમન હું.
 બુલચુકની તમામ, મારી માગું આણે ઠામ;
 પતીત પાવન પુરણુ કામ, પોપટ તણી પુરશે હામ-નમન હું.

આરતી(રાગ: જ્ય શીવ ઝૂં કારા)

જ્ય ઓહંમ્ સોહંમ્ દેવા, પ્રભુ ઓહંમ્ શોહંમ્ દેવા.
 શાન્તિ થાય સ્મરતાં, અમૃત ને મેવા-જ્ય હમ.
 પેલું સ્મરણુ કર્યું પ્રહલાદે, પિતા કાપ્યા ત્યારે;
 પ્રભુ પીતા કાપ્યા ત્યારે (૨) બલતા સ્થંભે બચાવ્યો,
 હોરણ્યા કંસ મારી, જ્ય ઓહંમ્, સોહંમ્ દેવા. ૧
 ધ્રુવ, મીરાં અમરીસ ઉગાર્યા, નાગર નરસૈયો;
 પ્રભુ નાગર નરસૈયો. (૨) ભજન થકી ઉમરીએ,
 તરીઆ બચસાગર-જ્ય ઓહંમ્ શોહંમ્ દેવા. ૨
 નામ પ્રતાપે સુખ પામીને, અનેક બચ્યા પ્રાણી,
 પ્રભુ અનેક બચ્યા પ્રાણી, અન મેલ કસાઈ,
 સદમુકતી આપી-જ્ય ઓહંમ્ શોહંમ્ દેવા. ૩
 અનહદ ધુન ગગનમાં મરજે, છે સાચાં મોતી,
 પ્રભુ છે સાચાં મોતી (૨) પોપટ કહે ત્યાં પોચો,
 અદભુત જ્યાં મોતી-જ્ય ઓહંમ્ શોહંમ્ દેવા. ૪

હાહરો

ત્રીકમ ચરીત્ર પુર થયું, સમરો સૌ મનસ્થામ;
 એક વાર પ્રેમે કહો, જ્ય જ્ય જ્ય મી રામ.

બોલો મ રામચંદ્ર દેવની જ્ય

: સમાપ્ત :

લજન

ગુરૂના જેણે ચરણુ મલાં, તેને ચમરાળ શું કરે;
ત્રવેણીના તીર ઉપરે, શુંનમાં સમાધી ધરે-ગુરૂનાં ૧.
પાંચે પાન્ડવ સત્યવાદી, હેમાળો જઈ ગળે;
કલીયુગનો વારો બેઠો છે, ભાષ્યો તમે ચેતી જાઓ આપલે-ગુરૂનાં ૨.
સતનામું તુને ગુરૂએ સુણાવ્યું, આડો અવળો કેમ તરે;
નિર કૃતાર્થી ધ્યાન ધરીલે, પરવરતીને પુર પરે-ગુરૂનાં ૩.
જમનો જાગો મારે ગુરૂએ બતાવ્યો, જમ થૈ જમમાં જળે;
નિરાકાર છે આકાર વિનાનો, તેને કોક માત્મા કળે-ગુરૂનાં ૪.
પાંચ તત્ત્વનું બન્યું છે પીંજરું, તેમાં અણધડ બેઠો અવાજ કરે;
એ અવાજ વચન થાય છે, સુખ મણામાં માળા ફરે-ગુરૂનાં ૫.
આતમાખેજ દેદાર ઘટમાં પાયો, લજન બીજનું હવે નહીં કરે;
ખાન પ્રતાપે પ્રેમહંસ બોલ્યા, અમર પુરૂષ આવી તેને વરે-ગુરૂનાં ૬.

રાગ ઉપરનો

ગુરૂનું જેણે જ્ઞાન ન લીધું તેની એળે અવસ્થા ગદ્ય;
ચેતવું હોય તો તરત ચેતી લે, મુળી થોડી તારે રહી-ગુરૂનું ૧.
પંચની પાસેથી તું માગી લાવ્યો જ, પાંચ દીવસતું કહી;
એ વચન તું લુલી ગયો, આ સંસારમાં રહી-ગુરૂનું ૨.
અંતે જ એને સોંપવી પડશે, પાંચ લુતોની દહીં;
ધર્મની પાસે ઉભો રાખશે. ત્યાં ઉતર આવશે નહીં-ગુરૂનું ૩.
ધર્મ રાજ તુને પુછશે, તેં કૃવી કમાણી કરી;
મનુષ્યના જેવો દેહ આપ્યો તુંને, શું આવ્યો લાભ તુ લઈ-ગુરૂનું ૪.
તન મનથી સેવા કરે ગુરૂના શરણમાં જઈ;
જનમ મરણનો કાગળ ફાડશે, ખેસને નિર્ભય થઈ-ગુરૂનું ૫.
પરવાનું લખાવી દ્યો ગુરૂની પાસેથી, અંતે જાવું પડશે વહી;
ખાન પ્રતાપે પ્રેમહંસ બોલ્યા, ત્યાં હજુર નાંખશે સહી-ગુરૂનું ૬.

સંતોની જેણે નિંદા કીધી, તેતો જરૂર ચોરાસીમાં જાયે;
 અમ લઈ અવતાર ખોઈશ મા, ફેર પાછો નહીં આવે—સંતોની ૧
 આ કાયામાં ઘડજળ બરીઓ, તેનો પાર કાંઈ નાવે;
 મરજીવા હોઈ ને પડશે મેરામણ, અમુક મોતી ગોતી લાવે—સંતો ૨
 નીલા ગારાની મુક્તિ નથી થાતી, વેદ વાણી એમ કાવે
 તેતો ત્યાંથી ભમતો ભમતો, પ્રેતયોની લઈ પાવે—સંતોની ૩
 જાદુગરે જુદિત રચી, ત્યાં નવા નવા ખેલ ખેડો લાવે;
 તેમાં તો એ લેપન નથી થાતો, ફેર છે નિર્ગુણ દાવે—સંતોની ૪
 આ કાયામાંથી આતમ થન શોધી લે, જેમ માખણ ને તાવે;
 તેને તો તું છોડીશ નહીં, મેર કરીને દીધું માવે—સંતોની. ૫
 ગુરનાં ચરણમાં જઈ કરીને, ભકિત કરી લે લાવે;
 ગુર ખાને દયા કરી, ત્યારે પ્રેમહંસ આવે—સંતોની. ૬

ત્રીકમ સાહેબનો સરખો

આદ અનાદે આતમ જાણે, આતમ પર આતમ એક પ્રમાણે;
 એવા બેદની જાણે છે વાત, જીવનમાં તેહ થયા પ્રખ્યાત.
 એવા સાધુનું વર્ણન કરીએ, કહો સાંભળી દીક્ષમાં ફરીએ;
 કચ્છ વાગડમાં ચિત્રોડ ગામ, તીર્થ સરીખું મોટું છે ધામ.
 આપ્યા પરચાને ઝોળખ્યા સ્યામ, દેશ વિદેશે શોભે છે નામ;
 તેહ વર્ણન કરું છું પ્રિતે, સરવે સાંભળજો એકજ ચીતે.
 ગરવા જ્ઞાતીમાં જન્મ જ ધાર્યો, ગામ રામવાવ સ્થળ છે સારો;
 નામ ત્રીકમ તો થયું છે સારું, ગુર મળ્યા જેને તારણકાર.
 કાગનોરામાં અદ્ભુત જોગી, રામ ગુર છે જ્ઞાનના ભોગી;
 પોત્યા પ્રેમે એ જોગીના પાસ, શિષ્ય થવાની મનમાં છે આશ.
 ગુરજી કહે સંસારમાં જાઓ, આપું આશિષ ને ભોગવો લાવો;
 ત્યારે ત્રીકમ ખોલ્યા છે વાણી, નહીં જાઉં મુજને છે ગુર આણી.

આપ સેવાનો દીજીએ લાલ, તમ વિના છે ધરતી ને આલ; સુણી વચનને રીઝ્યું છે મન, આપ્યું જ્ઞાન ને થયા પ્રસન. આપી બોધને બોલ્યા છે વાણ, સાંભળો શિષ્ય ચતુર સુભણ; મારે સમાધી તુરતજ લેવી, માટે રાપર જાઓ વાત છે એવી.

ખીમા તમારા ગુરૂ છે સાચા, બ્રમ જ્ઞાનમાં રહ્યા છે રાચ્યા; સત્ય કહું છું મારી જાઓ મારું, રાખો શ્રદ્ધા તો સરવે છે સારું વચન સાંભળ્યાં રાજનાં જ્યારે, ત્રીકમ ઉડીને ચાલ્યો છે ત્યારે; આવી મળ્યા છે માતને તાત, સગાં સહોદર પુત્રી ને બ્રાત. પિતાની આજ્ઞા માગીને ચાલ્યા, રાપરમાં આવી ગુરૂથી માલ્યા; ખીમ સાહેબને કરી કર જોડ, કીધી દયાને પુર્યા છે કાડ. ગુરૂપદ ધારણ કર્યું તતકાલ, જનમ મરણનો નહીં આવે આળ; કરી સેવાને રહ્યા ગુરૂ પાસ, ખીમ-ભાણુ-રવી પુરે છે આશ.

એમ આનંદમાં દીવસ જાય, ત્રીકમને તીરથ કરવા મન થાય; બોલ્યા ગુરૂ પાસે જોડી હાથ, ખીમ કહે અમે ચાલ્યું સાચ. સરવ મલીને દવારીકાં જાય, બજે છે સદા રણછોડ રાય; માહા સમુદ્રે જાજમાં બેઠાં, કહે ત્રીકમને ઉતરો હેઠા. બોલ્યા ખીમ-રવી સાધુ આપ રો, જ્ઞાન ભક્તિમાં નથી અધુરો; ચાર વરણી ઉંચો છે સત, માટે તેનો કાષ્ટ નહીં લેશો અંત. મુરખ લોકને નવ આવ્યું જ્ઞાન, હોડું હંકારતાં આવ્યું છે તાન; ત્રીકમે પ્રણવું શરણ લીધું, બેસી સમુદ્રે જવાનું કીધું. પાથરી અંચલો કીધું બજન, પોંચ્યાં દારીકાને ખુરી થયા મન; રાય રણછોડનું દર્શન કીધું, દરીઆમાં ટોડું આવે છે સોધું, ઉતર્યા મનુષ્યો હોડાથી હેઠાં, સરવે આવ્યા છે ત્રીકમ જ્યાં બેઠાં; હાથ જોડીને કીધા પરણામ, આપના ગુરૂ રવિ-ખીમ-ભાણુ. આપી આશિષ ને કીધું શુભ કામ, ચાલીને આવ્યા ગઢજીનો ધામ; કરી સ્તુતિ ગુરૂ દતાત્રીય પાસ, સત્ય સ્વામી તમે પુરજો આશ. ગાંધ મહીમા ને સૌ ત્યાંથી ચાલ્યા, પાછા આવીને રાપરમાં ચાલ્યા; એમ દિવસો આનંદે જાય, ત્રીકમ પ્રત્યે બોલ્યા ગુરૂ રાય.

હવેબલકિતમાં નથી કાંઈ ખાઈ, દયા કરશે સદા અંતરજાગી;
આંહીથી હવે ચિત્રોડ જાઓ, કરી ભકિત ને સુખીઆ થાઓ.
સુધી વચન ને હરખ બહુ થાઓ, કરી નમન ને ચિત્રોડ જાઓ;
બાદરંગડ આવી બાલક બચાવ્યો, પરલોકથી ચાલીને આવ્યો.

કરે નમન સૌ નર ને નારી, આવ્યા ચિત્રોડ ત્યાં યુક્તિ થઈ સારી;
બાંધી આશ્રમ ને સમરણ કીધાં, સાત શિષ્યોના દુઃખ હરી લીધાં.

લખમી સાહેબ કરે ગુરૂ સેવા, જામ પરદેશ બોધ જ દેવા;
ત્રીકમ ને લખમી રજાં સંગાત, બીજા સાધુ પણ ચાલે છે સાથ.
સર્વ મળીને લોદ્રાણી જામ, આવી ઉતર્યા ચુલી જ્યાં વાવ;
પાસે જગ્યા છે શોભીતી રૂડી, માંહે જોગી જોની વૃત્તિ છે કુડી.

સાધુ પરીક્ષા લેવાને ધારી, પ્રશ્ન કર્યો છે ત્રીકમને બારી;
કહે જોગી તમે રામ છડીદાર, એવાં વચન તો બોલ્યા છે સાર.

બોલેલું સત્ય કરી બતાવો, તારો પથર તો લીજીએ લાવો;
વેણુ તમારું હોય જો સાચું, કરી નમન ને રંગમાં રાચું.
ત્યારે ત્રીકમ નમીને કહે છે, સત્ય ગુરૂ કરી સાચતા લે છે,
સમરી પ્રભુ ને પ્રજામ કીધા, મનમાં અહંકાર જરા ન લીધા.

શીલા એક હતી વાવની પાસ, બેઠા ઉપર ને પુરી થઈ આશ; ચાલી શીલાને વાવમાં જામ, સાધુ સરવેનો હરખ ન મામ.
કયું નમન ત્યાં જોગીએ આવી, બેઠા પાસે ને રસોઈ બનાવી;
બોલ્યા સાધુઓ વિચારી મન, અહીંનું હવે હરામ છે બન્ન.

એમ કહીને ચાલતા થાય, આવ્યા ચિત્રોડ સૌ દર્શને ધાય;
કરે સાધુઓ આનંદ સર્વ, ગુરૂ કૃપાએ નથી કાંઈ ગર્વ.
ત્યારે ત્રીકમને થયો વિચાર, હવે દુનીયામાં નથી કાંઈ સાર;
શિષ્યો તેડાવી બોધ જ દીધો, સત્ય વિચાર પોતાનો કીધો.

જનુ હવે સત શબ્દ જ્યાં ચ, દેજો સમાધી ગુરૂ શરણ માંડ;
એમ કહીને સમરણ કીધું, બેઠા સીધાને પદમાસન લીધું.
જનુખ ધારીનું બ્યાન જ ધાયું, તેજમાં તે જ ત્યારે સમાધું.
શિષ્યોએ શોચનાં વચન બોલી, ગુરૂ માટે ત્યાં સજામરી ડાલી.

આપી બેરખો બેસાડ્યા માંય, સાધુનું મંડળ મળ્યું છે ત્યાંય;
 કરી ભજન ને થયા તૈયાર, કધિ કરી ડોલી લાગી નહીં વાર.
 રાપરને રસ્તે ચાલ્યા સૌ જાય, જ્યાં ખીમ ગુરૂ રહ્યા સમાધ;
 પોંચ્યા છે નાકાપાસે સૌ જન, દરીઆ સ્થાનમાં જવાનું મન.
 વાણીઆ વસ્તી રાપરનાં આવ્યાં. કરી કોથને વચન કહાવ્યાં;
 જાઓ તમે નથી આંહી કાંઈ કામ. ઉજડ દેખો છો અમારૂં મામ.
 એમ કહીને ધુળ બહુ નાખી, ફેંક્યા, પથરા તે સહુ રહ્યા સાંખી;
 બોલ્યા સાધુઓ ધરીને ધ્યાન, રહેશે ખડેર જેવું આ સ્થાન.
 સર્વ સંતોએ કીધા પ્રમામ, ગુરૂ પાસે જઈ બોલ્યા છે વાણ;
 સત્ય અમારૂં તમારે હાથ, બતાવો પરચો તમે સૌ સાચ.
 વચન સુણીને દુઃખ હરી લીધું, ઠઠ ઝઝ એમ મુખથી કીધું;
 હાથની માળા ફરવાને લાગી, સરવ જનોની બાંતી લાંગી.
 આવી મનુષ્યો માફ જ માગે, કરો દયા હવે દુઃખ સૌ ભાગે;
 મુઠી શ્રીફલને વિનંતી કીધી, દરીયાસ્થાનમાં લાણી કરી દીધી.
 ઉપાડી ડોલી સાધુઓ ચાલ્યા. ખીમ ગુરૂ પાસે ત્રીકમ પધરાવ્યા,
 એક વિધન ત્યાં આવ્યું છે મોટું, આમલી વૃક્ષ તહાં છે મોટું.
 હટે વૃક્ષ તો દુઃખ સહુ જાય, ત્યારે ગુરૂ પાસે સમાધ અપાય;
 બોલ્યા વચન ને હટ્યું છે ઝાડ, કરી કૃપા પ્રભુ ઉતરીઉં આમ.
 થઈ જ્ઞાન્તિ ને દીધી સમાધી, સર્વની ટાળી ગુરૂએ ઉપાધિ;
 કરી પ્રણામ ને થયા તૈયાર, આવ્યા ચિત્રોડ ન લાગી વાર.
 ખીજ ગાદીએ લખમી બેઠા, કરે છે ભક્તિ નથી પ્રભુ છેટા;
 તેહ શિષ્ય થયા ખમ્યા સુજાણ, વસન સાહેબના ગુરૂ પ્રમાણ.
 ત્યાર પછી છે પાંચમા ખાન, છઠી ગાદીએ પ્રેમહંસ નામ;
 ગુરૂ આઝાએ મંડપ કર્યો મોટો, પકવાન માંહી ન આવ્યો તોટો.
 કર્યું ગુરૂએ અદ્ભુત કામ, પુરી પ્રભુએ હેવાની હામ;
 દેશ પરદેશના મનુષ્યો આવ્યા, કર્યાં સામૈઆં સૌને મન ભાવ્યા.
 આવ્યા રાપરથી અમરદાસ, કર્યો પ્રેમહંસે ગાદીપર વાસ;
 એમ છ ગાદી વરણન કહું છું, જીલ્લુકની માફી હું લઉં છું.

જંબત જોગણીસ સત્યાસી સાલ, ગાયો આવણુ સુદ પુનમ સનીવાર;
જુલો કિંજે ને પ્રેમથી ગાય, પોપટ કહે પ્રજા પ્રસન્ન થાય.

સરખા વર્ણન

: સમાપ્ત :

(રાગ : ધર્મ સંકટ પડ્યું રે)

પધારી પ્રજા મુજને, માયાથી છોડા રે—ટેક.

સાખી—ચીત રટે છે તુજને, છે અંતર બહુ પ્રેમ;

ફુનીયાં માયા જાગ છે, નવ રહું માયામાંહી લીન—પધારી.

સાખી—તુજ દરશનની ચાહના, મન બહુ અકળાય;

વારે ધાળે વીઠલા, કંપે છે મારી કાય—પધારી.

સાખી—પ્રજા ચરણુ રૂઢીએ વસે, જોવા મન દુલાસ;

કૃપા કરો શ્રીરામજી, મને એક તમારી આશ—પધારી.

(રાગ સોરઠ : વીમળા નવ કરશે ઉચાટ)

પ્યારા રામ કૃષ્ણ માહારાજ, મુજ પર મહેર કરો રે—ટેક.

સમરથ જાણી હું સરણે આવ્યો, જીવ ચોરાસી લાખ દુભાવ્યો;

આપ શરણુમાં માણી માયું, દયા કરો રે—પ્યારા રામ.

પ્રેમ હૃદયમાં આપનો લાવ્યો, યમ તણો ભય મુજને લાવ્યો;

કામ ક્રોધ ને મોહ સર્વે, નિવારશે રે—પ્યારા રામ.

જ્ઞાન નથી પણ પ્રેમ છે પુરો, તે તો કહી નહીં થાય અધુરો;

વારંવારે નમન કરું, મુજ કાર્ય સરો રે—પ્યારા રામ.

જખી આપની અતી સુખકારી શરણુ આવતાં જાય દુઃખ હારી,

શું ન શીખરમાં રહીને ભક્તિ, હું કરું રે—પ્યારા રામ.

રાગ કંસના ગરખાનો

પુણુ ગણપતી રાજ, સમર સરસ્વતી માતને રે.

સાહે કરજો જીગદીશ, ગુણ ગાઉ ત્રીકમ તથા રે.

સંતોષ

કીધી જ્ઞાન ઉપદેશ, અવનીમાં અમર રહ્યો જે.
 સત્ય નામનો આધાર, બહા કુળમાં જનમ થયો રે.
 થયા ગામ રામ વાવ, ગાદી સ્થાપિ ચિત્રોડ માંહી રે.
 પુન્યા પાપ રામ ગુરૂ, થયા શિષ્ય ખીમ સાહેબના રે.
 પુર્વા પરચા અપાર, સામ કીધી સેવક તણી રે.
 જતાં દ્વારાકાને ધામ, સેજે સમુદ્ર તરી ગયા રે.
 મુરઝે આપી આશિષ, મન માફ સુણીને હયું રે.
 રહેશે અમર નામ, ગુરૂ સહાય કરે રે.
 થયો અતીશય આનંદ, ગુરૂ સેવા પ્રિતે કરે રે.
 તેહ ત્રીકમ પ્રતાપ, ચીત્રોડ ગાદી છડી થઈ રે.
 ધાયું નામ પ્રેમહંસ, શિષ્ય થયા ખાન સાહેબના રે.
 કહું તેહનું વરણન, તે હવે સાંભળો રે.
 મુણ્ણતાં મુખ ધણુ થાય, દુઃખ હરશે ત્રીકમ ગુરૂ રે,
 કરી ગુરૂએ કૃપામ, કામ અદ્ભુત આદ્યું રે.
 આવ્યાં મનુષ્યો અપાર, એવો મંડપ રૂડો કર્યો રે.
 રોપ્યો સ્થંભ અતી, લાગે છે સોહામણો રે.
 કૃષ્ણ પક્ષની છે ખીજ, માસ માધ માંહી આદ્યો રે.
 ઝોગણીસ તોતેર સાલ, વિદકનો પુરો થયો રે.
 છુટે અખીલ ગુલાલ, થાય સામૈયાં સંતનાં રે.
 આવ્યા સંત અમરદાસ, લોક સરવે નમન કરે રે.
 કરી જય જય જયકાર, રાસ મંડપ રૂડો રચ્યો રે.
 કરે કીરતન બજે સાધુ, સંતનાં ટોળાં મળી રે.
 છે ત્રીજ તણો દીન, કળસ મંડેપનો સ્થાપીઓ રે.
 ચઢી ધ્વજને આનંદ, સૌને વ્યાપીઓ રે.
 આવ્યાં મનુષ્યો અપાર, જોવા કારણે રે.

પાંખાં આદર ને, જમ્યા માન પાનથી રે.
 ચતાં માદીનો ઉત્સાહ, અમરદાસે બેસાડીઆ રે.
 પુરી કરી ગુરૂએ હામ, આપે આશિષ સૌ બળી રે.
 બોહા ગાદીએ પ્રેમહંસ, કરે સેવા ગુરૂ તણી રે.
 ક્યું મંડપ વર્ણન, પ્રિત ધરી સૌ સાંભળો રે.
 ગાય સુણો શીખો જન, સુખ સંપીને પામશો રે.
 પ્રભુ ચરણ પ્રતાપ, ગાય પોપટ પ્રેમથી રે.
 સંવત ૧૯૮૭ માસ, બાદ્રમાં ઉમંગથી રે.

(રાગ રાસડો : સુણો પીયુ સરદની આજ, ચાંદની જામી રે)

મળ્યો મનુષ્ય દેહ અમુલ્ય, સુણો બંધુ સ્વાણી રે
 તો એ જાણ્યા નહીં જીગદીસ, પાછળ પસ્તાણી રે.
 માટે કહું છું વારંવાર, વચન માનો માફ રે
 છોડો દુનીયાના મોહ તમામ, તેનું ફળ સાર રે.
 કરો હરી સ્મરણ નિજ મુખ, સહાયતા કરશે રે
 ટળે ભવનાં સઘળાં દુઃખ, કારણ સહુ સરસે રે.
 ભવ તરવાનો એહ ઉપાય, ભક્તિ ભાવે કરજો રે
 શોધો સતગુરૂ કેરું ચરણ, હૃદયમાં ધરજો રે.
 ગુરૂ જોશો કોઈ જાજ સમાન, પત્થર નવ જોશો રે
 શોધો સદુપદેશ દેનાર, સુખ નહીં જોશો રે.

(રાગ : સૈયર દુનીઆમાં જીવીને)

સહેજે સમજી લ્યો, સતગુરૂ સાચા સંતને રે. ૨૪

જાખી— નાશવંત આ દેહમાં, મોહો નહિ ભગાર,
 એક દીન નીચે પડી જશે, દૈ દેશે અંગાર.

માટે એવું સમજી, સંત સમાગમ મેલવો રે,
 કરી લ્યો પુર્વજન્મનો, ખરેખરો સંગાત-સહેજે સમરી લ્યો.

જાખી— ગુરૂ ક્યાં શુકદેવજીએ, રાજા જનક વિદેહ,
અમર આત્મા ઝોળખ્યો. ટાલ્યો મન સદેહ.

માટે એવું સમજી, સત ગુરૂ કેરૂ શરણુ લ્યો રે,
ત્રેમે પાપ પડીને, તન મન અરપી દ્યો તમે રે—સહેજે સમરી લ્યો.

જાખી— પાપ સરવનાં ટાળશે, કરાવશે પ્રભુથી પ્રીત;
ભવસાગરમાં ઘુડતાં, તારી દેશે દેહ.

જાખી— કૃષ્ણ નામનું, શસ્ત્ર જેને હાથ છે રે.

તેને સ્વર્ગે જતાં, વારી ન શકે કાપ—સહેજે સમરી લ્યો.

(ઢોહરો)

ત્રીકમ ચરીત્ર પુરૂં થયું સુષુળે શ્રોતાજન;

ભાવચક્રી ભક્તિ કરો, પ્રભુ કરશે પાવન.

પોતાના ગુરૂનું તેમ જ બીજું સખળું વૃતાંત પ્રેમહંસે સાંભ-
લ્યું. મનમાં ધણા ખુશી થયા. અને કહેવા લાગ્યા કે :

(ઢોહરો)

પ્રેમહંસ પરસન થયા, સાંભળતાં ગુરૂમાન્ડ

ધન્ય દિવસ છે માહરો, મને સતગુરૂ મળીઆ ખાન.

બોલો શ્રી રામચંદ્ર દેવની જય

સ મા સ

ત્રીકમ ચરણમ પ્રેમ ધરાવનાર અગાઉથી ગ્રાહકો યનાર ભક્તોનાં નામ

નામ પ્રત. નામ પ્રત.

ચીત્રોડ

ચુડા

ત્રીકમ સાહેબની જગ્યાના મહંત		સાધુ દયાલદાસ આસારામ	૧
સાધુ પ્રેમહંસ ખાનસાહેબ	૨૦	સાધુ અમરદાસ હીરાદાસ	૧
સલાટ વીસા લગધીર	૨	સાધુ લખમીરામ મેલદાસ	૧
સલાટ રતા સુરા	૨	સાધુ લખમણદાસ દ્વુરામ	૧
સલાટ તેજ પુંજ	૨	ભગત ઉકા મેલા	૧

રાધનપુર

રાંજપર

ભગત ત્રીકમભાઈ મુળા	૧૫	સાધુ પિતાંમરદાસ દયારામ	૧
ભગત મુળા ગલા	૧૦		
ભગત દેવા કાના	૫		

ઉંઝા

સાયલા

માસ્તર ચતુરભાઈ જોષ્ઠતાભાઈ	૧	સાધુ રામજી ખીમજી	૧
---------------------------	---	------------------	---

સાધુ ભાવદાસ મુલદાસ	૧
--------------------	---

સજ્જરભાઈ કાલીદાસ	૧
------------------	---

અમદાવાદ

ભગત ખેચરદાસ બીખાભાઈ	૧	ભગત જનધાલ હરીભાઈ	૨
---------------------	---	------------------	---

માસ્તર જોષ્ઠતારામ ગણેશ	૧	ભગત રામા કાના	૨
------------------------	---	---------------	---

ભગત સામા કાના	૨	ભગત ખેતા ભવાન	૨
---------------	---	---------------	---

ભગત સામજીભાઈ ખેચરદાસ	૧	ભગત કરસન દુદા	૨
----------------------	---	---------------	---

હડીયાડા

ભગત જીવા ખાવા	૨
---------------	---

સાધુ ખાલકદાસ કાલીદાસ	૬	ભગત જોઠા હરી	૨
----------------------	---	--------------	---

સીધપુર

વેડ

સાધુ દેવીદાસ કાલીદાસ	૭	ભગત ઝોખા વસરામ	૫
----------------------	---	----------------	---

ચાણુરમા

દુધરેજ

માસ્તર ધુળા ભલા	૫	ભગત દાબા ખાના	૧
-----------------	---	---------------	---

કારકા

સાધુ ત્રીકમદાસ હરીદાસ
મુંદ્રા બંદર-કચ્છ

ભગત મેરામણુ ભોળા
પાટડી

ભગત કેશવભાઈ અમથા
દેવળી-ઉનાલુ

ભગત મનજી આલા ૫
ભગત અરજણુ માલા ૫
ભગત જોઠા દલા ૧
જામનગર

મહારાજ કાનજી નથુ ૫
ભગત દાના કલા ૫
ભગત હરસી કાંથા ૫

માલીઆ-મચ્છુ કાંઠો

ચમાર હરી દેવરાજ ૧
ચમાર ડાયા જીવણુ ૧
મુંબઈ

મીઝી અંબાવી મોતી
ચીત્રોડવાલા ૧

મીઝી ખેંગાર મોતી ૧

મીઝી ખીમજી કરમણુ ૧

હકર લાલજી અરજણુ ૬

થાન-કોસા

સાધુ ધનદાસ હરીદાસ તથા
ચતુરદાસ ૫

જીજનગર-કચ્છ
મીઝી પાંચા વાધજી
ચિત્રોડવાલા ૨

રાહપુર
હકર દેવચંદ ટાકરસી ૧

ખોડાસર
હકર કાનજી હંશરાજ ૧

પાટણુ
માસ્તર હીરા મોખા ૫

વારધ
ગરવા પરસોતમ તેજ ૨

દેવળીઉ મોહું
ભગત મનજી આલા ૨

આમરણુ દાવ વીસાવારી
સાધુ ખીમદાસ મેઘદાસ ૨

વીરમગામ
ચમાર આલા ખેતા ૧૦

ફતેગઢ
ગરવા ભગત નથુ રાજ ૨

